

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΜΣ "ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ"

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΩΝ
ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΩΝ ΤΟΥΣ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: Ειρήνη Κιαμούρη

A.M. 171106

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Γεώργιος Σωτηρέλης, Καθηγητής

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Ιωάννης Τασόπουλος, Καθηγητής, Μέλος της ΣΕ του ΠΜΣ

Νικόλαος -Κομνηνός Χλέπας, Αν.Καθηγητής, Διευθυντής του ΠΜΣ

ΑΘΗΝΑ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2019

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Όταν πρόκειται για το θεσμό της φυλακής, η σχέση κράτους-πολίτη αποκτά μια ιδιαίζουσα σημασία, με την ποινική σχέση να αποτελεί την χαρακτηριστικότερη μορφή ειδικής κυριαρχικής σχέσης. Στο πλαίσιο του ισχύοντος σωφρονιστικού συστήματος, ο κρατούμενος, παρά τη στέρηση της ελευθερίας του, εξακολουθεί να είναι φορέας θεμελιωδών δικαιωμάτων τα οποία εφαρμόζονται σύμφωνα με την αρχή της βασικής ισχύος των Συνταγματικών δικαιωμάτων. Η αρχή αυτή κατοχυρώνεται και στο κείμενο του ισχύοντος Σωφρονιστικού Κώδικα σύμφωνα με το οποίο κατά την εκτέλεση της ποινής δεν περιορίζεται κανένα άλλο δικαίωμα του κάθε ατόμου ξεχωριστά όσον αφορά στους κρατούμενους εκτός από αυτό που σχετίζεται με την προσωπική ελευθερία.

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η μελέτη της βιβλιογραφίας αναφορικά με τα δικαιώματα των κρατουμένων στη σύγχρονη έννομη τάξη και τα όρια των υποκειμενικών περιορισμών τους, στο πλαίσιο της ειδικής κυριαρχικής σχέσης υπό το καθεστώς της οποίας ασκούνται.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
I) Ο ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΣ ΩΣ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ	
Α. Το συνταγματικό πλαίσιο.....	7
Β. Ευρωπαϊκό πλαίσιο μεταχείρισης των κρατουμένων.....	17
Γ. Η γενική αντιμετώπιση των κρατουμένων.....	23
Δ. Ο Νόμος για τη Μεταρρύθμιση των Δικαστικών Διαφορών- PLRB.....	30
II) ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	
Α. Το ελληνικό σωφρονιστικό σύστημα.....	32
Β. Οι περιορισμοί των δικαιωμάτων.....	33
Γ. Η ρύθμιση της φυλακής- Εγκλεισμός.....	37
Δ. Τα δικαιώματα των κρατουμένων σύμφωνα με τον Σωφρονιστικό Κώδικα και η καταπάτησή τους.....	46
Ε. Ατομικά δικαιώματα.....	51
ΣΤ. Πολιτικά δικαιώματα.....	62
Ζ. Κοινωνικά δικαιώματα.....	66
ΕΠΙΜΕΤΡΟΣ.....	67
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	69

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο πλαίσιο της ποινικής δικαιοσύνης, η φυλάκιση αποτελεί την πιο σοβαρή κυβερνητική κύρωση που επιβάλλεται στα άτομα που διαπράττουν εγκλήματα από ανεξάρτητους δικαστές που διορίζονται από την πολιτική εξουσία. Στις δημοκρατικές κοινωνίες ο νόμος στηρίζει και προστατεύει τις θεμελιώδεις αξίες της κοινωνίας. σεβόμενος την εγγενή αξιοπρέπεια όλων των ανθρώπων, ανεξαρτήτως της προσωπικής ή κοινωνικής τους κατάστασης. Μια από τις μεγαλύτερες δοκιμασίες αυτού του σεβασμού για την ανθρωπότητα έγκειται στον τρόπο με τον οποίο μια κοινωνία αντιμετωπίζει όσους έχουν παραβεί ή κατηγορούνται ότι έχουν παραβεί τον ποινικό νόμο.

Η φυλακή ως θεσμός προσπαθεί να συνδυάσει δύο αντιφατικούς στόχους. Από τη μία πλευρά ως στόχο έχει την απομάκρυνση των παραβατών από το κοινωνικό σύνολο και από την άλλη στοχεύει την επάνοδό τους σε αυτό, μέσω του σωφρονισμού που επιτελεί. Μπορεί να χαρακτηριστεί ως ο πειθαρχικός μηχανισμός των πολιτισμένων κοινωνιών, ο οποίος μεταμορφώνει τα άτομα σε ευπειθή και χρήσιμα. Χαρακτηρίζεται επίσης, από αλληλοσυγκρουόμενους στόχους, οι οποίοι εκτείνονται από την τήρηση της τάξης και της ασφάλειας, που νομιμοποιούν και την τιμωρία των εγκλείστων, μέχρι την αναμόρφωση τους¹.

Τα άτομα που κρατούνται ή φυλακίζονται διατηρούν όλα τα δικαιώματά τους ως ανθρώπινα όντα, με εξαίρεση εκείνα που έχουν περιοριστεί ως συγκεκριμένη συνέπεια της στέρησης της ελευθερίας. Όπως άλλωστε πρεσβεύει το Άρθρο 10 του Διεθνούς Σύμφωνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, όλα τα πρόσωπα που στερούνται την ελευθερία τους αντιμετωπίζονται με ανθρωπιά και με σεβασμό στην εγγενή αξιοπρέπεια του ατόμου.

Ο εγκληματίας δεν παύει άλλωστε, να είναι μια ανθρώπινη προσωπικότητα και επομένως, η επιβολή ποινής δεν μπορεί να στερήσει το σεβασμό που αρμόζει στην αξιοπρέπεια κάθε ανθρώπινης προσωπικότητας. Ως εκ τούτου, η στέρηση της ελευθερίας δεν πρέπει να αποτελεί ένα μέτρο που χρησιμοποιείται υπερβολικά ή καταχρηστικά, αλλά θα πρέπει να διασφαλίζει παράλληλα τον σεβασμό της

¹ Χάιδου, Α. (2002). Το σωφρονιστικό σύστημα. Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

αξιοπρέπειας του κρατούμενου, ο οποίος εξακολουθεί να είναι φορέας των δικαιωμάτων του, ως άνθρωπος και ως πολίτης.

Βάσει των προαναφερθέντων, η παρούσα διπλωματική εργασία επιχειρεί να προσεγγίσει το ζήτημα των συνταγματικών δικαιωμάτων των φυλακισμένων, όπως αυτά αναγνωρίζονται, ασκούνται ή περιορίζονται υπό το καθεστώς κράτησης, έχοντας υπόψη μας την ειδική κυριαρχική σχέση στα πλαίσια της οποίας εφαρμόζεται η άσκηση των δικαιωμάτων αυτών.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ: Ο ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΣ ΩΣ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Α. Το συνταγματικό πλαίσιο

Το θεμελιώδες χαρακτηριστικό του Συντάγματος, που έχει νομικό, ιστορικό αλλά και πολιτικό χαρακτήρα, είναι η υπεροχή του σε σχέση με όλους τους άλλους κανόνες του δικαίου και το γεγονός ότι βρίσκεται στην κορυφή του νομικού κόσμου και όλων των κανονιστικών διατάξεων. Όσα προβλέπονται από το Σύνταγμα είναι απόλυτα δεσμευτικά και φυσικά, πάντα περισσότερο από τους απλούς νόμους, οι οποίοι καθιερώνονται με βάση την λειτουργία άλλων οργάνων, τα οποία υπακούν στις προταγές του Συντάγματος². Οι Θεμελιώδεις Αρχές του Συντάγματος δεν έχουν μόνο οργανωτικό περιεχόμενο, αλλά είναι και ουσιαστικές³.

Το Σύνταγμα αποτελεί μια δεσμευτική πράξη και για τον λόγο αυτό, οι επιταγές του θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως επιταγές δεσμευτικές. «Οι αρχές, οι κανόνες, οι σκοποί και τα δικαιώματα που περιέχει το Σύνταγμα δεν αποτελούν απλές διακηρύξεις ή κατευθυντήριες αρχές ή εντολές αλλά κανόνες δεσμευτικούς που αξιώνουν εφαρμογή και συμμόρφωση. Οι συνταγματικές διατάξεις πρέπει να γίνονται αντιληπτές και να ερμηνεύονται ως επιταγές κανονιστικού χαρακτήρα ανεξάρτητα από τα υποκείμενα στα οποία απευθύνονται ενώ, η τήρηση των συνταγματικών διατάξεων είναι νομικά υποχρεωτική πάντα»⁴.

Στην προκειμένη φάση λοιπόν, ως δικαιώματα τα οποία στεγάζονται υπό του Συντάγματος είναι αυτά τα οποία παρέχονται στους πολίτες και ως μετόχους του γενικότερης κοινωνίας και αυτά είναι τα κοινωνικά, τα ατομικά και τα οικονομικά δικαιώματα, τα οποία είναι, σύμφωνα με την πλήρη γνώμη του νομοθέτη που συντάσσει τους νόμους, καίριες ειδικεύσεις της αξίας του ανθρώπινου γένους και του οποίου το περιεχόμενο που σχετίζεται με την άμυνά του, κινείται κατά της εξουσίας του κράτους και κάθε άλλης εξουσίας, το προστατευτικό περιεχόμενο στρέφεται μόνον προς το κράτος αξιώνοντας την παροχή βοήθειας για την απόκρουση κάθε απειλής, το δε εξασφαλιστικό, εφόσον αναγνωρίζεται, κινείται επιπλέον προς το κράτος, δίνοντας αξία στην παροχή των απαραίτητων μέσων για την άσκηση του

² Βενιζέλος, Ε. (1991). Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής

³ Τσάτσος, Δ. (1988). ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, Θεμελιώδη Δικαιώματα, τόμος Γ'. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδόσεις Σάκκουλα.

⁴ Δημητρόπουλος Α. (2002). Το Σύνταγμα ως βάση της έννομης τάξης. Αθήνα: Αντ. Σάκκουλας

δικαιώματος⁵. Τα συνταγματικά δικαιώματα επίσης, ως συστατικά στοιχεία του κράτους δικαίου και του κοινωνικού κράτους είναι αυτά που μετατρέπουν τον ιδιώτη από υπήκοο σε πολίτη, περιορίζοντας παράλληλα την κρατική εξουσία⁶.

Η διάκριση των συνταγματικών δικαιωμάτων σε ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά έχει συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στην κατανόηση της νομικής τους φύσης. Είναι σημαντικό λοιπόν να διασαφηνιστεί ότι ως ατομικά δικαιώματα ορίζονται οι αξιώσεις του ατόμου έναντι του κράτους για αποχή από παρεμβάσεις σε μια συνταγματικά κατοχυρωμένη σφαίρα ιδιωτικής αυτονομίας, όπως, μεταξύ άλλων, το άρθρο 6 παρ.1 Συντ.: *Η αστυνομία έχει την υποχρέωση να απέχει από οποιαδήποτε σύλληψη προσώπου, ακόμη και με κάποια υποψία για διάπραξη σημαντικών ποινικών αδικιών, αν και υφίσταται σχετικά επαληθευμένο δικαστικό ένταλμα ή πρόκειται για αυτόφωρο έγκλημα*. Εξαιρετικό παράδειγμα είναι επίσης, το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής (άρθρο 9 §1 Σ) το οποίο δημιουργεί ένα φάσμα για το άτομο, όπου μπορεί να παραμένει ελεύθερο και χωρίς ενοχλήσεις από κάθε εξωτερικό παράγοντα⁷.

«Τα δικαιώματα του ατόμου, νομίζονται ως αρνητικά και δικαιώματα άμυνας γιατί εξασφαλίζουν ένα τομέα ελεύθερης προσωπικότητας και αντίδρασης για τα υποκείμενα τους, τα οποία δεν ανέχονται τις παρεμβάσεις του κράτους. Εξ αιτίας της στάσης τους αυτής, τα δικαιώματα του ατόμου καλούνται και «ελευθερίες». Στη Αναφορικά με τα ατομικά και τα δικαιώματα της άμυνας, η ακριβής επισφράγιση τους από το ίδιο το σύνταγμα μόνο εν μέρει λειτουργεί υπέρ στην αναγνώρισή τους, μιας και ισχύει ο κανόνας πως, «ότι δεν απαγορεύεται επιτρέπεται» ή με άλλα λόγια *in dubio pro libertate* (= εν αμφιβολία υπέρ της ελευθερίας)»⁸.

Τα ατομικά δικαιώματα αποτελούν επίσης, νομικές μορφές αυτοπεριορισμού και αυτοδέσμευσης της κρατικής εξουσίας, ενώ η ρύθμιση τους συνίσταται στον καθορισμό:

α. Του περιεχομένου τους,

β. Του τρόπου άσκησής τους και

⁵ Δημητρόπουλος, Α. (2005). Συνταγματικά Δικαιώματα, τόμος Γ'. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Αντ. Σάκκουλας

⁶ Δαγτόγλου, Π. (1991). Ατομικά δικαιώματα. Αθήνα - Κομοτηνή: Αντ. Σάκκουλας

⁷ Τσάτσος, Δ. (1988). ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, Θεμελιώδη Δικαιώματα, τόμος Γ'. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδόσεις Σάκκουλα.

⁸ Ακριβοπούλου, Χ., Ανθόπουλος, Χ. (2015). *Εισαγωγή στο διοικητικό δίκαιο*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα:Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών

γ. Της δυνατότητας παροχής εγγύησης, οι οποίες κάνουν τις ρυθμίσεις να έχουν ισχύ.

Εξαιρετικής σημασίας είναι σε αυτό το σημείο να αναφερθεί ότι οι περιορισμοί των ατομικών δικαιωμάτων πολλές φορές αποτελούν αναγκαία προϋπόθεση για την άσκησή τους, καθώς η ελευθερία των άλλων δεν είναι μόνο όριο, αλλά και προϋπόθεση για την ελευθερία του καθενός. Έτσι το ίδιο ατομικό δικαίωμα δεν μπορεί να ασκηθεί ταυτόχρονα από πολλούς, αλλά πρέπει να ρυθμισθεί μέσω αλληλοδιαδοχικών περιορισμών⁹.

Εν συνεχεία, αντικείμενο των πολιτικών δικαιωμάτων είναι η ενεργός συμμετοχή του πολίτη στον σχηματισμό της πολιτειακής βούλησης, ενώ αντίστοιχα το κράτος υποχρεούται να ανέχεται και να υποδέχεται την παρέμβαση αυτή των πολιτών στις πιο καίριες λειτουργίες του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το δικαίωμα του εκλέγειν, όπως προβλέπεται στο άρθρο 51 παρ. 3 Συντ.: *Η κρατική εξουσία οφείλει να υλοποιήσει τη διάταξη αυτή, τόσο με τη θέσπιση του εκλογικού νόμου που θα ρυθμίσει την όλη εκλογική διαδικασία, όσο και με τις απαραίτητες διοικητικές ενέργειες για τη διεξαγωγή των εκλογών και φυσικά με την έκδοση ρυθμιστικού διατάγματος για την προκήρυξή τους στις συνταγματικά προβλεπόμενες περιπτώσεις.*

Τέλος τα κοινωνικά δικαιώματα, σε αντίθεση προς τα ατομικά, καθιερώνουν υποχρεώσεις του κράτους για παρέμβαση με θετικές ενέργειες (status positivus) και παροχή αγαθών ή υπηρεσιών, χωρίς όμως τούτο να συνοδεύεται κατ' ανάγκη από αντίστοιχες αξιώσεις συγκεκριμένων δικαιούχων κατά του κράτους¹⁰. Σε γενικές γραμμές, ως κοινωνικό δικαίωμα θα μπορούσε να οριστεί «κάθε απονεμημένη από το Σύνταγμα ικανότητα ή εξουσία βούλησης η οποία αποσκοπεί στην ικανοποίηση συμφερόντων σχετικών με την εξασφάλιση της υπόστασης και της αξιοπρεπούς διαβίωσης του ανθρώπου ως μέλους του κοινωνικού συνόλου»¹¹.

Αν και η παραδοσιακή θεωρία παρέχει ξεκάθαρη διάκριση μεταξύ των ατομικών πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, τα δικαιώματα δεν είναι πάντα διακριτά μεταξύ τους, αλλά στην πραγματικότητα αλληλοσυμπληρώνονται. Οι λόγοι

⁹ http://www.nis.gr/npimages/docs/FundamentalRights_GR.pdf

¹⁰ Χρυσόγονος, Κ. (2006). Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

¹¹ Κατρούγκαλος, Γ. (2006). Τα κοινωνικά δικαιώματα. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Αντ. Σάκκουλας

που κάνουν δύσκολη τη διάκριση των ατομικών δικαιωμάτων από τα κοινωνικά και τα πολιτικά δικαιώματα είναι δύο. Ο πρώτος λόγος έχει να κάνει με το ότι η αρνητική αξίωση (status negativus) έναντι στην κρατική παρέμβαση εμπεριέχεται και στα κοινωνικά και στα πολιτικά δικαιώματα εκτός από τα ατομικά δικαιώματα. Ο δεύτερος λόγος έχει να κάνει με το ότι εκτός από το αρνητικό περιεχόμενο, στα ατομικά δικαιώματα, εμπεριέχεται και το θετικό περιεχόμενο¹².

Πρεσβευτής ενός δικαιώματος που να έχει εγκριθεί από το σύνταγμα είναι εξαιρετικά δυνατό να είναι ο οποιοσδήποτε χωρίς να γίνεται κάποια συγκεκριμένη αναφορά στον τόπο της καταγωγής του, με κάποιες εξαιρέσεις όταν το Ελληνικό Σύνταγμα κρίνει πως υπάρχουν κάποιες ιδιάζουσες περιπτώσεις για την προστασία των Ελλήνων. Παράλληλα, φορείς των συνταγματικών δικαιωμάτων είναι τα νομικά πρόσωπα, αλλά ακόμη και ενώσεις προσώπων, οι οποίες στερούνται νομικής προσωπικότητας, έστω κι αν αυτές έχουν συνήθως μη μόνιμο και σταθερό χαρακτήρα¹³.

Για την καλύτερη κατανόηση και προσέγγιση της έννοιας του υποκειμένου των συνταγματικών δικαιωμάτων, σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι σε γενικότερο πλαίσιο τα **υποκείμενα των έννομων σχέσεων, καθώς και των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων** που πηγάζουν από αυτές (υποκείμενα δικαίου), αποκαλούνται στο δίκαιο **πρόσωπα**, ενώ το δίκαιο διακρίνει **δύο κατηγορίες προσώπων**: Ως **φυσικό πρόσωπο** χαρακτηρίζεται ο άνθρωπος και ως **νομικά πρόσωπα** αποκαλούνται ορισμένες ενώσεις προσώπων ή σύνολα περιουσίας που αντιμετωπίζονται από το δίκαιο ως ιδιαίτερα (αυτοτελή) υποκείμενα δικαίου. Το νομικό πρόσωπο έχει: επωνυμία, έδρα, ιθαγένεια, περιουσία, βούληση ανεξάρτητη από αυτή των επιμέρους μελών του, συνάπτει συμβάσεις κ.ά. Έχει επίσης και καταστατικό δηλ. ένα έγγραφο που έχει συνταχθεί με βάση τον νόμο και έχει υπογραφεί από τα μέλη του νομικού προσώπου και ορίζει τους κανόνες λειτουργίας του. Το κράτος είναι ένα νομικό πρόσωπο. Οι δημόσιες υπηρεσίες, τα Α.Ε.Ι., οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, η Εκκλησία είναι νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου¹⁴.

Ως προς την κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, εκτός από τις διατάξεις του Συντάγματος, σημαντικό ρόλο παίζουν και άλλοι κανόνες δικαίου,

¹² Χρυσόγονος, Κ., Βλαχόπουλος, Σ. (2017). Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

¹³ Δαγτόγλου, Π. (1991). Ατομικά δικαιώματα. Αθήνα - Κομοτηνή: Αντ. Σάκκουλας

¹⁴ <https://docslide.net/education/-55c0210abb61ebb7248b4613.html>

καθώς και πολυάριθμες διεθνείς συμβάσεις, με αποτέλεσμα τα θεμελιώδη δικαιώματα να μην είναι πια μόνο συνταγματικά, υπό την έννοια ότι η διεθνής προστασία τους αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη σημασία με την πάροδο του χρόνου. «Η ρητή κατοχύρωση συγκεκριμένων δικαιωμάτων δεν έχει την έννοια ότι πρόκειται για νησίδες ελευθερίας σε μια θάλασσα ανελευθερίας». Αντίθετα, ισχύει ως γενικός κανόνας πως ό,τι δεν απαγορεύεται με ρητή διάταξη επιτρέπεται,¹⁵ χωρίς να είναι αναγκαία η ρητή πρόβλεψη του¹⁶.

Η έγκριση των καίριων δικαιωμάτων είναι το απαύγασμα διεκδικήσεων από την πλευρά όσων κοινωνικών ομάδων κινούν το ενδιαφέρον, χωρίς αμφιβολία με ορόσημο τη Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη κατά τη διάρκεια του έτους του 1879. Οι επαναστατικές ιδέες και το εμβληματικό σύνταγμα της Βαϊμάρης του 1919 συνέβαλαν στην κατοχύρωση των κοινωνικών δικαιωμάτων, ενώ οι εμπειρίες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου συνέβαλαν στην ενίσχυση του ανθρωπιστικού χαρακτήρα στα μεταπολεμικά Συντάγματα και άλλα νομικά κείμενα προστασίας των δικαιωμάτων. Επομένως, «ο σκοπός, το πεδίο εφαρμογής και οι δυνητικές απειλές των θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν αποτελούν διαχρονικά μεγέθη, αποκομμένα από το εκάστοτε ιστορικό, κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο»¹⁷.

Παρόλο που τα συνταγματικά δικαιώματα συνιστούν τον ακρογωνιαίο λίθο των ανθρωπίνων ελευθεριών, υπάρχουν συγκεκριμένοι φραγμοί και θεσμικές εγγυήσεις για την αποτροπή της αλόγιστης εφαρμογής τους, οι λεγόμενοι περιορισμοί των δικαιωμάτων του ατόμου¹⁸. Παρατηρούνται κυρίως σε φορείς που βρίσκονται σε ειδική σχέση προς το κράτος, η οποία, βάσει της βιβλιογραφίας θεωρίας, χαρακτηρίζεται ως «ειδική σχέση εξουσίας». Βάσει του α.25 παρ.1 εδ.δ' Σ οι περιορισμοί που μπορεί να επιβληθούν στα δικαιώματα προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα, είτε από το νόμο και πρέπει να είναι σύμφωνοι με την αρχή της αναλογικότητας.¹⁹

¹⁵ Βλ. άρθρο 5 της γαλλικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη

¹⁶ Χρυσόγονος, Κ., Βλαχόπουλος, Σ. (2017). Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

¹⁷ Βλαχόπουλος, Σ. (2017). Θεμελιώδη Δικαιώματα. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

¹⁸ Τσάτσος, Δ. (1988). ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, Θεμελιώδη Δικαιώματα, τόμος Γ'. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδόσεις Σάκκουλα.

¹⁹ Χρυσόγονος, Κ. (2006). Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Η έγκριση των καίριων αυτών δικαιωμάτων από το Σύνταγμα και η επερχόμενη εξασφάλισή τους στο φάσμα του ίδιου του Συντάγματος, δεν σημαίνουν την προστασία τους με καθόλου ευέλικτο τρόπο. Συνήθως τα θεμελιώδη δικαιώματα κατοχυρώνονται στο Σύνταγμα υπό την επιφύλαξη νόμου²⁰.

Το στοιχείο που προαναφέρθηκε σχετικά με την εξουσίαση, λαμβάνει χώρα σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα στους φυλακισμένους που στερούνται της προσωπικής ελευθερίας τους, της δυνατότητας κίνησης και κυκλοφορίας (άρθρο 5 §3 Σ). Επιπλέον, οι εργαζόμενοι στα σώματα ασφαλείας, οι στρατιωτικοί και οι υπάλληλοι που εργάζονται στο δημόσιο επιδέχονται οριοθετήσεις στο δικαίωμα απεργίας (άρθρο 23 §2 Σ), αλλά και στην κατοχή των πολιτικών τους δικαιωμάτων (άρθρο 29 §3 Σ). Εντούτοις, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, ενώ είναι θεμιτός ο περιορισμός της απεργίας στους στρατιωτικούς θα πρέπει να θεωρηθεί αθέμιτος ο περιορισμός της σύναψης γάμου. Με τα όμοια μέσα, η έλλειψη της προσωπικής ελευθερίας ενός κρατουμένου δεν θα ήταν ωφέλιμο και να σημαίνει την έλλειψη των εκλογικών του δικαιωμάτων, εφόσον δεν τα έχει στερηθεί με δικαστική απόφαση²¹.

1. Συνταγματικά δικαιώματα : Έννοια – διακρίσεις - περιορισμοί

Συνταγματικά δικαιώματα είναι αυτά που παρέχονται στα άτομα και ως μέλη της κοινωνίας βασικά πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα, που είναι σύμφωνα με την άποψη του συντακτικού νομοθέτη βασικές ειδικεύσεις της αξίας του ανθρώπου και των οποίων το περιεχόμενο της άμυνας κινείται γύρω από την εναντίωση κατά της κρατικής και κάθε άλλης εξουσίας, το περιεχόμενο που εξασφαλίζει την προστασία κινείται γύρω μόνον προς το κράτος δίνοντας βάση στην παροχή βοήθειας για την απόκρουση κάθε απειλής, το δε εξασφαλιστικό, εφόσον αναγνωρίζεται, στρέφεται επίσης προς το κράτος αξιώνοντας την παροχή των απαραίτητων μέσων για την άσκηση του δικαιώματος .

Τα συνταγματικά δικαιώματα έχουν ανακηρυχθεί και ως μέρη πολιτισμού των κρατών, ονομασία η οποία δε πρέπει να ληφθεί ως υπερβολική με το σκεπτικό ότι κάθε πολιτεία υπό του δημοκρατικού πολιτεύματος που επιθυμεί να νομίζεται

²⁰ Μάνεσης Α. (1981). Συνταγματικά δικαιώματα. Α', ατομικές ελευθερίες. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Σάκκουλα.

²¹ Ακριβοπούλου, Χ., Ανθόπουλος, Χ. (2015). Εισαγωγή στο διοικητικό δίκαιο. [ηλεκτρ. βιβλ.]. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών

πολιτισμένη πρέπει να εξασφαλίζει ένα ελάχιστο εξασφάλισης και γνωστοποίησης των καίριων αυτών μερών της αξίας του ανθρώπου. Τα δικαιώματα του ατόμου αλλάζουν τον ιδιώτη από υπήκοο σε ενεργό μέλος ,μειώνουν την κρατική εξουσία και δημιουργούνται σε καίρια στοιχεία του κράτους που είναι μεστό διακαioσύνης και του κράτους πρόνοιας. Το περιεχόμενο όλων των συνταγματικών δικαιωμάτων ξεχωρίζεται σε διάφορες κατηγορίες όπως είναι η αμυντική, αυτή της προστασίας αλλά και της εξασφάλισης.

Ο G.Jellinek διαχώρισε τα δικαιώματα του συντάγματος σε τρεις κατηγορίες : τα αμυντικά ή ατομικά (status negativus) , τα πολιτικά (status activus) και τα κοινωνικά (status positivus ή socialis) .²² Στην πρώτη κατηγορία έγκεινται όσα πιέζουν το κράτος να μην μετέχει κάθε ενέργειας, με διαφορετικά λόγια δίνουν στοιχεία με υποχρέωση του κράτους σε παράλειψη .Η μορφή αυτή έκανε και την πρώτη μορφή στην ιστορία των δικαιωμάτων του συντάγματος, ίσχυε η αρχή πως τα δικαιώματα του ατόμου είχαν βασικά περιεχόμενο στην άμυνα .Από το βασικό αυτό αξίωμα δημιουργήθηκε η απόλυτη ενέργεια στην άμυνα που αφορά στα βασικά δικαιώματα.

Στην επόμενη κατηγορία βρίσκονται τα δικαιώματα που έλκουν τη μετοχή στην άσκηση δημόσιας εξουσίας ,με την έννοια ότι ο πολίτης δεν αρκείται πια στο ρόλο του παραλήπτη κρατικών παροχών αλλά ζητάει να επανεπηρεάσει και να επαναδιαμορώσει την λειτουργία του κράτους· τα πολιτικά δικαιώματα θεωρούνται έκφραση της ίδιας της δημοκρατίας.²³ Στην τρίτη κατηγορία , εντοπίζονται τα δικαιώματα που αφορούν στο κράτος και την παροχή στοιχειωδών βιοτικών αγαθών ή υπηρεσιών ,υπηρετώντας έτσι το αγαθό της κοινωνικής δικαιοσύνης και αποτελώντας έκφραση του κοινωνικού κράτους . Θεσμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων είναι βασικά όλοι οι άνθρωποι.

Η δυνατότητα αυτή έχει διαφορές και είναι αναγκαίο να υφίσταται μία διάκριση από την ικανότητα ανεξάρτητης άσκησης ενός δικαιώματος ,η οποία αφορά στη δικαιοπρακτική ικανότητα του ιδιωτικού δικαίου. Στο ελληνικό Σύνταγμα κάποια δικαιώματα δίδονται σε όλους ακόμα και στους ευρισκομένους στο μέρος στο οποίο υφίσταται η ελληνική συνταγματική τάξη ,ενώ κάποια άλλα επιβεβαιώνονται και

²² Δημητρόπουλος,όπ.παρ.σελ.133 και Δαγτόγλου,όπ.παρ.σελ.67

²³ Δαγτόγλου,όπ.παρ.σελ.73-74

εξασφαλίζονται μόνο υπέρ των Ελλήνων, με τον τρόπο αυτό τα οικονομικά και τα δικαιώματα του κοινωνικού χώρου δίδονται κυρίως όχι μόνο στους ανθρώπους που κατάγονται από την ίδια την χώρα αλλά και στους μετανάστες, πρόσφυγες ή τουρίστες. Από τα πολιτικά ,τα δικαιώματα της εξασφάλισης που περικλείουν την δυνατότητα διεκδίκησης ή εξασφάλισης υπηρεσίας ή παροχής, γίνονται αποδεκτά κυρίως μόνον σε Έλληνες πολίτες.

Υποκείμενα, παράλληλα, των δικαιωμάτων του συντάγματος αποτελούν και τα νομικά πρόσωπα, δυνατότητα που δεν εξασφαλίζει δικαιώματα που εκ φύσεως προσεγγίζουν μόνο τα φυσικά πρόσωπα. Τα νομικά πρόσωπα που έγκεινται στο δημόσιο δίκαιο δεν νομίζονται ως υποκείμενα συνταγματικών δικαιωμάτων, επειδή μια τέτοια αναγνώριση "κατά του εαυτού τους" είναι ακριβώς αδύνατη και οξύμωρη.²⁴ Η επεξεργασία και η θέση σε λειτουργία των καίριων δικαιωμάτων διαχωρίζεται σε γενικότερη και ειδικότερη. Κάθε συγκεκριμένο συνταγματικό δικαίωμα εφαρμόζεται είτε στο πλαίσιο της γενικής σχέσης ,η οποία διακρίνεται στην γενική κυριαρχική σχέση (γενική σχέση κράτους – πολιτών) και στην γενική διαπροσωπική σχέση ,δηλαδή την γενική κοινωνική σχέση των πολιτών μεταξύ τους ,οπότε έχουμε γενική εφαρμογή, ή στο φάσμα κάποιας ειδικής εντός του νόμου σχέσης, όπου συμπεριλαμβάνονται οι ειδικές βασικές σχέσεις και οι ειδικές σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους (τριτενέργεια) ,οπότε λαμβάνει χώρα η ειδική ή θεσμική εφαρμογή .²⁵

Θεσμική εφαρμογή σημαίνει λοιπόν η εφαρμογή των καίριων δικαιωμάτων στο επίπεδο εν μέρει σχέσης ή θεσμού εντός της εννομίας ,είτε ως προς το γενικό ,είτε ως προς το θεσμικό τους περιεχόμενο ,όπως προσδιορίζεται από την σχέση αιτιώδους συνάφειας. Η θεσμική εφαρμογή στο χώρο του δημοσίου δικαίου εμφανίζεται ως πρόβλημα των ειδικών κυριαρχικών σχέσεων , ενώ στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου ως τριτενέργεια .²⁶ Ειδική κυρίαρχη σχέση είναι η ειδική σχέση εξουσίασης ,στην οποία εντοπίζεται πρόσκαιρα ή για περισσότερο χρόνο ο πολίτης και ένεκα της οποίας έχει αυξημένες έναντι του κράτους υποχρεώσεις. Οι περιπτώσεις των ειδικών κυριαρχικών σχέσεων δεν αποτελούν σπάνιες περιπτώσεις .Όλοι οι πολίτες στη διάρκεια του βίου τους εισέρχονται οπωσδήποτε για κάποιο χρονικό διάστημα σε μία

²⁴ Δημητρόπουλος,όπ.παρ.σελ.125-129

²⁵ Δημητρόπουλος,όπ.παρ.σελ.53

²⁶ Δημητρόπουλος,όπ.παρ.σελ.62

ή περισσότερες ειδικές κυριαρχικές σχέσεις (π.χ. στρατιωτικοί ,δημόσιοι υπάλληλοι, κρατούμενοι). Στο πλαίσιο κάθε ειδικής κυριαρχικής σχέσης εμφανίζεται η ανάγκη περιορισμού των συνταγματικών δικαιωμάτων .²⁷

Στο πλαίσιο της γενικής σχέσης τα συνταγματικά δικαιώματα οριοθετούνται και δεν επιτρέπεται ο περιορισμός τους ,ο οποίος αντίθετα επιτρέπεται στο χώρο των ειδικών κυριαρχικών σχέσεων. Οι περιορισμοί καλύπτουν ένα μεγάλο φάσμα σε όλα τα δικαιώματα και αφορούν όλους τους φορείς ,ενώ οι περιορισμοί έχουν στενό χαρακτήρα ,εφαρμόζονται στις ειδικές σχέσεις ,αφορούν συγκεκριμένα δικαιώματα και συγκεκριμένους φορείς . Περιορισμός είναι ο με διατάξεις δικαίου στο πλαίσιο της γενικής σχέσης πραγματοποιούμενος ορισμός του γενικού περιεχομένου, ο προσδιορισμός των ανωτάτων ορίων άσκησης του δικαιώματος .

Στα άρθρα 5 παρ.1 και 25 του Συντάγματος αναφέρονται ως γενικοί περιορισμοί α)τα δικαιώματα των άλλων β)το Σύνταγμα γ)τα χρηστά ήθη δ)η απαγόρευση ακατάσχετης άσκησης και ε) ο κοινωνικός περιορισμός από την συστηματική ερμηνεία αυτών των άρθρων σημαίνει πως το Σύνταγμα βάζει τρεις βασικούς περιορισμούς, τρεις ρήτρες, την ρήτρα της εννομίας, την ρήτρα της κοινωνικότητας και την ρήτρα της χρησιμότητας, καθεμιά από τις οποίες αναλύεται σε μικρότερες αρχές . Κατά κάποιο τρόπο οι ρήτρες του α.5 παρ.1 Σ δεν εφαρμόζονται και στα υπόλοιπα ατομικά δικαιώματα, παρά μόνο στην προσωπική ελευθερία στην ρύθμιση της οποίας ρητά αναφέρονται, αφού ακόμα και αν κληθούν τα δικαιώματα αυτά ως ειδικότερες πλευρές του γενικού δικαιώματος ελευθερίας, υφίσταται σχέση ειδικού προς γενικό, έτσι η χωρίς επιφυλάξεις ειδική διάταξη βρίσκεται υπέρ όλων.

Η άποψη αυτή δεν αναφέρεται βέβαια στις ρήτρες αυτές ως περιορισμοί αλλά ως περιορισμούς .Κατά άλλη άποψη οι περιορισμοί αυτοί νομίζονται πως είναι και γενικοί και πως καλύπτουν όλα τα δικαιώματα του συντάγματος. Περιορισμός (υπό ευρεία έννοια) είναι κάθε σμίκρυνση που προκαλείται από ανθρώπους του εννόμου περιεχομένου του δικαιώματος ,δηλαδή της κτήσης (προστατευομένου αγαθού , ικανότητα κτήσης) ή της (κατά χρόνο ,τόπο και τρόπο) άσκησης. Οι περιορισμοί που καθίστανται υπέρ των ατομικών δικαιωμάτων διαχωρίζονται σε άμεσους συνταγματικούς περιορισμούς ,οι οποίοι ρητά αφορούν στην συνταγματική διάταξη που προβλέπει το δικαίωμα και σε αυτούς που θεσπίζονται με βάση σαφείς δικλείδες

²⁷

Δημητρόπουλος,όπ.παρ.σελ.66

ασφαλείας υπέρ του νόμου ή σπανιότερα υπέρ διοικητικών ή δικαστικών αρχών. Επιφύλαξη του νόμου είναι η ρητή προώθηση στον νόμο ,την οποία περιλαμβάνουν πολλά άρθρα του συντάγματος ενώ οι νόμοι που δημιουργούνται μετά καλούνται εκτελεστικοί. Όμως οι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων δεν είναι αναγκαίο να πιστεύεται πως είναι άπλετοι χωρίς περιορισμοί και είναι δυνατόν να ιδρύονται χωρίς διακριτικότητα και χωρίς έλεγχο από τον συνηθισμένο νομοθέτη . Κείτονται και αυτοί σε κοινά όρια ,σε οριοθετήσεις. Ακολουθώντας με το α.25 παρ.1 εδ.δ' Σ οι οριοθετήσεις που είναι δυνατόν να επιβληθούν στα δικαιώματα είναι πρέπει να προβλέπονται είτε άμεσα από το Σύνταγμα , ή από το νόμο και να δείχνουν σεβασμό προς την αρχή του αναλογικού συστήματος.

Η αρχή της αναλογικότητας αφορά ειδικότερα στο πως οι οριοθετήσεις είναι αναγκαίο να είναι ιδανικές και μεστές αναγκαιότητας για την επιτυχία συγκεκριμένου αποτελέσματος και δε θα είναι πρέπει να ξεφεύγει από το όριο της λογικής επιβάρυνσης.²⁸ Εκτός από αυτά που προαναφέρθηκαν στο Σύνταγμα, όρια των οριοθετήσεων των συνταγματικών δικαιωμάτων ,γίνεται δεκτό ότι περιορισμούς των περιορισμών αποτελούν και η αρχή του αιτιώδους των περιορισμών²⁹ ,η απαγόρευση καταχρηστικής επιβολής περιορισμών ,η σύγκλιση ιδεών προς τη δημοκρατική τάξη ,η δικαιολόγηση από λόγους συμφέροντος του δημοσίου (δίχως βέβαια αυτό να οδηγεί στην ανεκτικότητα της υποχώρησης ατομικών δικαιωμάτων κάθε φορά που καταπατάται το δημόσιο συμφέρον), το κέντρο του δικαιώματος (με την έννοια της δύσκολης στο πέρασμα για τη δημόσια εξουσία περιοχής του δικαιώματος) .

B. Ευρωπαϊκό πλαίσιο μεταχείρισης των κρατούμενων.

Εξαιρετικής σημασίας στη μελέτη και ως εκ τούτου στην πραγματεία σχετικά με την μεταχείριση και πιο συγκεκριμένα τα δικαιώματα που διαθέτουν οι κρατούμενοι σε ένα ευρύτερο ευρωπαϊκό πλαίσιο αποτελεί η «καταφυγή» στην ίδια την απόφαση που ψηφίστηκε από το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο.

Πριν την αναφορά και ενδελεχή μελέτη των δικαιωμάτων των κρατούμενων παρατίθεται η αναφορά στις δικαστικές αρχές. Πιο συγκεκριμένα τονίζεται η υποχρέωση κάθε ευρωπαϊκού κράτους μέλους να παρέχει την καλύτερη εκπαίδευση, επιμόρφωση και εξειδίκευση σε όλους τους δικαστές που διαθέτει. Εκτός αυτού

²⁸ Χρυσόγονος, όπ.παρ.σελ.92

²⁹ Δημητρόπουλος,όπ.παρ.σελ.217

εκφράζονται έντονες ανησυχίες για τις υφιστάμενες συνθήκες κράτησης σε ορισμένα κράτη μέλη και για την κατάσταση πολλών ευρωπαϊκών φυλακών. Εξαιτίας αυτής της κατάστασης λαμβάνει χώρα ένα κάλεσμα σε όλα τα κράτη μέλη να τηρούν τους κανόνες για την κράτηση που απορρέουν από τις πράξεις διεθνούς δικαίου και τα πρότυπα του Συμβουλίου της Ευρώπης και επισημαίνεται το ότι η στέρηση της ελευθερίας δεν ισοδυναμεί με στέρηση της αξιοπρέπειας. Η θέσπιση ανεξαρτήτων μηχανισμών εποπτείας των φυλακών σύμφωνα με το Προαιρετικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης κατά των Βασανιστηρίων (OPCAT) κρίνεται σύμφωνα με το ίδιο ψήφισμα αναγκαία.

Υπογραμμίζοντας το κοινοβούλιο της Ευρώπης από την αρχή ότι ο τρόπος κράτησης είναι ένα σημαντικό δεδομένο για την θέση σε ισχύ της διαδικασίας της από κοινού αναγνώρισης των αποφάσεων των δικαστηρίων στο πεδίο της ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως αποφάσισε το Δικαστήριο στις υποθέσεις Aranyosi και Căldăraru, τονίζει τη καίρια σημασία της αρχής της από κοινού αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων που αναφέρεται και στη σύμβαση για την Ευρωπαϊκή Ένωση και εκφέρει την απογοήτευσή του για το ότι ο υπερβολικός πληθυσμός στα ιδρύματα αποτελεί φαινόμενο διαδεδομένο στην Ευρώπη.

Ταυτόχρονα απολύτως λογική είναι η ανησυχία για τα καινούρια τεραστίως διαστάσεων επίπεδα του υπερβολικού πληθυσμού σε μερικά κράτη μέλη και επισημαίνει ότι σύμφωνα με την πιο πρόσφατη έκδοση των ετήσιων στοιχείων στατιστικής ανάλυσης από τα ιδρύματα κράτησης του Συμβουλίου της Ευρώπης της 14ης Μαρτίου 2017, ο αριθμός των κρατουμένων συνεχίζει να ξεπερνά τον αριθμό των ελεύθερων θέσεων στο ένα τρίτο των σωφρονιστικών ιδρυμάτων της Ευρώπης· καλεί τα κράτη μέλη να προσαρμοστούν με τις προτάσεις της Λευκής Βίβλου του Συμβουλίου της Ευρώπης για τον υπερβολικό πληθυσμό των ιδρυμάτων της 28ης Σεπτεμβρίου 2016 και τη σύσταση R(99) 22 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης της 30ής Σεπτεμβρίου 1999 σχετικά με τον υπερπληθυσμό και τον κορεσμό των φυλακών.

Κινούμενο στο ίδιο μήκος κύματος τονίζει πως η διεύρυνση της χωρητικότητας των ιδρυμάτων δεν είναι η μόνη λύση για την αντιμετώπιση του ζητήματος αυτού· καλεί όμως τα κράτη μέλη να δώσουν την οικονομική βοήθεια για την ανανέωση και την

σύγχρονη προσέγγιση των φυλακών, ώστε να παρασχεθεί προτεραιότητα σε μικρές μονάδες με δωμάτια για λίγο αριθμό κρατουμένων, να δοθούν αξιοπρεπείς συνθήκες κράτησης, να φτιαχτούν συλλογικοί χώροι που θα εκπληρώνουν τους σκοπούς της εξέλιξης δραστηριοτήτων και της κοινωνικής ζωής, να δοθεί θάρρος στην ανανέωση και η ένταξη ξανά στην πραγματικότητα, να εξελιχθούν περισσότερες εγκαταστάσεις για την εκπαίδευση, και να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες, ένα πιο ασφαλές περιβάλλον τόσο για τους κρατουμένους και το προσωπικό. Θεωρεί ότι καθεστώτα κράτησης που διαφέρουν ανάλογα με τους φυλακισμένους και τον βαθμό της επικινδυνότητάς τους είναι επικερδής μέθοδος για να προληφθεί η υποτροπή και η προώθηση της ένταξης εκ νέου στην κοινωνία και τονίζει εκ νέου ότι τα μέτρα επανένταξης θα πρέπει να έχουν ενσωματωθεί και να έχουν ξεκινήσει να εφαρμόζονται κατά τη διάρκεια της κράτησης· προτείνει στα κράτη μέλη να λαμβάνουν υπόψη το είδος της αξιόποινης πράξης που συνέβη κατά την επιλογή του τρόπου με τον οποίο θα διανέμουν τους κρατούμενους και να απαγορεύουν σε φυλακισμένους που εκτίουν μικρής διάρκειας ποινές και σε όσους έχουν καταδικαστεί για αδικήματα μικρής σημασίας, να έρχονται σε επαφή με φυλακισμένους που εκτίουν μακροχρόνιες ποινές.

Μεγάλη ανησυχία προκαλεί η συνεχώς μενθυνόμενη ιδιωτικοποίηση των ιδρυμάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, και επαναφέρει προς συζήτηση το γεγονός πως η ιδιωτικοποίηση των συστημάτων των ποινών πολλές φορές αφήνει χωρίς απάντηση πολλά ερωτήματα όσον αφορά στον απόηχό της στις συνθήκες φυλάκισης και στο σεβασμό των καίριων δικαιωμάτων· εκφράζει τη στεναχώρια του για το συμβάν ότι έχουν λάβει χώρα πολύ λίγες μελέτες σύγκρισης για την αξιολόγηση του κόστους και της ποιότητας της διαχείρισης μεταξύ δημόσιων και των ιδιωτικών φυλακών. Οι καίριες υποχρεώσεις της διεύθυνσης, της εποπτείας και της διοίκησης των δικαστηρίων είναι ανάγκη να συνεχίσουν να εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του κράτους·

Η πρόσκαιρη κράτηση είναι αναγκαίο να αποτελεί μέτρο τελευταίας ανάγκης, το οποίο θα παίρνεται στις περιπτώσεις όπου θεωρείται εντελώς απαραίτητο και για όσο το δυνατόν πιο βραχύ χρονικό διάστημα σύμφωνα με τις τωρινές αποφάσεις του εθνικού κώδικα ποινικής δικονομίας και η λύπη για το ότι, σε αρκετά κράτη μέλη γίνεται στην πράξη συστηματική χρήση της παροδικής κράτησης, η οποία, σε συνδυασμό, μεταξύ άλλων, με τις κακές συνθήκες φυλάκισης, σημαίνει την

παραβίαση των βασικών δικαιωμάτων των φυλακισμένων. Επιπλέον με σκοπό να έρθει στην επιτυχία της η επίλυση του ζητήματος της κατάχρησης του θεσμού της παροδικής φυλάκισης απαιτούνται αλλαγές, που συμπεριλαμβάνουν μεταξύ άλλων του ροής προς το σύγχρονο των κωδίκων ποινικής δικονομίας και της προώθησης της δικαστικής εξουσίας.

Μεγάλη είναι η επιμονή στην άποψη πως θα ήταν δυνατόν να δημιουργηθεί μία διαχείριση με αποτελέσματα των σωφρονιστικών ιδρυμάτων σε μακροπρόθεσμη βάση, να συρρικνωθεί ο αριθμός των φυλακισμένων μέσω της πιο συχνής επιβολής μη στερητικών της ελευθερίας ποινών – όπως κοινωνική εργασία ή ηλεκτρονική παρακολούθηση – και να ελαχιστοποιηθεί η εφαρμογή του μέτρου της προσωρινής κράτησης. Τα κράτη μέλη είναι πρόπον να διασφαλίσουν πως, πέραν από το ποινικό χαρακτήρα της φυλάκισης, δίνουν το κέντρο της προσοχής τους και στην εξέλιξη των πρακτικών ικανοτήτων και στην αποκατάσταση των κρατουμένων, προκειμένου να καταστεί δυνατή η καλύτερη διαχείριση της ποινής, η επιτυχής κοινωνική επανένταξη και η μείωση της υποτροπής.

Τα κράτη μέλη έχουν την υποχρέωση να θέσουν σε εφαρμογή μέτρα για την χαλάρωση των ποινών, ειδικά στην υπόθεση ύπαρξης των πιο μικρών ποινών, που συμπεριλαμβάνει την ανοικτή έκτιση της ποινής, κατά τη διάρκεια της άδειας για να μην υπάρξει ο κίνδυνος απώλειας της θέσης εργασίας, της κοινωνικής υπηρεσίας ή της πιο μεγάλης χρήσης του περιορισμού κατ' οίκον και της παρακολούθησης και του ελέγχου· υποστηρίζει, επίσης, ότι είναι αποτελεσματικό να αυξηθεί η εξατομίκευση των ποινών για την καλύτερη έκτισή τους.

Τα θέματα της κράτησης, είτε συνδέονται με πρόσκαιρους κρατούμενους είτε με όσους είχαν καταδικαστεί, υπάγονται στην αρμοδιότητα των κρατών μελών. Εντούτοις, υπάρχουν λόγοι να διερευνήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση αυτά τα θέματα, ανεξάρτητα από την αρχή της επικουρικότητας. Τα θέματα της κράτησης εμπίπτουν στο πεδίο ενδιαφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς, πρώτον, αποτελούν μια πτυχή των δικαιωμάτων που πρέπει να διασφαλίζονται για να προωθείται η αμοιβαία εμπιστοσύνη και η ομαλή λειτουργία των μέσων αμοιβαίας αναγνώρισης και, δεύτερον, επειδή η Ευρωπαϊκή Ένωση προασπίζεται ορισμένες αξίες.

Για να προωθηθεί η εμπιστοσύνη μεταξύ και των δύο πλευρών, το πρώτο μέλημα της Επιτροπής στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης είναι να ενδυναμώσει τα δικονομικά

δικαιώματα μέσω ελάχιστων κανόνων για τους υπόπτους ή τους κατηγορουμένους σε ποινική διαδικασία. Ένα μικρό στάνταρντ προστασίας για τα ατομικά δικαιώματα δεν θα επωφελήσει μόνο τα άτομα στην Ένωση αλλά θα προωθήσει και την αμοιβαία εμπιστοσύνη που είναι ένα σοβαρό εξισορροπιστικό μέσο στα μέτρα δικαστικής συνεργασίας τα οποία προωθούν τις εξουσίες των εισαγγελικών αρχών, των δικαστηρίων και των ανακριτικών αρχών. Για το σκοπό αυτό, η Επιτροπή κατάρτισε μια δέσμη μέτρων για τα δικονομικά δικαιώματα των υπόπτων και κατηγορουμένων που θα συμβάλουν στην επίτευξη της αναγκαίας αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των δικαστικών λειτουργιών, ενώ θα λαμβάνουν υπόψη τις διαφορές μεταξύ των νομικών παραδόσεων και συστημάτων των κρατών μελών. Η Επιτροπή έχει ήδη τονίσει ότι ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων εντός της ΕΕ έχει ζωτική σημασία για την οικοδόμηση αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών.

Η έλλειψη εμπιστοσύνης όσον αφορά την αποτελεσματικότητα των θεμελιωδών δικαιωμάτων στα κράτη μέλη όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης θα παρεμπόδιζε τη λειτουργία και την ενίσχυση των μέσων συνεργασίας στον τομέα της ελευθερίας, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης. Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Χάρτης της ΕΕ) καθορίζει ένα πρότυπο με το οποίο πρέπει να συμμορφώνονται όλα τα κράτη μέλη όταν εφαρμόζουν το ενωσιακό δίκαιο. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ) αποφάσισε ότι οι απαράδεκτες συνθήκες κράτησης μπορούν να αποτελέσουν παράβαση του άρθρου 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ). Το άρθρο 4 του Χάρτη της Γραπτή δήλωση σχετικά με τις παραβιάσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων των κρατουμένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, των ΜΕΚ - 06/2011 της 14.02.2011. Οι προτάσεις θα καλύπτουν το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία (Οδηγία 2010/64/ΕΕ που εκδόθηκε τον Οκτώβριο του 2010), το δικαίωμα στην πληροφόρηση κατά την ποινική διαδικασία, την πρόσβαση σε δικηγόρο, το δικαίωμα επικοινωνίας κατά την κράτηση, την προστασία των ευάλωτων υπόπτων και κατηγορουμένων και την πρόσβαση σε νομική βοήθεια.

Κλείνοντας το πρώτο αυτό μέρος είναι αναγκαίο και απαραίτητο να γίνει μία μνεία στην οργάνωση της ζωής στα μέρη κράτησης, οι θεσμοί (κυρώσεις και μέτρα) έκτισης των ποινών σε ιδρυματικούς χώρους, οι συνθήκες κάτω από τις οποίες διαμένουν οι κρατούμενοι, ή σε ένα ελεύθερο μέρος είναι θα έλεγε κανείς δημοφιλή θέματα στην εγκληματολογική και ποινολογική εργογραφία. Η επιστημονική έρευνα

αναδύει πρότυπα, προβλήματα, standards, ιδιαιτερότητες, αλλαγές και οδηγείται στην παραγωγή μιας πιο πολύ ή πιο λίγο ευδιάκριτη εικόνα σχετικά με το πώς διοικείται και πώς μεταχειρίζεται ο πληθυσμός που ενυπάρχει σε ποικίλες μορφές ποινικού ελέγχου, συνεισφέροντας στον σχεδιασμό πολιτικών και την αλλαγή προς τον σωφρονισμό.

Αρκετές από αυτές τις μορφές ποινικού ελέγχου συγκαταλέγονται στην ιδέα και την πραγματικότητα της έλλειψης της ελευθερίας της προσωπικότητας, που μεγενθύνεται περισσότερο ή μειώνεται ακόμα και εξαφανίζεται σε διαφορετικά περιβάλλοντα κράτησης και συμπληρώνεται με ή αντικαθίσταται από μέτρα επίβλεψης στην κοινότητα. Τα τελευταία δημιουργούν αποκλίσεις και γενικότερα διαφορές ως προς το τι περιέχουν επί το αυστηρότερο ή το επιεικέστερο ανάλογα με τους όρους και τις υποχρεώσεις που υποχρεούνται τα υπό κράτηση μέλη. Μια από τις διαστάσεις υπό τις οποίες τα θέματα αυτά τίθενται υπό έρευνα είναι η συγκριτική, ή στο φάσμα της ίδιας δικαιοδοσίας αλλά σε διάφορες περιόδους, ή μεταξύ διαφόρων δικαιοδοσιών είτε με συνδυασμό τοπικών και χρονικών κριτηρίων.

Μια περίπτωση συνεργασίας στην έρευνα που ενυπάρχει στις συγκριτικές προσεγγίσεις της φυλακής και των μέτρων και ποινών που λαμβάνουν χώρα στην κοινότητα και εξελίσσονται ως λύσεις στα προβλήματα και τα ζητήματα που προκαλούνται λόγω της έλλειψης της ελευθερίας, συνεπώς υφίστανται ή δημιουργούνται από μία εσωτερική προσέγγιση των πεδίων που τους αφορά, είναι το «Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Φυλακών» (European Prison Observatory, <http://www.prisonobservatory.org/>), στο φάσμα του οποίου ερευνήθηκαν και θεσμοί καινοτόμοι από αυτούς της φυλάκισης. Το Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Φυλακών ιδρύθηκε με την χρηματική αρωγή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο φάσμα του προγράμματος JUSTICE με την ύπαρξη δύο μικρότερων ερευνητικών έργων που έλαβαν χώρα από τον Φεβρουάριο του 2013 μέχρι τον Ιούλιο του 2016 και «τρέχει» σε οκτώ χώρες. Από την Ελλάδα συμμετέχει το Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης και Πολιτικής Επιστήμης του Δ.Π. Θράκης μέσα από τον Ειδικό Λογαριασμό Κονδυλίων Έρευνας με την Καθηγήτρια Σοφία Βιδάλη και τον βοηθό Καθηγητή Νικόλαο Κουλούρη. Στην ίδια έρευνα συμμετέχουν ο Ούιλιαμ Αλοσκόφης, διδάκτωρ Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, Κοινωνιολόγος στο Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού, η Όλγα Θεμελή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στο Τμήμα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, ο δικηγόρος και διδάκτωρ του Τμήματος

Κοινωνικής Διοίκησης και Πολιτικής Επιστήμης του Δ.Π. Θράκης Δημήτρης Κόρος και οι υποψήφιοι διδάκτορες του ίδιου τμήματος Αθανασία Μαυρομάτη, Κοινωνική Λειτουργός και Σοφία Σπυρέα, Κοινωνιολόγος. Οι συνεργαζόμενοι τομείς από τις υπόλοιπες επτά χώρες είναι: Observatorio del Sistema Penal de los Derechos Humanos, Universidad de Barcelona (Ισπανία) και Centre for Crime and Justice Studies (Ηνωμένο Βασίλειο). Observatoire international des prisons - section française (Γαλλία), Latvian Centre for Human Rights (Λετονία), Helsinki Foundation for Human Rights (Πολωνία), Associazione Antigone (Ιταλία, συντονιστής εταίρος), Università degli Studi di Padova [στο πρώτο έργο] και Università degli Studi di Torino [στο δεύτερο έργο (Ιταλία), Instituto Universitário de Lisboa - ISCTE-IUL (Πορτογαλία),

Γ. Η γενική αντιμετώπιση των κρατουμένων

Αν και όσα αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα συνιστούν βασικά ρυθμιστικά πρότυπα των σωφρονιστικών ιδρυμάτων για τη σωστή μεταχείριση των κρατουμένων, συχνά, οι κρατούμενοι γενικότερα δεν αντιμετωπίζονται με βάση τα πρότυπα αυτά³⁰. Βέβαια, το γεγονός αυτό ποικίλει από χώρα σε χώρα και διαφοροποιείται συχνά ανάλογα με το είδος του σωφρονιστικού ιδρύματος στο οποίο τοποθετείται ένα έγκλειστο άτομο³¹. Για παράδειγμα, στη γενική πλειοψηφία τους, οι κρατούμενοι αντιμετωπίζονται με παράνομο, βίαιο και λανθασμένο τρόπο σε φυλακές υψίστης ασφαλείας³² ή σε φυλακές που συνοδεύονται από ένα μακράιωνο ιστορικό βίας (όπως είναι οι φυλακές Γκουαντάναμο στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής).³³

Σύμφωνα με τα ερευνητικά δεδομένα, η γενική πλειοψηφία της μεταχείρισης των κρατουμένων σε φυλακές, τόσο εντός όσο και εκτός της εμβέλειας των Ευρωπαϊκών συνόρων δεν έχει θετικά χαρακτηριστικά, ούτε εξυμνείται ή θαυμάζεται.

³⁰ Landreville, P. (2005), Από την κοινωνική ένταξη στη διαχείριση των κινδύνων; Οι πολιτικές και οι πρακτικές στο κεφάλαιο των ποινών, *ΠοινΔικ* 8 (12): 1461-1468 (1466).

³¹ Thompson, A. C. (2008). *Releasing Prisoners, Redeeming Communities: Reentry, Race, and Politics*. NYU Press

³² Wortley, R. (2002). *Situational Prison Control: Crime Prevention in Correctional Institutions*. Cambridge University Press.

³³ Miles, T. (2017). "Torture still being carried out at Guantanamo Bay despite US denials, says UN investigator". *Independent*, Ανακτήθηκε στις 14/09/2018. Διαθέσιμο στο: <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/torture-guantanamo-bay-detention-centre-9-11-conspirator-un-human-rights-investigation-pentagon-a8109231.html>

Οι περισσότεροι κρατούμενοι αντιμετωπίζονται ως «κακοί» άνθρωποι επειδή δεν τήρησαν το νόμο ή συχνά δεν αντιμετωπίζονται καν ως ανθρώπινα όντα για τον ίδιο λόγο (π.χ. συχνά παρατηρείται η απαγόρευση της σίτισης).³⁴

Μέσα από τα ίδια ερευνητικά δεδομένα, έχει παρατηρηθεί ότι το φαινόμενο της καταπάτησης των δικαιωμάτων των κρατουμένων συμβαίνει στην πλειοψηφία του σε φυλακές υψίστης ασφαλείας, όπου κρατούνται άτομα που έχουν διαπράξει ειδεχθή εγκλήματα, ιδίως σεξουαλικού χαρακτήρα, για τα οποία οι έγκλειστοι αθέμιτα τιμωρούνται από τα αρμόδια σωφρονιστικά όργανα με τον ίδιο τρόπο με τον οποίο διέπραξαν το έγκλημα.³⁵

Μειονότητες, όπως είναι οι έγκυες κρατούμενοι, οι γυναίκες, οι μαύροι και τα άτομα με ειδικές ανάγκες συχνά βιώνουν άθλια μεταχείριση εντός του σωφρονιστικού καταστήματος στο οποίο κρατούνται, ενώ τα κρούσματα βίας και βιασμών εντός των φυλακών παντός τύπου (γυναικείες φυλακές, σωφρονιστικά ιδρύματα ανηλίκων κ.α.), συνεχίζουν να αυξάνονται κάθε χρόνο σε παγκόσμιο επίπεδο.³⁶ Μία από τις πιο συνηθισμένες αιτίες θανάτου στη φυλακή επίσης, είναι οι ασθένειες, κάτι το οποίο συχνά αποτελεί το προβλέψιμο αποτέλεσμα του σοβαρού υπερπληθυσμού, υποσιτισμού, ανθυγιεινών συνθηκών και έλλειψης ιατρικής περίθαλψης εντός των σωφρονιστικών ιδρυμάτων.³⁷

Επιπλέον, πολλοί κρατούμενοι αντιμετωπίζουν στο γενικό σύνολό τους προβλήματα με τους φύλακες ή το σωφρονιστικό προσωπικό, όπου, το τελευταίο αντιμετωπίζει σε αρκετές περιπτώσεις τους κρατούμενους με αρνητικό τρόπο³⁸, ενώ, συχνά, όταν προκύπτει ένα ορισμένο πρόβλημα, οι φύλακες απλά ασκούν τις εξουσίες που τους έχουν δοθεί πάνω στους κρατουμένους, δίχως να αναζητήσουν την πραγματική αιτία.

³⁴ Thompson, A. C. (2008). *Releasing Prisoners, Redeeming Communities: Reentry, Race, and Politics*. NYU Press

³⁵ Thompson, A. C. (2008). *Releasing Prisoners, Redeeming Communities: Reentry, Race, and Politics*. NYU Press

³⁶ Thompson, A. C. (2008). *Releasing Prisoners, Redeeming Communities: Reentry, Race, and Politics*. NYU Press

³⁷ Anno BJ, Dubler N. (2001). *Correctional Health Care: Guidelines for the Management of an Adequate Delivery System*. Chicago: National Commission on Correctional Health Care

³⁸ GAO (2010). *State and Federal Prisoners: Profiles of Inmate Characteristics in 1991-2010*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office

Επίσης, η ανεπαρκής επίβλεψη από τους φρουρούς, η εύκολη πρόσβαση στα όπλα, η έλλειψη διαχωρισμού των διαφόρων κατηγοριών κρατουμένων και ο έντονος ανταγωνισμός για βασικές ανάγκες ενθαρρύνουν την καταδίκη των κρατουμένων σε πολλές ποινικές εγκαταστάσεις. Σε ακραίες περιπτώσεις - όπως σε ορισμένες φυλακές της Βενεζουέλας, οι βιασμοί, οι εκβιασμοί και η ακούσια δουλειά συμβαίνουν σε καθημερινή βάση, ιδίως από τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους.³⁹

Στη Βενεζουέλα το 1996, οι ερευνητές της Human Rights Watch παρατήρησαν δεκάδες φυλακισμένους που ήταν γρονθοκοπημένοι, με σπασμένα πλευρά, μώλωπες και γρατζουνιές και μέλη του σώματος τραυματισμένα, γεγονός που επιβεβαιώνει τη χονδρική φύση της τιμωρίας που υφίστανται οι κρατούμενοι από τα μέλη της στρατιωτικής δύναμης που φυλάσσει τις φυλακές.⁴⁰

Γενικότερα, η σωματική κακοποίηση των κρατουμένων από τους φρουρούς είναι ένα χρόνιο πρόβλημα. Ορισμένες χώρες συνεχίζουν να επιτρέπουν την σωματική τιμωρία και τη συνηθισμένη χρήση των σιδερένιων ποδιών, των δεσμών, και των αλυσίδων⁴¹. Οι μπάρες από τιτάνιο που χρησιμοποιούνται στις πακιστανικές φυλακές, για παράδειγμα, μετατρέπουν απλές κινήσεις όπως το περπάτημα, σε μια οδυνηρή δοκιμασία. Σε πολλά συστήματα φυλακών, οι αδικαιολόγητοι ξυλοδαρμοί είναι τόσο συνηθισμένοι ώστε να αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της ζωής των φυλακών.⁴²

Στο αντίθετο άκρο, στις φυλακές του Μεξικό, οι κρατούμενοι απολαμβάνουν την επικοινωνία με τους αγαπημένους τους μέσω κινητών τηλεφώνων, διαμένοντας ταυτόχρονα σε άνετα καταλύματα με τους συγκρατούμενους της επιλογής τους. Αυτό το παράδειγμα καταδεικνύει τη διαφθορά των φυλακών στα σωφρονιστικά ιδρύματα, αποδεικνύοντας ότι η μεταχείριση των κρατουμένων μπορεί να μην περιλαμβάνει

³⁹ GAO (2010). *State and Federal Prisoners: Profiles of Inmate Characteristics in 1991-2010*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office

⁴⁰ GAO (2010). *State and Federal Prisoners: Profiles of Inmate Characteristics in 1991-2010*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office

⁴¹ Anno BJ, Dubler N. (2001). *Correctional Health Care: Guidelines for the Management of an Adequate Delivery System*. Chicago: National Commission on Correctional Health Care

⁴² GAO (2010). *State and Federal Prisoners: Profiles of Inmate Characteristics in 1991-2010*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office

βιαιοπραγίες ή ξυλοδαρμούς, περιλαμβάνει όμως την άνιση μεταχείριση των κρατουμένων που είναι σε καλή οικονομική κατάσταση.⁴³

Επιπρόσθετα, η γενική μεταχείριση των κρατουμένων περιλαμβάνει και την τοποθέτηση αυτών σε άθλια σωφρονιστικά ιδρύματα, καθώς, σύμφωνα με την κρίση πολλών δικαστών και σωφρονιστικών υπαλλήλων, εγκληματίες και άτομα που είναι υπεράνω του νόμου δε δικαιούνται ούτε τα βασικά στοιχεία για μια αξιοπρεπή ζωή.⁴⁴ Συγκεκριμένα, πολλές φυλακές στερούνται λειτουργικού συστήματος υδραυλικών εγκαταστάσεων. Στο Χονγκ Κονγκ, ένα από τα πιο ευημερεύοντα και τεχνολογικά προηγμένα μέρη στον κόσμο, οι φυλακισμένοι σε μερικές παλαιότερες εγκαταστάσεις πρέπει να κάνουν την ανάγκη τους σε πλαστικούς κουβάδες που τους επιτρέπεται περιοδικά να εκκενώνονται, ενώ οι φύλακες της φυλακής, φυσικά, έχουν το ελεύθερο να χρησιμοποιήσουν τις ιδιωτικές τουαλέτες της φυλακής.⁴⁵

Από τις 197 χώρες του κόσμου, υπάρχουν 20, συμπεριλαμβανομένων τριών εδαφών, που θεωρούνται ως οι πλέον κοινωνικά κατασταλτικές. Η Βιρμανία, η Ισημερινή Γουινέα, η Ερυθραία, η Λιβύη, η Βόρεια Κορέα και το Σουδάν βρίσκονται στην κορυφή του παγκόσμιου καταλόγου για τις χώρες που είναι μεταξύ των χειρότερων παραβατών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των πολιτικών ελευθεριών.⁴⁶

Στη Βόρεια Κορέα, η κατάχρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι συχνή και συστηματική. Οι κρατούμενοι, που αποτελούνται ως επί το πλείστον από φτωχά άτομα που είναι έγκλειστα για τη διάπραξη μικροαστικών εγκλημάτων στις προσπάθειές τους να επιβιώσουν, υπόκεινται σε τρομακτικές δοκιμασίες. Το 2011, 120.000 αιχμάλωτοι κρατήθηκαν σε κελιά λιμοκτονώντας για μια εβδομάδα και αργότερα εκτελέστηκαν δημόσια από ομάδα πυροπροστασίας. Το άθλιο ρεκόρ των

⁴³ Hornblum AM (2009). *Acres of Skin: Human Experiments at Holmesburg Prison*. New York: Routledge

⁴⁴ Jacobson M. (2014). *Downsizing Prisons: How to Reduce Crime and End Mass Incarceration*. New York: New York University Press

⁴⁵ Jacobson M. (2014). *Downsizing Prisons: How to Reduce Crime and End Mass Incarceration*. New York: New York University Press

⁴⁶ GAO (2010). *State and Federal Prisoners: Profiles of Inmate Characteristics in 1991-2010*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office

ανθρωπίνων δικαιωμάτων της Βόρειας Κορέας δεν αποτελεί μυστικό σε ολόκληρο τον κόσμο.⁴⁷

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τον Σεπτέμβριο του 2012, μια έρευνα του ΟΗΕ, διαπίστωσε ότι σε φυλακές στη Γερμανία και τη Σουηδία σημειώθηκαν μαζικές εκτελέσεις φυλακισμένων από τα σωφρονιστικά αρμόδια όργανα με αποτέλεσμα πολυάριθμες φρικαλεότητες και αποκαλύψεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα των κρατουμένων.⁴⁸

Αντίστοιχα, το 2013, το Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Φυλακών (ΕΠΦ) διεξήγαγε δύο μελέτες που παρέχουν μια επισκόπηση των συνθηκών των φυλακών και την αντιμετώπιση των κρατουμένων στην Ευρώπη και μια σειρά από ενδιαφέρουσες πρακτικές στη διαχείριση των φυλακών. Σύμφωνα με τις δύο μελέτες, πολλές από τις συστάσεις των ευρωπαϊκών φυλακών δεν τηρούνται ευρέως από όλα τα κράτη μέλη της Ε.Ε.⁴⁹

Έτσι, παραδείγματος χάριν, τα πρότυπα υγιεινής παραβιάζονται συχνά (ιδίως στη Γερμανία και την Ιταλία), καθώς η πρόσβαση σε ντους δεν είναι πάντα εγγυημένη, μπορεί να μην είναι διαθέσιμο το ζεστό νερό και οι εγκαταστάσεις υγιεινής συχνά δεν επιτρέπουν την ιδιωτική ζωή. Επιπλέον, οι κρατούμενοι ενδέχεται να μην λαμβάνουν τα προϊόντα περιποίησης που χρειάζονται για να καθαριστούν επαρκώς (ιδιαίτερα στην Ισπανία και την Ελλάδα).⁵⁰

Οι υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης τείνουν επίσης να είναι υποβαθμισμένες και συχνά παρέχονται από διαφορετικές αρχές από εκείνες που είναι υπεύθυνες για το ευρύ κοινό, καθώς, το διευθυντικό προσωπικό θεωρεί ότι οι κρατούμενοι δεν αξίζουν μετά από τα εγκλήματα που διέπραξαν, την όποια περιποίηση. Ο αριθμός των επαγγελματιών που υπηρετούν στις φυλακές είναι συχνά ανεπαρκής ή καλύπτει ανεπαρκή αριθμό ωρών, μερικές φορές οδηγώντας σε μεγάλες καθυστερήσεις στην πρόσβαση σε επείγουσες υπηρεσίες και ακόμη και συχνή

⁴⁷ Jacobson M. (2014). *Downsizing Prisons: How to Reduce Crime and End Mass Incarceration*. New York: New York University Press

⁴⁸ Jacobson M. (2014). *Downsizing Prisons: How to Reduce Crime and End Mass Incarceration*. New York: New York University Press

⁴⁹ JPI (2015). *The Punishing Decade: Prison and Jail Estimates at the Millennium*. USA

⁵⁰ JPI (2015). *The Punishing Decade: Prison and Jail Estimates at the Millennium*. USA

προσφυγή σε μη εκπαιδευμένο προσωπικό (προσωπικό φυλακών ή άλλους κρατούμενους) για νοσηλευτικές δραστηριότητες, ιδιαίτερα στην Ελλάδα.⁵¹

Αν και οι Ευρωπαϊκοί Κανόνες Φυλακών υπογραμμίζουν ότι: «κάθε φυλακή πρέπει να έχει την υπηρεσία τουλάχιστον ενός εξειδικευμένου γενικού ιατρού», αυτό δεν συμβαίνει πάντοτε. Στην Ελλάδα, για παράδειγμα, στις περισσότερες φυλακές δεν υπάρχει καν ένας μόνιμος ιατρός οποιουδήποτε προσόντος, και οι κρατούμενοι εξετάζονται από επισκέπτες ιατρούς που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους για δύο ώρες κάθε εβδομάδα. Στη Λετονία, το 2010, 2 από τις 12 φυλακές δεν διέθεταν έναν γενικό ιατρό. Επιπλέον, ακόμη και αν ένας μόνιμος ιατρός είναι παρών σε κάθε ίδρυμα, συχνά οι ανάγκες ξεπερνούν τον αριθμό των επαγγελματιών. Στη Γαλλία υπάρχουν κατά μέσο όρο 3,5 ασκούμενοι πλήρους απασχόλησης ανά 1.000 κρατούμενους, αλλά σε ορισμένες άλλες φυλακές υπάρχουν λιγότεροι από δύο ιατροί που εργάζονται με πλήρη απασχόληση για 1.000 κρατούμενους⁵².

Η επαγγελματική κατάρτιση είναι επίσης συχνά ανεπαρκής, ενώ οι ευκαιρίες για εργασία είναι πολύ περιορισμένες και συχνά δεν είναι χρήσιμες για λόγους επανένταξης, καθώς οι θέσεις εργασίας που προσφέρονται στη φυλακή τείνουν να είναι ανεπιτυχείς και πολύ διαφορετικές από την πραγματικότητα της εξωτερικής εργασίας.⁵³

Λέγεται επίσης ότι χώρες όπως η Συρία, η Σομαλία, το Τουρκμενιστάν, η Λιβύη, η Κούβα και η Σαουδική Αραβία, οι άνθρωποι υποφέρουν από τις πιο σοβαρές και συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι χώρες αυτές συνοδεύονται από τη συντριπτική, ακανόνιστα ανεξέλεγκτη μαζική βία και τη μαζική σεξουαλική κακοποίηση εναντίον των γυναικών.⁵⁴

Στη Σαουδική Αραβία, οι πολιτικοί κρατούμενοι βρίσκονται υπό κράτηση και σιωπούν με απειλές εκφοβισμού και συλλήψεων, ενώ οι γυναίκες εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν μεγάλη καταπίεση. Λέγεται ότι το 2013 ήταν ένα από τα χειρότερα χρόνια για τα ανθρώπινα δικαιώματα στη Σαουδική Αραβία. Οι γυναίκες και οι

⁵¹ JPI (2015). *The Punishing Decade: Prison and Jail Estimates at the Millennium*. USA

⁵² <http://www.prisonobservatory.org/upload/PrisoninEuropeOverviewandtrends.pdf>

⁵³ Jacobson M. (2014). *Downsizing Prisons: How to Reduce Crime and End Mass Incarceration*. New York: New York University Press

⁵⁴ Jacobson M. (2014). *Downsizing Prisons: How to Reduce Crime and End Mass Incarceration*. New York: New York University Press

φτωχοί θεωρούνται ότι βρίσκονται στο κατώτατο σημείο του τοτέμ, συχνά αρνούνται τα νόμιμα δικαιώματά τους και ενστικτωδώς καταπιέζονται από τις πολιτικές οντότητες της χώρας.⁵⁵

Τα περιστατικά συλλογικής βίας, ιδίως στη Νότια Αμερική, οδήγησαν επίσης σε θάνατο και τραυματισμό κρατουμένων. Τον Μάιο, συγκρούσεις μεταξύ συμμοριών που προκλήθηκαν από τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους (με τη μορφή στοιχημάτων μεταξύ των υπαλλήλων) σε δύο φυλακές στη Βενεζουέλα, του El Rodeo και του Tocuyito, άφησαν δώδεκα κρατούμενους νεκρούς και τουλάχιστον τριάντα τρεις τραυματίες. Κατά τη διάρκεια του 2000, 276 φυλακισμένοι της Βενεζουέλας δολοφονήθηκαν κατά τη διάρκεια συμμοριών ή ταραχών.⁵⁶

Σε μια εξέγερση του Φεβρουαρίου που συντονίστηκε από μια συμμορία φυλακών, 20.000 αιχμάλωτοι έλαβαν περίπου 7.000 ομήρους, συμπεριλαμβανομένων τουλάχιστον είκοσι επτά φρουρών, σε πάνω από δύο δωδεκάδες φυλακές στο κράτος του Σάο Πάολο στη Βραζιλία, με το πρόσχημα ότι οι φύλακες αυτοί κακοποιούσαν ψυχοσωματικά τους κρατουμένους.⁵⁷ Το σύστημα φυλακών του Σάο Πάολο είναι διαβόητο για την έλλειψη προσωπικού, τον υπερπληθυσμό, τον θάνατο υπό κράτηση, τη χρήση βασανιστηρίων και την έλλειψη εγκαταστάσεων ιατρικής και υγειονομικής περίθαλψης.⁵⁸

Στην Κολομβία, δέκα κρατούμενοι έχασαν τη ζωή τους και είκοσι τρεις τραυματίστηκαν σε μάχη με πυροβόλα όπλα τον Ιούλιο, μεταξύ των κρατουμένων και των σωφρονιστικών υπαλλήλων στη φυλακή της Μπογκοτά. Μετά την άμβλυνση της βίας, οι αρχές βρήκαν μέσα στα δωμάτια των σωφρονιστικών υπαλλήλων μικρά όπλα, χειροβομβίδες, πολυβόλα και πυρομαχικά. Μετά το γεγονός, ξεκίνησε έρευνα εναντίον διαφόρων υπαλλήλων φυλακών για μη τήρηση των κανονισμών και των αρχών αντιμετώπισης των κρατουμένων, όμως δίχως κανένα αποτέλεσμα.⁵⁹

⁵⁵ JPI (2015). *The Punishing Decade: Prison and Jail Estimates at the Millennium*. USA

⁵⁶ GAO (2010). *State and Federal Prisoners: Profiles of Inmate Characteristics in 1991-2010*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office

⁵⁷ Jacobson M. (2014). *Downsizing Prisons: How to Reduce Crime and End Mass Incarceration*. New York: New York University Press

⁵⁸ Daskalakis, E., et al. (2008). *The dispensing of justice in Europe*. Athens: National Centre of Social Research

⁵⁹ Jacobson M. (2014). *Downsizing Prisons: How to Reduce Crime and End Mass Incarceration*. New York: New York University Press

Η σωματική κακοποίηση των κρατουμένων από τους φύλακες παρέμεινε ένα άλλο χρόνιο πρόβλημα⁶⁰. Ο ειδικός εισηγητής του Ηνωμένου Βασιλείου κατά των βασανιστηρίων ανέφερε τον Απρίλιο ότι τα βασανιστήρια και η κακομεταχείριση ήταν ευρέως διαδεδομένα στις φυλακές και τα κέντρα κράτησης της Βραζιλίας. Εκεί και αλλού, οι αδικαιολόγητοι ξυλοδαρμοί ήταν τόσο συνηθισμένοι ώστε να αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της φυλακής σε πολλά συστήματα φυλακών, όπως η Αγκόλα, η Αρμενία, η Βραζιλία, η Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, η Αίγυπτος, το Ιράν, το Ιράκ, η Μαλαισία, το Μεξικό, και το Βιετνάμ, μεταξύ άλλων χωρών.⁶¹

Στην Ινδονησία, οι αξιωματικοί τιμωρούσαν τους κρατουμένους με ηλεκτροσόκ και σφίγγοντας τα αυτιά, τη μύτη και τα χείλη τους με σκοινιά. Στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, χρησιμοποιήθηκαν ηλεκτρονικές συσκευές αναισθητοποίησης για τον έλεγχο των κρατουμένων.⁶²

Δ. Ο Νόμος για τη Μεταρρύθμιση των Δικαστικών Διαφορών- PLRB.

Ο Νόμος για τη Μεταρρύθμιση των Δικαστικών Διαφορών- ΝΜΔΔ αποτελεί ένα σημείο κατατεθέν της ρύθμισης των φυλακών και ένα σημαντικό στοιχείο του σωφρονιστικού κώδικα. Ειδικότερα, ο νόμος αυτός, ο οποίος εγκρίθηκε από το Κογκρέσο το 1995 έχει ως στόχο να μειώσει τις δικαστικές διαφορές και τις υποθέσεις που προκύπτουν από επιπόλαιες αγωγές, αλλά και για να μειώσει τη συμμετοχή των ομοσπονδιακών δικαστηρίων στη λειτουργία του κρατικού συστήματος φυλακών.⁶³

Ο ίδιος νόμος περιορίζει πολλά από τα δικαιώματα των κρατουμένων, ωστόσο συνιστά ένα ρυθμιστικό μέσο της λειτουργίας των φυλακών, όπου, οι κρατούμενοι περιορίζονται στο να εξαντλήσουν τα διοικητικά ένδικα μέσα, μέσω του συστήματος

⁶⁰ JPI (2015). *The Punishing Decade: Prison and Jail Estimates at the Millennium*. USA

⁶¹ Jacobson M. (2014). *Downsizing Prisons: How to Reduce Crime and End Mass Incarceration*. New York: New York University Press

⁶² Christie, N. (1993). *Crime Control as Industry: Towards Gulags, Western Style?* London: Routledge.

⁶³ Πανούσης, Α. (2004). Κρατούμενοι-Άνθρωποι και δικαιώματα κρατουμένων ανθρώπων, σε: *Νομικό Καθεστώς των κρατουμένων. Οργάνωση και λειτουργία του σωφρονιστικού συστήματος στην Ελλάδα*, σε συνεργασία με το Υπουργείο Δικαιοσύνης του Αζερμπαϊτζάν στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης, Αθήνα: Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου-Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου, σελ. 7-16 (13).

αναστολής φυλακών, καθώς και στο να λάβουν χρηματικές αποζημιώσεις για συναισθηματικές βλάβες εντός του σωφρονιστικού ιδρύματος.⁶⁴

Υπό το νόμο αυτό, οι κρατούμενοι υποχρεούνται να εξαντλήσουν όλες τις διαθέσιμες λύσεις μέσω του συστήματος φυλακών πριν από την υποβολή μιας αγωγής. Εάν οι κρατούμενοι δεν εξαντλήσουν όλα τα διαθέσιμα ένδικα μέσα, τα δικαστήρια καλούνται να απορρίψουν την αγωγή. Μόλις οι κρατούμενοι εξαντλήσουν όλα τα ένδικα μέσα μέσω του συστήματος των ποινών φυλάκισης, τότε οι κρατούμενοι μπορούν να καταθέσουν μήνυση στα δικαστήρια.⁶⁵

Η απαίτηση αυτή, μείωσε τον αριθμό των αγωγών και επέτρεψε στο διοικητικό οργανισμό να χρησιμοποιήσει την εξουσία του για να διαχειριστεί τις δικές του υποθέσεις χωρίς δικαστική παρέμβαση.⁶⁶

⁶⁴ Landreville, P. (2005), Από την κοινωνική ένταξη στη διαχείριση των κινδύνων; Οι πολιτικές και οι πρακτικές στο κεφάλαιο των ποινών, *ΠοινΔικ* 8 (12): 1461-1468 (1466).

⁶⁵ Thompson, A. C. (2008). *Releasing Prisoners, Redeeming Communities: Reentry, Race, and Politics*. NYU Press

⁶⁶ Wortley, R. (2002). *Situational Prison Control: Crime Prevention in Correctional Institutions*. Cambridge University Press.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ – ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

A. Το Ελληνικό Σωφρονιστικό Σύστημα

Η Οργάνωση του Σωφρονιστικού συστήματος στην Ελλάδα έγκειται στις γενικές βάσεις που τοποθετούνται από το Σύνταγμα, τις διεθνείς συνθήκες, τους νόμους και τα διατάγματα των προεδριών καθώς και τις κανονιστικές πράξεις σύμφωνα με την εξουσιοδότησή τους, με βασικό νόμο τον Σωφρονιστικό Κώδικα ο οποίος τώρα έχει πλήρη ισχύ. Οι γενικές αρχές αναφέρονται στους κανόνες με τους οποίους εκτελούνται οι εκάστοτε ποινές αλλά και στην ασφάλεια ενάντια στην ελευθερία, όπως αυτές αναφέρονται από τα εκάστοτε Δικαστήρια και τον τρόπο μεταχείρισης των ανθρώπων που κρατούνται στα ιδρύματα κράτησης.

Αρχές απαράβατες αναφορικά με τον τρόπο που εφαρμόζονται οι παραπάνω κανόνες είναι η εννομία και η ισοτιμία στο τρόπο μεταχείρισης των κρατουμένων, ο σεβασμός των δικαιωμάτων τους που πηγάζουν από το νόμο και η νόμιμη ασφάλειά τους. Στον σωφρονιστικό κώδικα που αναφέρθηκε πιο πριν υφίσταται μία περιγραφή των οργάνων της άσκησης της πολιτικής προς σωφρονισμό που είναι το Κεντρικό Επιστημονικό Συμβούλιο Φυλακών, η Κεντρική Επιτροπή Μεταγωγών και τα Συμβούλια της Φυλακής. Επιπλέον ορίζονται, οι λίστες των κρατουμένων και των φυλακών, ο τρόπος που μεταφέρονται σε αυτές και η διαβίωσή τους, η ακολουθία προγραμμάτων και το μοίρασμα του ελεύθερου χρόνου τους, αν εργάζονται, ο υπολογισμός ημερών ποινής προς ευεργεσία λόγω εργασίας και δυνατότητα συνομιλίας και επαφής με το ευρύτερο εκτός φυλακών κοινωνικό σύνολο. Στον ίδιο Κώδικα γίνονται περιγραφές με καινοτόμες μορφές επιβολής των ποινών, τα μέτρα για την ορθή λειτουργία των ιδρυμάτων, ο τρόπος που μεταφέρονται οι κρατούμενοι, ο τρόπος με τον οποίο λήγουν οι ποινές τους, η βοήθεια για την περίοδο μετά τη φυλακή, η εποπτεία της εφαρμογής του και τα όργανα που την ασκούν.

Η επιτήρηση της οργάνωσης και της λειτουργίας του σωφρονιστικού συστήματος εκτελείται από τη Γενική Διεύθυνση Σωφρονιστικής Πολιτικής του Υπουργείου και τις εκάστοτε διευθύνσεις που υπάγονται από αυτή : α) Σωφρονιστικής Αγωγής Ενηλίκων β) Πρόληψης Εγκληματικότητας και Σωφρονιστικής Αγωγής Ανηλίκων γ)

Επιθεώρησης Σωφρονιστικών Καταστημάτων και Ειδικών Καταστημάτων Κράτησης Νέων δ) Ύπαρξη Ειδικών Θεραπευτικών Καταστημάτων και ε) Εξωτερικής Φρούρησης Φυλακών και λοιπών Καταστημάτων.

Όπως διαπιστώνει η κοινοβουλευτική επιτροπή με σύμβουλο επί των επιστημών τον καθηγητή Γ. Πανούση, βοηθούμενο από τον καθηγητή Θ. Παπαθεοδώρου και το διδάκτορα στην εγγληματολογία Αγγ.Τσιγκρή- « η τωρινή κατάσταση των υποδομών των κτηρίων βρίσκεται αρκετά μακριά από το να είναι η επιθυμητή, πέρα από τα σπουδαία βήματα που συνέβησαν τα τελευταία δέκα χρόνια». Υφίσταται μια σειρά φυλακών για τις οποίες επιβάλλεται να καταργηθούν, ιδιαίτερα αν αναλογιστεί κανείς ότι το κόστος διατήρησης (λειτουργικό κόστος και κόστος συνεχών ανακαινίσεων με αμφίβολα τελικά αποτελέσματα) κρίνεται εξαιρετικά μεγάλο σε σύγκριση με την κατασκευή σύγχρονης φυλακής.

Β. Οι περιορισμοί των δικαιωμάτων

Το Σύνταγμα κατοχυρώνει τρεις γενικούς περιορισμούς των δικαιωμάτων⁶⁷:

α) Η θεσμοποιημένη αναστολή των συνταγματικών δικαιωμάτων: προσωρινού χαρακτήρα αναστολή των δικαιωμάτων η οποία απορρέει από την κήρυξη της χώρας σε κατάσταση πολιορκίας (άρθρο 48 §1 Σ).

β) Η απαγόρευση καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος, όπως προβλέπεται στο άρθρο 25 §3 Σ.: η εφαρμογή της δεν είναι δυνατή, παρά μόνο για ενδεχόμενους περιορισμούς των ατομικών και κοινωνικών και όχι των πολιτικών δικαιωμάτων, ενώ η νομολογία των δικαστηρίων συνηθίζει την εφαρμογή της στις περιπτώσεις απεργιών και σύστασης σωματείων.

γ) Το χρέος της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 25 §4 Σ.: η συγκεκριμένη διάταξη συνδέεται με κάποια συνταγματικά καθήκοντα και υποχρεώσεις του πολίτη, όπως η αναλογική φοροδοσία, η επίταξη εργασίας και η εκπλήρωση των στρατιωτικών υποχρεώσεων, αλλά «δεν δικαιολογεί την επιβολή πρόσθετων περιορισμών στην άσκηση των συνταγματικών δικαιωμάτων, στο βαθμό που η χρήση μιας ρευστής και αόριστης έννοιας, όπως αυτή της αλληλεγγύης θα μπορούσε να οδηγήσει σε έντονη περιστολή των ελευθεριών».

⁶⁷ Ακριβοπούλου, Χ., Ανθόπουλος, Χ. (2015), ό.π.

Αντίστοιχα, οι ειδικοί περιορισμοί των δικαιωμάτων είναι δύο⁶⁸:

α) περιορισμοί των δικαιωμάτων οι οποίοι προβλέπονται απευθείας στο Σύνταγμα, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το δικαίωμα στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας (άρθρο 5 §1 Σ), το οποίο σύμφωνα με το Σύνταγμα, δεν πρέπει να προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων, το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη.

β) περιορισμοί των δικαιωμάτων από το νόμο, η έκδοση του οποίου προβλέπεται από την οικεία συνταγματική διάταξη, η οποία στην περίπτωση αυτή αποτελεί «επιφύλαξη υπέρ του νόμου», με ενδεικτικό παράδειγμα τη ρύθμιση της άσκησης του δικαιώματος της απεργίας των δημοσίων υπαλλήλων από το νόμο (άρθρο 23§ 6 Σ).

Η επιβολή είτε γενικών είτε ειδικών περιορισμών στα δικαιώματα δεν είναι φυσικά απεριόριστη, ενώ είναι αναγκαίο να υπόκειται σε δικαστικό έλεγχο. Ως όρια των περιορισμών στα δικαιώματα μπορούν να θεωρηθούν συγκεκριμένοι κανόνες και αρχές, που είτε προβλέπονται ρητά από το Σύνταγμα(αρχή της αναλογικότητας)ή προκύπτουν από τη γενικότερη ratio της ίδιας της κατοχύρωσης και αναγνώρισης της προστασίας των δικαιωμάτων από το σύνολο των οργάνων της κρατικής εξουσίας⁶⁹.

Πιο συγκεκριμένα, οι περιορισμοί των ατομικών δικαιωμάτων αφορούν τον τρόπο και το σκοπό άσκησής τους και είναι δυνατό να προβλέπονται από το ίδιο το Σύνταγμα, από το νόμο κατ' εξουσιοδότησή του, καθώς και από το διεθνές δίκαιο. Αν και τυπικά, νομικοί περιορισμοί μπορούν να τεθούν μόνο από τους φορείς της εξουσίας, ουσιαστικά αυτό υπόκειται σε διάφορους παράγοντες, όπως αυτοί υφίστανται στο ισχύον πολίτευμα⁷⁰.

Τα όρια των περιορισμών των ατομικών δικαιωμάτων τα ονομάζουμε ως «περιορισμούς των περιορισμών» ή «αντιπεριορισμούς» των συνταγματικών δικαιωμάτων και συνοψίζονται παρακάτω.⁷¹

Οι περιορισμοί θα πρέπει να συνοδεύονται από μια ισχύ γενικού χαρακτήρα, καθώς και να έχουν περιεχόμενο με γενικά και αφηρημένα στοιχεία, έτσι ώστε να μην

⁶⁸ Ακριβοπούλου, Χ., Ανθόπουλος, Χ. (2015), ό.π.

⁶⁹ Παραράς, Ι.Π. (1985). Το Σύνταγμα 1975. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

⁷⁰ Μάνεσης Α. (1981). Συνταγματικά δικαιώματα. Α', ατομικές ελευθερίες. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Σάκκουλα.

⁷¹ Ακριβοπούλου, Χ., Ανθόπουλος, Χ. (2015), ό.π.

προχωρούν στην εισαγωγή διαφόρων διακρίσεων, οι οποίες συνιστούν παραβίαση της αρχής της ισότητας. Ο περιορισμός αυτός αναφέρεται στη δραστηριότητα του νομοθέτη και, ο νόμος, οφείλει να διατυπώνεται με απρόσωπο και αφηρημένο τρόπο, θέτοντας περιορισμούς που θα πρέπει να είναι, επίσης, γενικοί. Ωστόσο, στο πρακτικό κομμάτι, κάτι τέτοιο είναι αρκετά δύσκολο, καθώς δε διακρίνεται πάντα με τον κατάλληλο τρόπο ο γενικός κανόνας και η συγκεκριμένη ρύθμιση, ενώ, τα τωρινά αντικείμενα ρυθμιστικού χαρακτήρα του νόμου (π.χ. οι τεχνολογικές εφαρμογές), δίνουν τη δυνατότητα να εξατομικεύσει ο νομοθέτης τα ρυθμιστικά πεδία που επέρχονται από τους περιορισμούς⁷².

Επιπλέον, οι περιορισμοί οφείλουν να λαμβάνουν δικαιολόγηση από την εξυπηρέτηση των λόγων του συμφέροντος της δημόσιας τάξης. Αν, όντως, η προϋπόθεση αυτή δεν πληρείται επειδή, λόγου χάρη, εξυπηρετούνται οι λόγοι που αναφέρονται σε μόνο μια κατηγορία πολιτών, οι επιβληθέντες περιορισμοί από το νομοθέτη ή και από τη διοίκηση, θα πρέπει να λάβουν το χαρακτηρισμό των αθέμιτων⁷³.

Οι περιορισμοί (που προέρχονται είτε από τη διοίκηση, είτε από το νόμο) που υφίστανται τα συνταγματικά δικαιώματα, οφείλουν να υπακούν στην αρχή της αναλογικότητας. Η αρχή αυτή αναφέρεται στην έννοια του κράτους δικαίου, όπως αυτό διατυπώθηκε μέσα από την αντίστοιχη νομολογία του ΣτΕ- Συμβουλίου της Επικράτειας και από τη δεκαετία του '80 έως και τη σημερινή εποχή –ιδίως μετά την αναθεώρηση της αρχής εν έτη 2001, η αρχή της αναλογικότητας και η σημασία αυτής περιγράφεται στο άρθρο 25, παράγραφος 1, εδάφιο δ του Συντάγματος. Η τήρηση της συγκεκριμένης αρχής σχετίζεται με τους επιβληθέντες περιορισμούς στα δικαιώματα και για αυτό το λόγο ελέγχεται συχνά μέσω των δικαστηρίων και των αρμόδιων οργάνων⁷⁴.

Σύμφωνα με την ίδια αρχή, οι περιορισμοί για να θεωρηθούν ανεκτοί, πρέπει⁷⁵:

α) να βρίσκουν πλήρη ανταπόκριση στους σκοπούς που έχουν δηλωθεί από τη νομοθετική ή διοικητική ρύθμιση και σε στόχους γενικού δημόσιου συμφέροντος,

⁷² Μάνεσης Α. (1981). Συνταγματικά δικαιώματα. Α', ατομικές ελευθερίες. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Σάκκουλα.

⁷³ Μάνεσης Α. (1981), ό.π.

⁷⁴ Ακριβοπούλου, Χ., Ανθόπουλος, Χ. (2015). Εισαγωγή στο διοικητικό δίκαιο. [ηλεκτρ. βιβλ.]. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών

⁷⁵ Ακριβοπούλου, Χ., Ανθόπουλος, Χ. (2015), ό.π.

β) να επιλέγονται μέτρα για να επιτευχθούν οι εκάστοτε στόχοι που έχουν τεθεί και τέλος,

γ) να επιβάλλονται περιοριστικά μέτρα τα οποία να είναι αναγκαία και πρόσφορα για την εξυπηρέτηση των εκάστοτε στόχων.

Στην ουσία, η αρχή της αναλογικότητας προχωράει στην επιβολή του αναγκαίου μέτρου στους περιορισμούς που υφίστανται τα συνταγματικά δικαιώματα, «για να μην πυροβολεί η αστυνομία τα σπουργίτια με κανόνια», όπως έχει σημειωθεί και γλαφυρά.

Ο τελευταίος αντί-περιορισμός όσον αφορά τους περιορισμούς στα συνταγματικά δικαιώματα ως προς το κομμάτι της προστασίας των δικαιωμάτων ορίζει ότι οι περιορισμοί δεν πρέπει να προχωρούν στην κατάργηση του πυρήνα των δικαιωμάτων, συνεπώς, το γεγονός ότι ο περιορισμός που εφαρμόζεται σε ένα δικαίωμα δεν πρέπει με έμμεσο ή άμεσο τρόπο να καταλήγει στην απαγόρευση της άσκησης ενός δικαιώματος, γίνεται ευρέως αποδεκτό. Για παράδειγμα, η απαγόρευση να διενεργήσει κανείς υπαίθριες συναθροίσεις σε δρόμους ακυρώνει ταυτόχρονα το δικαίωμα του να διαδηλώσει κανείς⁷⁶.

Επομένως, η προστασία των δικαιωμάτων και του πυρήνα αυτών, συμβάλλει στο να μην εφαρμόζονται ή διατυπώνονται περιορισμοί προληπτικού χαρακτήρα στα δικαιώματα. Εξάιρεση αποτελεί το γεγονός ότι υπάρχει η δυνατότητα της επιβολής προληπτικών περιορισμών όταν αυτό το γεγονός έχει υπαγορευτεί από την ανάγκη για την προστασία του ίδιου του δικαιώματος, όπως εύλογα συμβαίνει με την ανάγκη που υπάρχει για να προστατευτεί προληπτικά το περιβάλλον (άρθρο 24, παράγραφος 1, εδάφιο Σ)⁷⁷.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι τα όρια περιορισμών είναι αυτά που δεσμεύουν τον κοινό νομοθέτη κατά την εισαγωγή περιορισμών ή και οριοθετήσεων των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Πέρα από τους ρητούς αυτούς περιορισμούς γίνονται δεκτά κάποια γενικά όρια της περιοριστικής δράσης του κοινού νομοθέτη, όπου περιλαμβάνονται, ο πυρήνας του δικαιώματος, η αρχή της αναλογικότητας και η απαγόρευση της καταχρηστικής επιβολής περιορισμών. «Στην ουσία ένας είναι ο

⁷⁶ Ακριβοπούλου, Χ., Ανθόπουλος, Χ. (2015), ό.π.

⁷⁷ Μάνεσης Α. (1981), ό.π.

προορισμός των περιορισμών των θεμελιωδών δικαιωμάτων: να αναχαιτίσουν την άτοπη επίκληση και αλόγιστη εφαρμογή των τελευταίων»⁷⁸.

Γ. Η ρύθμιση της φυλακής- Εγκλεισμός

Ο σωφρονιστικός κώδικας συνιστά γενικότερα ένα ιδιαίτερο πεδίο της Νομικής Επιστήμης και εφαρμόζεται ευρέως στα πλαίσια της εγκληματολογίας. Ο ίδιος κώδικας ρυθμίζει τη λειτουργία στα διάφορα ιδρύματα, τα οποία κρατούν έγκλειστα τα άτομα που έχουν διαπράξει ένα ή περισσότερα εγκλήματα κατά του νόμου και συνοδεύεται από τέσσερις (4) σε αριθμό αρχές που είναι θεμελιώδους χαρακτήρα.⁷⁹

Τούτες οι αρχές περιλαμβάνουν πρωτίστως τη λεγόμενη *αρχή της νομιμότητας στην εκτέλεση των ποινών*, την *αρχή για την ίση μεταχείριση των κρατουμένων*, την *αρχή της ελεύθερης άσκησης των δικαιωμάτων των κρατουμένων* και τέλος, την *αρχή της έννομης προστασίας των κρατουμένων και του δικαστικού ελέγχου των συνθηκών έκτισης της ποινής*.⁸⁰

Παράλληλα, σημειώνεται ότι ο σωφρονιστικός κώδικας στοχεύει στο να απομακρυνθεί οποιαδήποτε ενέργεια ή ρύθμιση στο πλαίσιο των φυλακών που να υπακούει στο μοντέλο της αναμορφώσεως και της αγωγής μέσω των φαρμάκων, καθώς και να εκδημοκρατιστεί η διοίκηση διαμέσου των συλλογικών και συμμετοχικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων⁸¹. Ταυτόχρονα, ο σωφρονιστικός κώδικας ελαχιστοποιεί τις άκρως δυσμενείς συνέπειες που επέρχονται από τη στέρηση της ελευθερίας του ατόμου, απαγορεύει τις όποιες διακρίσεις, αναγνωρίζει την ανάγκη του κρατουμένου να επικοινωνεί με την ελεύθερη κοινωνία, δίνει το δικαίωμα

⁷⁸ <http://www.greeklaws.com/pubs/uploads/1249.pdf>

⁷⁹ Αλεξιάδης, Σ. (2001). *Σωφρονιστική*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

⁸⁰ Παπαθεοδώρου, Θ. (2004), «Οργάνωση και λειτουργία του Σωφρονιστικού Συστήματος στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση», σε: *Νομικό Καθεστώς των κρατουμένων. Οργάνωση και λειτουργία του σωφρονιστικού συστήματος στην Ελλάδα*, σε συνεργασία με το Υπουργείο Δικαιοσύνης του Αζερμπαϊτζάν στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης, Αθήνα: Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου-Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου, σελ. 17-28

⁸¹ Bennett, J. (2014). Repression and revolution: Representations of criminal justice and prisons in recent documentaries. *Prison Service Journal*, 214, 33–38.

στον κρατούμενο να επανενταχθεί στην κοινωνία και τέλος, μεριμνεί για την αναβάθμιση του προσωπικού των φυλακών σε ποιοτικό επίπεδο.⁸²

α. Ουδετερότητα στη μεταχείριση

Αναλυτικότερα, όσον αφορά στην ουδετερότητα στη μεταχείριση, ο σωφρονιστικός κώδικας του έτους 1967 προώθησε την τάση για μια κατεύθυνση ωφελμιστικού χαρακτήρα (δηλαδή, το θεραπευτικό πρότυπο, γνωστό και ως *utilitarian model*⁸³), λαμβάνοντας υπόψη το άρθρο 1, το οποίο ξεκαθάριζε ότι η ποινική εκτέλεση και η εφαρμογή των ασφαλιστικών μέτρων στοχεύει στο να αναπροσαρμόσει στην κοινωνία τους κρατούμενους, μέσω της αγωγής και της βελτίωσης αυτών.⁸⁴

Στο ίδιο γεγονός βασίστηκε και η δόμηση του μεταγενέστερου κώδικα του 1989, ο οποίος διαφοροποιήθηκε σε μικρό βαθμό, προβλέποντας ότι ο στόχος του εγκλεισμού στις φυλακές πραγματοποιείται για να εκτελεστεί η αγωγή των κρατουμένων και να ρυθμιστεί ομαλά η κοινωνική επανένταξη αυτών και για να εκπληρωθεί τούτος ο στόχος, η μεταχείριση των κρατουμένων στο ρυθμιστικό πλαίσιο της φυλακής πρέπει να συμβαδίζει με τα απαιτούμενα πρότυπα και κανονισμούς.⁸⁵

Βέβαια, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, ο στόχος της βελτίωσης και της επανένταξης του κρατουμένου στην κοινωνία προβλέπεται και στο άρθρο 10 στην παράγραφο 3 του ΔΣΑΠΔ (Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα), όπως αυτό κυρώθηκε στην Ελλάδα με το νόμο 2462/1997⁸⁶. Αυτό το άρθρο έχει τις ίδιες κατευθύνσεις ιδεολογικού χαρακτήρα με το νόμο 1612/1966, καθώς διευκρινίζει ότι ο κρατούμενος θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ένα πλάσμα

⁸² Αλεξιάδης, Σ. (1990). Η μεταχείριση των κρατουμένων και ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, σε: του ίδιου, *Ανθρώπινα Δικαιώματα Ποινική Καταστολή (δώδεκα μελέτες)*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.

⁸³ Bennett, J. (2014). Repression and revolution: Representations of criminal justice and prisons in recent documentaries. *Prison Service Journal*, 214, 33–38.

⁸⁴ Χατζή, Χ. (1995). Η φυλάκιση ως ειδική σχέση εξουσίας. *Δικαιώματα υπό σκιά*, 21 (2): 287-299

⁸⁵ Δημόπουλος, Χ. (1991). Η επανακοινωνικοποίηση των κρατουμένων. Συμβολή στην ερμηνεία του άρθρου 1 του ν.1851/1989, *Χρον* 1, σελ. 75-101

⁸⁶ Ν. 2462/1997

αγαθό⁸⁷ –για αυτό το λόγο άλλωστε, το συγκεκριμένο άρθρο θεωρήθηκε ως πατερναλιστικό σε μια κοινωνία που προσπαθεί να προάγει τον πολιτισμό και την ανθρώπινη εξιλέωση.⁸⁸

Μετέπειτα, μέσω της διακηρύξεως της αρχής της νομιμότητας, ο σωφρονιστικός κώδικας του 1996 στο άρθρο 1, παράγραφος 1 πρόσθεσε την αρχή της ουδετερότητας κατά την ποινική εκτέλεση, κατά την οποία το σωφρονιστικό ίδρυμα (δηλαδή, η φυλακή), θα πρέπει να εκλαμβάνεται μονάχα ως ο τόπος στον οποίο θα εκτελεστεί η επιβληθείσα ποινή, ενώ οι επιπρόσθετες παροχές στο πλαίσιο του σωφρονισμού (π.χ. εκπαίδευση, ψυχαγωγία, επαγγελματική ενασχόληση⁸⁹), θα πρέπει να προβλέπεται και να συνίσταται μόνο από την Πολιτεία.⁹⁰

β. Αρχή της νομιμότητας

Επιπρόσθετα, το άρθρο 1 στην παράγραφο 1 του σωφρονιστικού κώδικα ορίζει ότι *οι κανόνες που ακολουθούν ρυθμίζουν τους όρους και τις συνθήκες εκτέλεσης ποινών και μέτρων ασφαλείας κατά της ελευθερίας, σύμφωνα με το Σύνταγμα, τις διεθνείς συμβάσεις, τους νόμους και τις κανονιστικές πράξεις που εκδίδονται κατ'εξουσιοδότησή τους*. Πέραν του γεγονότος αυτού, όμως, το ίδιο άρθρο διευκρινίζει ότι η έννοια της αρχής της νομιμότητας, όπως προβλέπεται στο άρθρο 2, παράγραφος 1 του σωφρονιστικού κώδικα, περιλαμβάνει τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των κρατουμένων, η αξιοπρέπεια αυτών, την ενίσχυση του σεβασμού προς αυτούς και τη συναίσθηση της ευθύνης που έχουν ως προς το πρόσωπό τους.⁹¹

Τα διάφορα μέσα για τη διασφάλιση της νομιμότητας προσδιορίζονται ευλόγως στο ίδιο άρθρο, ιδίως στη δεύτερη και την τρίτη παράγραφο, καθώς γίνεται εκτεταμένη αναφορά στις εποπτείες από τα αρμόδια δικαστικά όργανα και

⁸⁷ Σπινέλλη, Κ. (2003). Καταστήματα κράτησης στην Ελλάδα του 2002, σε: Τιμητικός Τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου: *Δικαιώματα του Ανθρώπου και Αντεγκληματική Πολιτική*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 1243-1271 (1243-1244).

⁸⁸ Αλεξιάδης, Σ. (1990), Η μεταχείριση των κρατουμένων και ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, σε: του ίδιου, *Ανθρώπινα Δικαιώματα Ποινική Καταστολή (δώδεκα μελέτες)*, Θεσσαλονίκη: Σάκουλα, σελ. 175

⁸⁹ Κουράκης, Ν. (1991). Η εργασία των κρατουμένων σε αναζήτηση μιας ταυτότητας. Σκέψεις με αφορμή το νέο Σχέδιο Σωφρονιστικού Κώδικα 1991. *Χρον.*, 3 (52): 49-62

⁹⁰ Λαμπροπούλου, Ε. (1988). Συμβολή στις ιστορικές και ιδεολογικές συνιστώσες του όρου «μεταχείριση» του Σχεδίου του Κώδικα Βασικών Κανόνων για την μεταχείριση των κρατουμένων (1987), *ΠονΧρ ΑΗ'*, σελ. 161-172

⁹¹ Brown, M. (2009). *The culture of punishment: Prison, society, and spectacle*. New York: New York University Press.

κοινωνικούς λειτουργούς, αλλά και στον ρόλο που διαδραματίζει το Δικαστήριο Εκτέλεσης Ποινών- ΔΕΠ στη συντομογραφική εκδοχή του.⁹²

Η αρχή της νομιμότητας όσον αφορά τα εγκλήματα και τις ποινές *contralegem*⁹³, ενσωματώνει στο σύνολό της τις νομοθετικές προβλέψεις των αξιόποινων πράξεων, προδιαγράφοντας παράλληλα τις δικαστικές καταγνώσεις των ποινών, προσδιορίζοντας και τις νόμιμες εκτίσεις τους.⁹⁴

Η έκτιση της όποιας ποινής δίνεται από το δικαστήριο συνιστά την υλική εμφάνιση του φαινομένου των ποινών, προβάλλοντας ταυτόχρονα τις κυρίαρχες μορφές που λαμβάνει η ποινική εξουσία. Ταυτόχρονα, στο μέτρο όπου τα ιδρύματα κρατήσεως αποτελούν μια μορφή του διοικητικού υπό-συστήματος, η σωφρονιστική διοίκηση υποχρεούται να ενεργεί *secundum legem*⁹⁵ και *intra legem*⁹⁶, γεγονός τα οποία εκπηγάζουν από τις βασικότερες αρχές του Διοικητικού Δικαίου- ΔΔ.⁹⁷

Συνεπώς, η αρχή της νομιμότητας ενσωματώνει στο σύνολό της και τη διάκριση των εξουσιών, τονίζοντας στα νομικά πρόσωπα και τα αρμόδια όργανα ότι οφείλουν να υπακούν στους κανονισμούς, όπως αυτοί έχουν διαμορφωθεί από το Ευρωπαϊκό και Άμεσο Εφαρμοσμένο Δίκαιο (ΕΑΕΔ), καθώς και το Σύνταγμα.⁹⁸

Αναλυτικότερα, οι επαγγελματικά απασχολούμενοι στα σωφρονιστικά ιδρύματα, δηλαδή, το διευθυντικό και αρμόδιο προσωπικό για το σωφρονισμό των κρατουμένων, οφείλουν να ασκούν τη λεγόμενη *δημόσια αστυνόμευση*, η οποία

⁹² Κουλούρης, Ν. (2004). Η σύγχρονη ελληνική σωφρονιστική νομοθεσία και η εφαρμογή της. Περιορισμοί και παροχές στο πλαίσιο του ποινικού καταναγκασμού, σε: *Νομικό Καθεστώς των κρατουμένων. Οργάνωση και λειτουργία του σωφρονιστικού συστήματος στην Ελλάδα*, σε συνεργασία με το Υπουργείο Δικαιοσύνης του Αζερμπαϊτζάν στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης, Αθήνα: Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου-Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου, σελ. 41-56 (41).

⁹³ Μετάφραση: εναντίον του νόμου

⁹⁴ Cecil, D. K. & Leitner, J. L. (2009). Unlocking the gates: An examination of *MSNBC Investigates Lockup*. *Howard Journal of Criminal Justice*, 48(2): 184–199.

⁹⁵ Μετάφραση: σύμφωνα με το νόμο

⁹⁶ Μετάφραση: εντός του νομικού πλαισίου

⁹⁷ Παπαδαμάκης, Α. (2009). Οι διακριτοί ρόλοι του Εισαγγελέα και του Συνηγόρου του Πολίτη στη σωφρονιστική διαδικασία, *ΠοινΔικ* 12 (3): 317-321.

⁹⁸ Μπιτζιλέκης, Ν. (2001), Το τιμωρητικό και το φιλελεύθερο στοιχείο στο ποινικό δίκαιο, σε: *Τιμητικό Τόμο για τον Καθηγητή Διονύσιο Σπινέλλη. Οι ποινικές επιστήμες στον 21ο αιώνα*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα, τόμος Α', σελ. 169-193 (188)

συντελεί και μια από τις πιο ιδιαίτερες μορφές που λαμβάνει η εξουσία της αστυνομίας, διότι αφορά όλες τις εκδηλώσεις της ελευθερίας του ανθρώπου.⁹⁹

Η δημοσιοϋπαλληλική ιδιότητα που έχει το διευθυντικό και σωφρονιστικό προσωπικό έχει άμεση σύνδεση με την υποχρέωση του σεβασμού στην αρχή της νομιμότητας, καθώς, οι απασχολούμενοι στα σωφρονιστικά ιδρύματα και τα αρμόδια όργανα που ασκούν την κρατική εξουσία, υπάγονται *ex officio*¹⁰⁰ στις διατάξεις μισθολογικού, βαθμολογικού και πειθαρχικού χαρακτήρα, όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί από τον Υπαλληλικό Κώδικα (ΥΚ) στο άρθρο 98 της παραγράφου 1 του σωφρονιστικού κώδικα.¹⁰¹

γ. Προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας

Στο άρθρο 2 της παραγράφου 1 του σωφρονιστικού κώδικα τονίζεται ότι *κατά τη μεταχείριση των κρατουμένων διασφαλίζεται ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, ενισχύεται ο αυτοσεβασμός και η συναίσθηση της κοινωνικής τους ευθύνης*. Η αξιοπρέπεια του ανθρώπου –μια αξία που θεωρείται πως πρέπει να έχει ο άνθρωπος, καθώς ο τελευταίος συνιστά ένα πρόσωπο με λογική και συνείδηση, υφίσταται προστασία συνταγματικού χαρακτήρα. Μια παρόμοια διάταξη που μεριμνεί για την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας είναι και το άρθρο 5, παράγραφος 1Σ, άρθρο το οποίο μεριμνεί για την πλήρη ελευθερία που έχει ο κρατούμενος στο να αναπτύξει την προσωπικότητά του.¹⁰²

Περαιτέρω, η ανθρώπινη αξία και η ελευθερία της θρησκευτικής πεποίθησης συγκαταλέγονται στον κατάλογο των ανεπιφύλακτων δικαιωμάτων και, ο κάθε νομοθέτης απαγορεύεται να προχωρήσει στο θετικό προσδιορισμό της αξίας του ανθρώπου, διότι κάτι τέτοιο συνιστά έναν έμμεσο περιορισμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Ωστόσο, ο νομοθέτης έχει το ελεύθερο να προσδιορίσει την ανθρώπινη

⁹⁹ Κουλούρης, Ν. (2009), Εισαγωγή-Ανώδυνη φύλαξη αδρανών ανθρώπων: Ένας προορισμός για τις ελληνικές φυλακές;, σε: του ίδιου (επιμ.), *Επί-φυλακή. Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού: Λειτουργία, κατάσταση και μεταχείριση κρατουμένων*, σειρά Media+Εγκλημα No.17, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκουλα, σελ. 11-37

¹⁰⁰ Μετάφραση: το αυτεπάγγελτο μέλος

¹⁰¹ Σπηλιωτόπουλος, Ε. (2006), *Εγχειρίδιο διοικητικού δικαίου*, δέκατη τρίτη έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκουλα, σελ. 91.

¹⁰² Ross, J. I. (2015). Varieties of prison voyeurism: An analytic/interpretive framework. *PrisonJournal*, 95(3), 397–417.

αξία με αρνητικό τρόπο, απαγορεύοντας λόγω χάρη τις συμπεριφορές όπου προχωρούν σε προσβολή ή μείωση του δικαιώματος.¹⁰³

Οι ρητές αναφορές του σωφρονιστικού κώδικα για την προστασία της ανθρώπινης αξίας του κρατούμενου δείχνουν και τον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα του κώδικα, κάτι το οποίο έχει ως συνέπεια, πέραν της αρχής της αρωγής για την κοινωνική επανένταξη του ατόμου, τη θέσπιση και υπακοή δυο περαιτέρω θεμελιωδών αρχών, οι οποίες προσδιορίζουν τη διαδικασία της διαμόρφωσης της ποινικής έκτισης.¹⁰⁴

Οι δυο επιπρόσθετες θεμελιώδεις αρχές είναι η αρχή της *όσο το δυνατόν ευρύτερης εξομοίωσης της ζωής κατά την έκτιση της ποινής στα καταστήματα κράτησης με τις εν γένει συνθήκες ζωής* και κατά δεύτερον, η αρχή της *άμβλυνσης των δυσμενών συνεπειών της κράτησης, όπως είναι η δημιουργία υπό-πολιτισμικών ομάδων, το φαινόμενο της ιδρυματοποίησης και οι ψυχοσωματικές επιπτώσεις των μακροχρόνιων ποινών*.¹⁰⁵

δ. Αρχή της ισότητας

Περαιτέρω, μέσα στα ρυθμιστικά πλαίσια των φυλακών περιλαμβάνεται και η αρχή της ισότητας, η οποία αναφέρεται στην απαγόρευση της άσκησης διακρίσεων από τους αρμόδιους και υπεύθυνους σωφρονιστές απέναντι στους κρατούμενους εξαιτίας του φύλου, του χρώματος του δέρματος, του θρησκευματος, της εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, της περιουσίας ή των ιδεολογικών πεποιθήσεων.¹⁰⁶

Στην παράγραφο 2 του σωφρονιστικού κώδικα, επίσης, αναγράφεται ότι η ισότητα εκλαμβάνεται με θετικό τρόπο και συνιστά μια ειδικότερη μεταχείριση προς τους κρατούμενους που είναι υπόδικοι, κατάδικοι, έγγαμοι ή άγαμοι, άτομα με ειδικές ανάγκες, γυναίκες ή άνδρες διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού κ.α.,

¹⁰³ Γαλανού, Μ.Α. (2011). *Σωφρονιστική μεταχείριση και δικαιώματα των τελούντων υπό κράτηση προσώπων*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 5-24

¹⁰⁴ Γαλανού, Μ.Α. (2011). *Σωφρονιστική μεταχείριση και δικαιώματα των τελούντων υπό κράτηση προσώπων*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 5-24

¹⁰⁵ Surette, R. (2015). *Media, crime, and criminal justice: Images, realities, and policies*. Belmont, CA: Thomson Wadsworth.

¹⁰⁶ Feldman, D. (2005), The limits of the law: Can laws regulate public administration? in: Guy Peters & John Pierre (eds.), *Handbook of Public Administration*, London-Thousand Oaks-New Delhi: Sage Publications, σελ. 279-291

εφόσον αυτό εκτελείται για προστασία ή όφελος του κρατουμένου και για την εξυπηρέτηση των αναγκών αυτών των ατόμων.¹⁰⁷

Η συγκεκριμένη αρχή συνιστά μια πιο εξειδικευμένη εκδοχή της ισότητας που προβλέπεται στο άρθρο 4 του σωφρονιστικού κώδικα¹⁰⁸, ενώ ταυτόχρονα, η αρχή της ισότητας προβλέπει και πιο ειδικές πτυχές οι οποίες περιλαμβάνουν:

- τις ρυθμίσεις των άρθρων 11 έως 17 του σωφρονιστικού κώδικα που αναφέρονται στη διαχείριση και το διαχωρισμό των έγκλειστων,
- το άρθρο 19 του σωφρονιστικού κώδικα για την απαγόρευση των διακρίσεων στα σωφρονιστικά ιδρύματα, είτε είναι γενικού, ειδικού ή θεραπευτικού χαρακτήρα,
- το άρθρο 21, παράγραφος 2, εδάφιο δ' του σωφρονιστικού κώδικα για την κράτηση των έγκλειστων μητέρων μαζί με τα τέκνα αυτών,
- το άρθρο 30, παράγραφος 2 του σωφρονιστικού κώδικα για τη νοσηλεία των κρατουμένων σε ειδικές και συγκεκριμένες περιπτώσεις,
- το άρθρο 32, παράγραφος 3 και 4 του σωφρονιστικού κώδικα αναφορικά με την πρόνοια που οφείλεται να παρέχεται από το ιατρικό προσωπικό του σωφρονιστικού ιδρύματος για την ειδική διατροφή που πρέπει να λαμβάνουν ορισμένοι έγκλειστοι όπως οι έγκυες γυναίκες, οι υπερήλικες, οι ασθενείς ή τα άτομα που τρέφονται με συγκεκριμένα προϊόντα εξαιτίας θρησκευτικών ή προσωπικών πεποιθήσεων και τέλος,
- το άρθρο 110, παράγραφος 1^A, το οποίο αναφέρει ρητά ότι ο κρατούμενος μπορεί να μειώσει την ποινή του εάν παρουσιάσει καλή διαγωγή.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Παπαϊωάννου, Ζ. (2006), *Αστυνομικό Δίκαιο*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 42-43 και 59-60

¹⁰⁸ Γαλανού, Μ.Α. (2011). *Σωφρονιστική μεταχείριση και δικαιώματα των τελούντων υπό κράτηση προσώπων*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 5-24

¹⁰⁹ Landreville, P. (2005), Από την κοινωνική ένταξη στη διαχείριση των κινδύνων; Οι πολιτικές και οι πρακτικές στο κεφάλαιο των ποινών, *ΠοινΔικ* 8 (12): 1461-1468

Δ. Τα δικαιώματα των κρατουμένων σύμφωνα με τον Σωφρονιστικό Κώδικα και η καταπάτησή τους

Οι συνθήκες στην Ελλάδα δε διαφέρουν και πολύ από ορισμένες συνθήκες εγκλεισμού και μεταχείρισης των έγκλειστων ατόμων στις προαναφερθείσες αναπτυσσόμενες και ανεπτυγμένες χώρες. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από έρευνες που εκτελέστηκαν στα σωφρονιστικά ιδρύματα της Ελλάδας, διαπιστώθηκε ότι οι συνθήκες στις φυλακές και στις εγκαταστάσεις κράτησης δεν πληρούσαν τα διεθνή πρότυπα.¹¹⁰

Σύμφωνα με την έκθεση της Human Rights Watch στις 17 Νοεμβρίου του 2000, δεν έχουν ακόμη τηρηθεί οι διατάξεις του νόμου περί φυλακών του 1999, που ορίζουν τα πρότυπα στέγασης και τους κανόνες για ένα ασφαλές περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένης της υγείας και της υγιεινής, και τα μέτρα που ελήφθησαν για τη βελτίωση των συνθηκών κράτησης ήταν περιορισμένα και όχι προληπτικά.¹¹¹

Στην ετήσια έκθεσή του τον Μάιο, ο αναπληρωτής Διαμεσολαβητής για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (ΔΑΔ) σημείωσε ότι η κατάσταση στις φυλακές είχε γίνει «εκρηκτική» και ότι τα προβλήματα του συστήματος των φυλακών στην Ελλάδα, κυρίως του υπερπληθυσμού και της άθλιας αντιμετώπισης των κρατούμενων, ήταν χρόνια.¹¹² Ο Διαμεσολαβητής σημείωσε, για παράδειγμα, τη φυλακή των Ιωαννίνων (βορειοδυτική Ελλάδα), την οποία περιέγραψε ως «απάνθρωπη και εξευτελιστική». Λόγω της έλλειψης χώρου, οι κρατούμενοι δεν είχαν επαρκείς εγκαταστάσεις υγιεινής και είτε απομονώνονταν, είτε κοιμόντουσαν σε κουκέτες στους διαδρόμους.¹¹³

Ο ειδικός εισηγητής του ΟΗΕ επανέλαβε τις παρατηρήσεις του τον Οκτώβριο και δήλωσε ότι κάποιες φυλακές που επισκέφθηκε ήταν υπερπλήρεις, με ανεπαρκή αερισμό και αποτρόπαιες υγειονομικές συνθήκες, κατάσταση η οποία σύμφωνα με τα λεγόμενα του εισηγητή, έγινε επίτηδες από το διευθυντικό προσωπικό, λόγω

¹¹⁰ Cheliotis, L. (2006). "Demystifying risk management: A process evaluation of the prisoners' home leave scheme in Greece". *Criminology and Criminal Justice* 6 (2): 163–95.

¹¹¹ Archimandritou, M. (2000). *Alternatives to imprisonment*. Athens: Ellinika Grammata

¹¹² JPI (2015). *The Punishing Decade: Prison and Jail Estimates at the Millennium*. USA

¹¹³ Jacobson M. (2014). *Downsizing Prisons: How to Reduce Crime and End Mass Incarceration*. New York: New York University Press

εσφαλμένων αντιλήψεων για τους κρατούμενους.¹¹⁴ Οι κακές συνθήκες των φυλακών και η λανθασμένη αντιμετώπιση των κρατουμένων από τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους στην Ελλάδα οδήγησαν σε πολλαπλές διαδηλώσεις φυλακισμένων κατά τη διάρκεια του έτους στις φυλακές Κορυδαλλού (Πειραιά), στις φυλακές Τρικάλων (Θεσσαλία) και Διαβατά (Θεσσαλονίκη).¹¹⁵

Ο αναπληρωτής διαμεσολαβητής για τα ανθρώπινα δικαιώματα, οι ΜΚΟ (Μη Κερδοσκοπικές Οργανώσεις) και τα ΜΜΕ (Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης) ανέφεραν ότι στην Ελλάδα οι φυλακισμένοι εξακολουθούν να υποβάλλονται σε συστηματικές και επεμβατικές αναζητήσεις οργάνων, κάτι το οποίο παραβιάζει όχι μόνο τα δικαιώματα των κρατουμένων, αλλά και τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα.¹¹⁶

Η Ελλάδα υφίσταται το χειρότερο υπερπληθυσμό στη φυλακή στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σύμφωνα με τα στοιχεία της τελευταίας ετήσιας έκθεσης φυλακών του Συμβουλίου της Ευρώπης (ΣτΕ) που δημοσιεύθηκε τον Μάιο. Οι αριθμοί των φυλακισμένων έφτασαν σε ρεκόρ τα τελευταία έτη και πολλές φυλακές απλώς αρνούνται να αποδεχθούν νέες αφίξεις. Οι ύποπτοι και οι καταδικασθέντες συχνά συσσωρεύονται, παραβιάζοντας το ελληνικό και ευρωπαϊκό δίκαιο.¹¹⁷

Οι συνθήκες σε πολλές φυλακές είναι, εν συντομία, τόσο ανεπαρκείς ώστε να συνιστούν σκληρή, απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, παραβιάζοντας το άρθρο 7 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα.¹¹⁸ Ο τρόπος με τον οποίο οι κυβερνήσεις των παγκόσμιων δυνάμεων ανταποκρίθηκαν στις βιαιοπραγίες είναι απογοητευτική και φωτίζεται από την έλλειψη διαφάνειας και λογοδοσίας και από την αποδοχή τόσο της καταφανής κακομεταχείρισης, όσο και της παραβίασης της ανθρώπινης ζωής.¹¹⁹

¹¹⁴ Jacobson M. (2014). *Downsizing Prisons: How to Reduce Crime and End Mass Incarceration*. New York: New York University Press

¹¹⁵ Jacobson M. (2014). *Downsizing Prisons: How to Reduce Crime and End Mass Incarceration*. New York: New York University Press

¹¹⁶ Becatoros, E. (2013). "Greek prison system collapsing- labeled 'inhuman'". *ekathimerini.com*, Ανακτήθηκε στις 14/09/2018. Διαθέσιμο στο: <http://www.ekathimerini.com/156600/article/ekathimerini/community/greek-prison-system-collapsing-labeled-inhuman>

¹¹⁷ Becatoros, E. (2013). "Greek prison system collapsing- labeled 'inhuman'". *ekathimerini.com*, Ανακτήθηκε στις 14/09/2018. Διαθέσιμο στο: <http://www.ekathimerini.com/156600/article/ekathimerini/community/greek-prison-system-collapsing-labeled-inhuman>

¹¹⁸ JPI (2015). *The Punishing Decade: Prison and Jail Estimates at the Millennium*. USA

¹¹⁹ Archimandritou, M. (2000). *Alternatives to imprisonment*. Athens: Ellinika Grammata

Κανονισμοί και διατάξεις για την παραβίαση των ανθρώπινων δικαιωμάτων στη φυλακή

Πολλές χώρες έχουν επικριθεί επειδή δεν παραπέμπουν τα θέματα αυτά στα Διεθνή Ποινικά Δικαστήρια (ΔΠΔ) για να διορθώσουν τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.¹²⁰ Ο ΟΗΕ έχει αναπτύξει στρατεύματα διατήρησης της ειρήνης σε αυτές τις χώρες για να ενισχύσει τις προσπάθειές του για την προστασία των κρατουμένων, όμως, παρά τις προσπάθειες αυτές, η άθλια μεταχείριση των κρατουμένων συνεχίζει να αποτελεί το σήμα κατατεθέν των φυλακών και των σωφρονιστικών ιδρυμάτων παγκοσμίως τη σημερινή εποχή.¹²¹

Σε κοινοτικό επίπεδο, οι συνθήκες διαβίωσης στις φυλακές ρυθμίζονται από πολυάριθμους νόμους και κατευθυντήριες γραμμές: από τις συνταγματικές διατάξεις μέχρι τον εθνικό ποινικό και σωφρονιστικό νόμο και τις αρχές του διεθνούς δικαίου. Οι σχετικές διατάξεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα περιλαμβάνουν ιδίως εκείνες που προστατεύουν το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και διευκρινίζουν τους λόγους για τους οποίους μπορεί να περιοριστεί (για παράδειγμα άρθρο 5, ΕΣΔΑ, άρθρο 6, Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ), και εκείνες που απαγορεύουν τα βασανιστήρια και άλλες μορφές απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (άρθρο 3 ΕΣΔΑ · άρθρο 4, Χάρτης της ΕΕ)¹²².

Οι εν λόγω κανόνες, όπως ερμηνεύονται από τα αρμόδια δικαστήρια, διευκρινίζουν τους λόγους για τους οποίους μπορεί να λάβει χώρα η στέρηση της ελευθερίας και το ελάχιστο πρότυπα που πρέπει να τηρούν οι όροι κράτησης: το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΔΑ) έχει επανειλημμένως κρίνει ότι οι κακές συνθήκες κράτησης μπορούν να συνιστούν παράβαση του Άρθρου 3, ΕΣΔΑ. Τόσο τα πρότυπα των θεμελιωδών δικαιωμάτων όσο και οι γενικά συμφωνημένες αρχές ποινικής δικαιοσύνης οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η φυλάκιση θα πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο ως έσχατη λύση ως απάντηση σε σοβαρά εγκλήματα (καθώς συνεπάγεται στέρηση του θεμελιώδους δικαιώματος στην ελευθερία) και ιδιαίτερα όταν πρόκειται για προφυλάκιση. Η ποινική κράτηση μετά

¹²⁰ JPI (2015). *The Punishing Decade: Prison and Jail Estimates at the Millennium*. USA

¹²¹ JPI (2015). *The Punishing Decade: Prison and Jail Estimates at the Millennium*. USA

¹²² European Parliament (2017). Prison conditions in the Member States: selected European standards and best practices. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/583113/IPOL_BRI\(2017\)583113_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/583113/IPOL_BRI(2017)583113_EN.pdf)

από καταδικαστική απόφαση γενικά συμφωνείται ότι εξυπηρετεί το στόχο της προώθησης της κοινωνικής επανένταξης του καταδίκου, συμβάλλοντας έτσι στην αποτροπή παράβασης του νόμου ή της εγκληματικής ενέργειας¹²³.

Ενώ οι συνθήκες κράτησης είναι κατά κύριο λόγο ευθύνη των κρατών μελών, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει επίσης λόγους να τις αντιμετωπίσει, όπως διευκρίνισε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην Πράσινη Βίβλο του 2011 και όπως αναφέρεται στο πρόγραμμα της Στοκχόλμης του 2010 και σε πολλά ψηφίσματα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Προκειμένου να προωθηθεί η αμοιβαία εμπιστοσύνη, η δικαστική συνεργασία και η εύρυθμη λειτουργία των μέσων αμοιβαίας αναγνώρισης στον τομέα του ποινικού δικαίου (άρθρο 82 της ΣΛΕΕ), είναι απαραίτητο να εξασφαλιστούν ικανοποιητικές συνθήκες κράτησης σε όλα τα κράτη μέλη¹²⁴.

Επιπροσθέτως, όπως δήλωσε ρητά η Επιτροπή και το Κοινοβούλιο και όπως εξετάστηκε σε αρκετές πρόσφατες μελέτες, χωρίς αμοιβαία εμπιστοσύνη στον τομέα της κράτησης, τα μέσα αμοιβαίας αναγνώρισης της ΕΕ που έχουν σχέση με τη φυλάκιση δεν θα λειτουργήσουν σωστά. Ειδικότερα, οι εθνικές συνθήκες φυλάκισης ενδέχεται να επηρεάσουν την εφαρμογή των αποφάσεων-πλαισίων σχετικά με το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης (ΕΕΣ), σχετικά με τη μεταφορά κρατουμένων, την αμοιβαία αναγνώριση αποφάσεων επιτήρησης και εναλλακτικών κυρώσεων και την ευρωπαϊκή εντολή εποπτείας. Εάν οι συνθήκες φυλάκισης σε ένα κράτος μέλος θεωρούνται απάνθρωπες ή εξευτελιστικές, τα εντάλματα σύλληψης και οι μεταθέσεις φυλακισμένων σε αυτό το κράτος μέλος ενδέχεται να μην εκτελεστούν, διότι τούτο ενδέχεται να ισοδυναμεί με παραβίαση της ΕΣΔΑ και το Χάρτη της ΕΕ¹²⁵.

Επιπλέον, έχουν δημιουργηθεί πολλοί μηχανισμοί στην Ευρώπη και παγκοσμίως για την παρακολούθηση των συνθηκών κράτησης στις φυλακές, καθώς και σε άλλους τύπους κλειστών εγκαταστάσεων, όπως τα ψυχιατρικά νοσοκομεία και τα κέντρα μετανάστευσης. Αυτοί οι μηχανισμοί αποτελούν ένα εργαλείο για την

¹²³ Jewkes, Y., Crewe, B., Bennett, J. (2016). *Handbook on Prisons*. London: Routledge.

¹²⁴ European Parliament (2017). Prison conditions in the Member States: selected European standards and best practices. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/583113/IPOL_BRI\(2017\)583113_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/583113/IPOL_BRI(2017)583113_EN.pdf)

¹²⁵ EPRS (2013). Revising the European Arrest Warrant. European Added Value Unit, European Parliamentary Research Service

πρόληψη των βασανιστηρίων και της κακομεταχείρισης των κρατουμένων και, γενικότερα, για την επαλήθευση των συνθηκών κράτησης ανά πάσα στιγμή¹²⁶.

Συγκεκριμένα, η σύμβαση του 1987 του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας δημιούργησε έναν μηχανισμό παρακολούθησης, "CPT", ο οποίος έχει την εξουσία να επισκέπτεται οποιοδήποτε μέρος της δικαιοδοσίας των συμβαλλομένων μερών, όπου τα πρόσωπα στερούνται της ελευθερίας τους από δημόσια αρχή¹²⁷. Η CPT αποτελεί προληπτικό μηχανισμό κατά των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης μεταχείρισης, παρακολουθεί επομένως τόσο την ενεργό συμπεριφορά των αρχών επιβολής του νόμου και τη συλλογή ισχυρισμών περί βίας και καταχρήσεων όσο και τις πραγματικές συνθήκες των φυλακών και άλλων θεσμικών οργάνων κράτησης, επαληθεύοντας εάν συμμορφώνονται με τα πρότυπα που η ίδια η CPT έχει αναπτύξει με την πάροδο του χρόνου. Όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ είναι συμβαλλόμενα μέρη της Σύμβασης και, ως εκ τούτου, υπόκεινται στον μηχανισμό παρακολούθησης που θεσπίζει. Επιπλέον, οι ευρωπαϊκές διατάξεις περί φυλακών συνιστούν την επιθεώρηση των φυλακών τόσο από κυβερνητικούς φορείς όσο και από ανεξάρτητους φορείς¹²⁸.

¹²⁶ <http://www.prisonobservatory.org/upload/PrisoninEuropeOverviewandtrends.pdf>

¹²⁷ <http://www.prisonobservatory.org/upload/PrisoninEuropeOverviewandtrends.pdf>

¹²⁸ European Parliament (2017). Prison conditions in the Member States: selected European standards and best practices. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/583113/IPOL_BRI\(2017\)583113_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/583113/IPOL_BRI(2017)583113_EN.pdf)

Για να εκτελεστεί επιτυχώς η διαδικασία της επανακοινωνικοποίησης του κρατούμενου, ο ίδιος θα πρέπει να θεωρείται ως υποκείμενο της κατάστασης και όχι ως ένα αντικείμενο αυτής, εξωτερικού χαρακτήρα. Ο κρατούμενος οφείλεται να έχει και να απολαμβάνει ορισμένα δικαιώματα και να αντιμετωπίζεται τόσο ως άνθρωπος, όσο και ως κρατούμενος. Η άσκηση κάθε λογής διακρίσεων, από τη διάκριση στην εργασία, έως και τη διάκριση και την απαγόρευση της συμμετοχής στην εκπαιδευτική διαδικασία, είναι συνταγματικά ανεπίτρεπτη και παραβιάζει τα θεμελιώδη δικαιώματα σχετικά με το σωματικό περιορισμό του ανθρώπου, αλλά και την πνευματική του υπόσταση.

Ο κρατούμενος διευκρινίζεται ότι δε θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως «σκλάβος», δίχως αυτό ταυτόχρονα να σημαίνει ότι η κάθε διαφοροποιητική ποιοτική μεταχείριση των κρατουμένων είναι καταδικαστέα. Ωστόσο, σίγουρα η απαγόρευση του δικαιώματος των κρατουμένων στην εργασία και την εκπαίδευση δεν εντάσσεται στα αναγκαία και απαραίτητα μέτρα που πρέπει να παρθούν, όσον αφορά τους περιορισμούς των δικαιωμάτων των κρατουμένων. Οι περιορισμοί των δικαιωμάτων ενός κρατούμενου μπορούν να γίνουν αποδεκτοί μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, οι οποίες περιβάλλονται και επιβεβαιώνονται από εγγυήσεις δικαστικού χαρακτήρα. Βέβαια, οι περιορισμοί αυτοί, ιδίως όταν είναι άκρως αυστηροί, έχει λεχθεί ότι στη σημερινή δημοκρατική κοινωνία, αντιτίθεται στις όποιες δημοκρατικές και ανθρώπινες αξίες. Για το λόγο αυτό, συστήνεται η εξέταση των δικαιωμάτων των φυλακισμένων να εκτελείται υπό το πρίσμα των εγγυήσεων για το σεβασμό στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια¹²⁹.

Το δίκαιο όσον αφορά τους κρατούμενους και τα δικαιώματα αυτών, οφείλει να προστατεύει το πρόσωπό τους, την υπόστασή τους, δηλαδή, και να μην επιτρέψει να αλλοιωθεί η ανθρώπινη υπόσταση του κρατουμένου για χάρη της δημόσιας τάξης και ασφάλειας, τομείς οι οποίοι πολλές φορές επιθυμούν να ακολουθούν το βιβλικό οφθαλμόν αντί οφθαλμού. Επίσης, αρκετοί κρατούμενοι είναι και κοινωνικά αδύναμοι, και, το κράτος σε αυτές τις περιπτώσεις οφείλει να υποστηρίξει την

¹²⁹

Κουλούρης, Ν. (2009). Η κοινωνική επανένταξη της φυλακής. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

κατηγορία αυτή των ατόμων και να προχωρεί στην υιοθέτηση των όποιων μέτρων χρειάζονται για να επανενταχθεί ομαλά ο κοινωνικά αδύναμος κρατούμενος¹³⁰.

Στην παρούσα περίπτωση σημειώνεται ότι η αγωγή και η ψυχαγωγία δε θα πρέπει σε καμία περίπτωση να συνδεθούν με τις ποινές πειθαρχικού χαρακτήρα, διότι κάτι τέτοιο αναφέρεται στη διαδικασία της άσκησης του δικαιώματος και όχι για ορισμένα προνόμια ή αμοιβές. Συνεπώς, ο κρατούμενος και μόνο ο κρατούμενος έχει την αρμόδια εξουσία να μην προχωρήσει στην άσκηση του δικαιώματός του και απαγορεύεται να μη λάβει μέρος σε όποια εκπαιδευτική ή εργασιακή ευκαιρία του δοθεί, επειδή το προοδευτικό σύστημα ή οποιοδήποτε άλλο είδος σωφρονιστικού συστήματος, προχωράει στην ανάθεση και θέσπιση περιορισμών. Άλλωστε, δε θα πρέπει να ξεχνιέται το γεγονός ότι το υποκείμενο της μεταχείρισης από το σωφρονιστικό σύστημα, είναι ο ίδιος ο στερηθείς την ελευθερία.

Η προστασία και ο σεβασμός των δικαιωμάτων ενός ατόμου εξαρτάται από την ιδιότητά του, είτε είναι πολίτης είτε όχι, ελεύθερος ή φυλακισμένος, παιδί ή ενήλικος, άνδρας ή γυναίκα, γεγονός που σημαίνει ότι η απόλαυση ορισμένων δικαιωμάτων δεν είναι απόλυτη, αλλά μπορεί να παρεμποδιστεί από το εκάστοτε κράτος και τους θεσμικούς κρατικούς φορείς.¹³¹ Οι διεθνείς νόμοι εγγυώνται τα δικαιώματα του φυλακισμένου κατά της καταναγκαστικής εργασίας, της σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, του δικαιώματος του φυλακισμένου στην εργασία και της απόλαυσης ορισμένων δικαιωμάτων.¹³²

¹³⁰ Κουλούρης, Ν. (2009). Η κοινωνική επανένταξη της φυλακής. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

¹³¹ Ηλιοπούλου-Στράγγα Τ. (1998). *Η εκτέλεση των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 13-16

¹³² Αλεξιάδης, Στ. (2005). *Ανθρώπινες Δικαιώματα - Ποινική Κατάσταση*. Αθήνα – Κομοτηνή: εκδόσεις Αντ.Σάκκουλα, σελ. 7

Ε. Ατομικά δικαιώματα

α) Προσωπική ελευθερία & ασφάλεια

Ο εγκλεισμός πίσω από τα κάγκελα της φυλακής, οδηγεί στον αυτόματο περιορισμό της προσωπικής ελευθερίας των ατόμων. Ιδίως, μάλιστα, σε περιπτώσεις όπου επιβάλλεται το στερητικό της ελευθερίας της ποινής, το δικαίωμα που περιορίζεται σαφώς και είναι αυτό της ανθρώπινης (φυσικής) ελευθερίας. Με βάση αυτό το γεγονός, οι ακαδημαϊκοί έχουν προχωρήσει σε συζητήσεις αναφορικά με το εάν το προαναφερθέν γεγονός αποτελεί έναν περιορισμό ή μια στέρηση (δηλαδή, ολοκληρωτική αφαίρεση) του παρόντος δικαιώματος.

Πριν αναγνωριστούν και κατοχυρωθούν τα ανθρώπινα δικαιώματα στις βασικές συμβάσεις τους, τα οποία έχουν ως στόχο να προστατέψουν την ανθρώπινη ζωή και την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, καθώς και να απαγορέψουν ή να προλάβουν οποιαδήποτε μορφή μπορεί να λάβει η εξευτελιστική και σκληρή μεταχείριση, η επιβολή μιας τέτοιας ποινής, δήλωνε αυτόματα και τη στέρηση της προσωπικής ελευθερίας του ατόμου στο σύνολό της, κάτι το οποίο μπορεί να φανεί και από τους παλιούς σιδερένιους κρίκους σε τοίχους αρκετά παλιών φυλακών, που είχαν ως στόχο να ακινητοποιήσουν πλήρως τους κρατούμενους¹³³.

Τη σημερινή εποχή, το προαναφερθέν γεγονός δεν ισχύει, καθώς περιορίζεται μονάχα το δικαίωμα του κρατούμενου να βρίσκεται στο δημόσιο χώρο (ελευθερία) και όχι το δικαίωμά του στη φυσική ελευθερία, δηλαδή, ο κρατούμενος έχει δικαίωμα να μην υπόκειται σε φυσικά όρια μέσω των αλυσίδων, δεν έχει όμως το δικαίωμα να μετακινείται ελεύθερα σε όλο το εύρος της φυλακής, σε ορισμένους χώρους και σε συγκεκριμένες ώρες. Μέσω της θέσπισης αυτών των ορίων, η ποινή κατά της ελευθερίας διατηρεί τέτοιο χαρακτήρα, ώστε να μη θεωρηθεί και να μη δημιουργηθεί μια ποινή προς τον κρατούμενο, η οποία να θυμίζει σκληρή και εξευτελιστική μεταχείριση¹³⁴.

Με άλλα λόγια, το δικαίωμα του κρατούμενου στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια αναφέρεται στο δικαίωμα που έχει ο κρατούμενος να εκτελεί με ασφάλεια την ποινή του εντός του σωφρονιστικού ιδρύματος, έχοντας παράλληλα την ελευθερία να εκτελέσει ορισμένες δραστηριότητες που υπάγονται στην κρίση του

¹³³ Αλεξιάδης, Σ. (2001). Σωφρονιστική. Αθήνα – Κομοτηνή: εκδόσεις Αντ.Σάκκουλα
¹³⁴ Αλεξιάδης, Σ. (2001). Σωφρονιστική. Αθήνα – Κομοτηνή: εκδόσεις Αντ.Σάκκουλα

δικαστηρίου, του νόμου ή του είδους του σωφρονιστικού καταστήματος του εκάστοτε κράτους. Για παράδειγμα, ένας κρατούμενος έχει το δικαίωμα να μπορεί να κινηθεί με ελευθερία και ασφάλεια στην αυλή, καθώς και να κοιμάται με ασφάλεια στο κελί του.¹³⁵

Όσον αφορά το αν το δικαίωμα κατά της σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας που εκτείνεται σε ένα φυλακισμένο, ως βασική συνιστώσα του κρατουμένου στο δικαίωμα που έχει στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια,¹³⁶ μια εμπεριστατωμένη προβολή των άρθρων της ΟΔΑΔ και της ΣΚΒ-Σύμβαση Κατά των Βασανιστηρίων, υποδεικνύει ότι κάθε κράτος μέλος αναλαμβάνει την υποχρέωση να αποτρέψει κάθε πράξη σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας.¹³⁷

Από την άλλη πλευρά, αν ληφθεί υπόψη το τι μπορεί να επιτευχθεί στην πράξη όσον αφορά τη μεταχείριση ή την τιμωρία σε ορισμένες φυλακές και την εντύπωση των ανθρώπων ότι ένας κρατούμενος ή καταδικασθείς δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται με ευγένεια, ούτε να απολαμβάνει το δικαίωμά του στην ασφάλεια και την ελευθερία, λόγω παραβίασης των δικαιωμάτων των άλλων¹³⁸, θα πρέπει να ληφθούν περαιτέρω μέτρα για να γίνει κατανοητό ότι οι κρατούμενοι συνοδεύονται από ορισμένα δικαιώματα και ένα από αυτά είναι το δικαίωμά τους στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια εντός των σωφρονιστικών πλαισίων.¹³⁹ Άλλωστε, η ΣΚΒ έχει επισημάνει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη το άρθρο 10, παράγραφος 1 του ΔΣΔΑ, άρθρο το οποίο τονίζει ότι *όλα τα πρόσωπα που στερούνται την ελευθερία τους, θα πρέπει αντιμετωπίζονται με ανθρωπιά και με σεβασμό στην εγγενή αξιοπρέπεια και το ανθρώπινο πρόσωπο*.¹⁴⁰

Τέλος, σημειώνεται ότι κάθε κρατούμενος έχει το δικαίωμα να είναι ελεύθερος σύμφωνα με την Όγδοη Τροποποίηση από απάνθρωπη μεταχείριση ή

¹³⁵ Δαγτόγλου, Π.Δ. (2005). *Ατομικά Δικαιώματα*, β' έκδοση, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, σελ. 33

¹³⁶ Surette, R. (2015). *Media, crime, and criminal justice: Images, realities, and policies*. Belmont, CA: Thomson Wadsworth.

¹³⁷ Pollack, J. M. (2006). *Prisons: Today and Tomorrow*. Ontario: Jones & Bartlett Publishers Inc. pp. 95–96

¹³⁸ Surette, R. (2015). *Media, crime, and criminal justice: Images, realities, and policies*. Belmont, CA: ThomsonWadsworth.

¹³⁹ Πιτσελά, Αγγ. (2003). *Διεθνής κείμενα της σωφρονιστικής πολιτικής*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, σελ. 31-35

¹⁴⁰ Karamalidou, A, “A Critical Assessment of Human Rights in England and Dutch Prisons” (2010), p 301

οτιδήποτε μπορεί να θεωρηθεί ως σκληρή τιμωρία, αν και, δυστυχώς, η Όγδοη Τροποποίηση δεν καθόριζε σαφώς ποια θα είναι η σκληρή και ασυνήθιστη τιμωρία.¹⁴¹

Οι κρατούμενοι έχουν το δικαίωμα να είναι απαλλαγμένοι από σεξουαλικά εγκλήματα ή σεξουαλική παρενόχληση εντός των σωφρονιστικών πλαισίων. Αυτό ισχύει για τα εγκλήματα ή την παρενόχληση είτε από άλλους κρατούμενους είτε από το προσωπικό της φυλακής.¹⁴² Τα δικαστήρια έχουν κρατήσει φρουρούς, διοίκηση και ακόμη και κυβερνητικούς αξιωματούχους υπεύθυνους είτε για να επιτρέψουν την σεξουαλική παρενόχληση / εγκλήματα είτε για την καθιέρωση προγραμμάτων συστηματικής πρόκλησης τέτοιων καταστάσεων σε κρατούμενους. Αυτές οι πράξεις μπορούν να περιλαμβάνουν τόσο αστικές κυρώσεις όσο και ποινικές κυρώσεις εναντίον εκείνων που τις εκτελούν.¹⁴³

Οι κρατούμενοι έχουν το δικαίωμα να διαμαρτύρονται για τις συνθήκες φυλάκισης και να εκφράζουν τις ανησυχίες τους, τόσο στους υπαλλήλους των φυλακών όσο και στα δικαστήρια. Οι κρατούμενοι στους οποίους έχουν στερηθεί τα δικαιώματα αυτά έχουν λάβει πολιτικές αποφάσεις εναντίον αξιωματούχων των σωφρονιστικών ιδρυμάτων για περιστατικά όπως η τοποθέτηση σε απομόνωση μετά από καταγγελία σχετικά με τις συνθήκες φυλάκισης.¹⁴⁴

Οι κρατούμενοι δικαιούνται να λάβουν ιατρική περίθαλψη και θεραπεία ψυχικής υγείας. Όπως και για τα καταλύματα για άτομα με ειδικές ανάγκες, αυτές οι θεραπείες πρέπει να είναι λογικές ή «επαρκείς».¹⁴⁵ Επίσης, οι κρατούμενοι διατηρούν τα βασικά δικαιώματα πρώτης τροποποίησης (δηλ. την ελευθερία λόγου και θρησκεία) μόνο στο βαθμό που η άσκηση αυτών των δικαιωμάτων δεν παρεμποδίζει την ιδιότητά τους ως κρατουμένων. Αν η απόπειρα του κρατουμένου να ασκήσει τα δικαιώματα της πρώτης τροποποίησής του παρεμποδίζει τους νόμιμους

¹⁴¹ Jacobson M. (2005) *Downsizing Prisons: How to Reduce Crime and End Mass Incarceration*. New York: New York University Press, pg 56-87

¹⁴² Surette, R. (2015). *Media, crime, and criminal justice: Images, realities, and policies*. Belmont, CA: Thomson Wadsworth.

¹⁴³ Tewksbury R, Mustaine EE. Where to find corrections research: An assessment of research published in corrections specialty journals, 1990–1999. *The Prison Journal*. 2001;81:419–435.

¹⁴⁴ Πιτσελά, Αγγ. (2003). *Διεθνής κείμενα της σωφρονιστικής πολιτικής*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, σελ. 31-35

¹⁴⁵ Surette, R. (2015). *Media, crime, and criminal justice: Images, realities, and policies*. Belmont, CA: Thomson Wadsworth.

στόχους της διορθωτικής διευκόλυνσης, όπως η τάξη, η πειθαρχία και η ασφάλεια, θα περιορίζονται γενικά.¹⁴⁶

β) Ανθρώπινη αξία και ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας

Η διαδικασία της κατοχύρωσης της ανθρώπινης αξίας είναι ένα γεγονός απαραβίαστο, καθώς δεν επιτρέπεται να υποταχθεί σε κανέναν περιορισμό, μήτε επιφύλαξη νόμου, μήτε γίνεται αποδεκτή οποιαδήποτε εξαίρεση, ακόμα και στο πλαίσιο που διέπει τις ειδικές εξουσιαστικές σχέσεις. Η διάταξη του άρθρου για την ανθρώπινη αξία (α.2., παρ.1. Σ) και για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας (α.5., παρ. 1 Σ), δεν αναθεωρούνται, μήτε αναστέλλεται η ισχύ τους¹⁴⁷. Η αξία του ανθρώπου αποτελεί το άκρο όριο οποιουδήποτε περιορισμού ατομικού δικαιώματος που επιτρέπει το εκάστοτε Σύνταγμα, είτε αυτός αναφέρεται στο περιεχόμενο, είτε στους φορείς του δικαιώματος.

Η αναγνώριση της αξίας των κρατουμένων ως ανθρώπους αποτελεί μια από τις βασικότερες μέριμνες και, σύμφωνα με το άρθρο 1, παράγραφος 1 του σωφρονιστικού κώδικα, κατά τη μεταχείριση των φυλακισμένων, οφείλεται να διασφαλιστεί ο σεβασμός στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και να ενισχυθεί ο αυτοσεβασμός των κρατουμένων.

Ο κρατούμενος ανεξαρτήτως του εγκλήματος δε θα πρέπει να παύει να θεωρείται ως άνθρωπος, ο οποίος έχει τη δική του προσωπικότητα, την οποία έχει δικαίωμα να αναπτύσσει με ελευθερία, αξιώνοντας συμμετοχή στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή, εφόσον η άσκηση του δικαιώματος αυτού δεν αναιρεί τυπικά ή ουσιαστικά τη στερητική της ελευθερίας ποινή. Δικαιούται, άρα, να απολαμβάνει των εννόμων αγαθών, όπως αυτά αναφέρονται και υπάγονται στα άρθρα α.2 παρ. 1 και 5 παρ.1 Σ¹⁴⁸.

¹⁴⁶ MANITAKΗΣ

¹⁴⁷ Δαγτόγλου, Π.Δ. (2005). Ατομικά Δικαιώματα. Αθήνα – Κομοτηνή: εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

¹⁴⁸ Μανιτάκης, Α. Τα συνταγματικά δικαιώματα των κρατουμένων και η δικαστική προστασία τους. ΠοινΧρον, ΛΘ', 161

γ) Ιδιωτικός βίος

Γενικότερα, η ιδιωτική ζωή ενός ατόμου περιλαμβάνει και τη δημόσια ζωή, δηλαδή τη δυνατότητα να συνάπτει φιλίες, επαφές και κοινωνικές συμπεριφορές.¹⁴⁹ Η ιδιωτική ζωή κατοχυρώνεται συνταγματικά ως διφυής, καθώς κατοχυρώνεται *τόσο ως αντικειμενική συνταγματική αρχή, όσο και ως ατομικό δικαίωμα. Η ελευθερία στην ιδιωτική ζωή και τον ιδιωτικό βίο μεταφράζεται ως το δικαίωμα που έχει ο καθένας να ορίζει τον τρόπο και το περιεχόμενο της ζωής του.*¹⁵⁰

Το δικαίωμα των κρατουμένων στην ιδιωτική ζωή παραμένει, με ορισμένους περιορισμούς, οι οποίοι δικαιολογούνται από τη σχέση που έχει η αιτιώδη συνάφεια μεταξύ του δικαιώματος και του θεσμού του ιδιωτικού βίου¹⁵¹. Τούτοι οι περιορισμοί ανάγονται στην υποχρεωτική συστέγαση και συμβίωση των κρατουμένων, στην αναγκαστική διαμόρφωση της ιδιωτικής τους ζωής (π.χ ωράριο).¹⁵²

Επίσης, στο φάσμα της ιδιωτικής ζωής περιλαμβάνεται και η οικογενειακή ζωή, η οποία περιορίζεται λόγω της φύσης της έκτισης της ποινής.¹⁵³ Σύμφωνα με τους ακαδημαϊκούς, *περιορίζεται εξ ορισμού το δικαίωμα συμβίωσης των συζύγων, ωστόσο το δικαίωμα στην οικογενειακή ζωή ασκείται θεσμικά προσαρμοσμένο, αφού ο κρατούμενος έχει το δικαίωμα να δέχεται επισκέψεις από τον/την σύζυγο και τα τέκνα σε ιδιαίτερο κατάλληλο χώρο (α.53 παρ.3 ΣωφρΚ), ενώ χορηγούνται άδειες εξόδου για την αντιμετώπιση έκτακτων οικογενειακών αναγκών.*¹⁵⁴

Τέλος, όσον αφορά το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή, ο φυλακισμένος που επιθυμεί να νυμφευτεί, έχει το δικαίωμα να το πράξει υπό ορισμένες προϋποθέσεις και υπό συγκεκριμένες συνθήκες, δίχως να εμποδίζεται και να εμποδίζει το γεγονός της έκτισης της ποινής και της κρατήσεως.¹⁵⁵

¹⁴⁹ Surette, R. (2015). *Media, crime, and criminal justice: Images, realities, and policies*. Belmont, CA: ThomsonWadsworth.

¹⁵⁰ Πιτσελά, Αγγ. (2003). *Διεθνής κείμενα της σωφρονιστικής πολιτικής*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, σελ. 31-35

¹⁵¹ Surette, R. (2015). *Media, crime, and criminal justice: Images, realities, and policies*. Belmont, CA: ThomsonWadsworth.

¹⁵² Πιτσελά, Αγγ. (2003). *Διεθνής κείμενα της σωφρονιστικής πολιτικής*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, σελ. 45

¹⁵³ Surette, R. (2015). *Media, crime, and criminal justice: Images, realities, and policies*. Belmont, CA: Thomson Wadsworth.

¹⁵⁴ Brown, M. (2009). *The culture of punishment: Prison, society, and spectacle*. New York: New York University Press.

¹⁵⁵ Brown, M. (2009). *The culture of punishment: Prison, society, and spectacle*. NewYork: NewYorkUniversityPress.

δ) Δικαίωμα του συνέρχεσθαι

Η ελευθερία για συνάθροιση ως αντικειμενική συνταγματική αρχή, κατοχυρώνεται από το σύνταγμα και θεωρείται ως πανανθρώπινο ατομικό δικαίωμα. Η συνάθροιση μπορεί να διακριθεί σε ιδιωτική (πραγματοποίηση αυτών σε χώρο που δεν είναι προσιτός στο κοινό), σε δημόσια και κλειστή (πραγματοποίηση αυτών σε χώρους κλειστούς που είναι προσιτοί στο κοινό) και σε δημόσια και υπαίθρια (πραγματοποίηση αυτών σε χώρο ελεύθερου και ανοικτού χαρακτήρα).

Οι φυλακισμένοι, εξαιτίας του γεγονότος ότι υπάρχει η ειδική κυριαρχική σχέση στην οποία υπάγονται, υφίστανται περιορισμούς στο δικαίωμα του συνέρχεσθαι. Άλλωστε, είναι αυτονόητο το γεγονός ότι λόγω της κράτησης του ατόμου, ταυτόχρονα εμποδίζεται και η τοποθέτηση του ατόμου σε συναθροίσεις εκτός του σωφρονιστικού πλαισίου. Συνεπώς, το δικαίωμα του συνέρχεσθαι του κρατουμένου αναγνωρίζεται μόνο εντός ειδικά διαμορφωμένων χώρων στη φυλακή, αν και το δικαίωμα αυτό μπορεί να απαγορευτεί και από την εκάστοτε διοίκηση της φυλακής για πολύ συγκεκριμένους και σοβαρούς λόγους¹⁵⁶.

ε) Θρησκευτική ελευθερία

Η θρησκευτική αγωγή είναι προαιρετική και περιλαμβάνει το δικαίωμα του κρατουμένου να ασκεί τα θρησκευτικά του καθήκοντα και να επικοινωνεί με αναγνωρισμένο εκπρόσωπο του θρησκευάτος ή του δόγματός του. Οι προϋποθέσεις και η διαδικασία άσκησης των παραπάνω δικαιωμάτων που αφορούν την επικρατούσα θρησκεία και όλες τις γνωστές θρησκείες οι κοινότητες των οποίων διαθέτουν άδεια ίδρυσης και λειτουργίας ευκτήριων οίκων καθορίζονται στον εσωτερικό κανονισμό του καταστήματος, προκειμένου να μην προσβάλλεται η δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη και να μην επιχειρείται προσηλυτισμός των κρατουμένων (α.37 ΣωφρΚ).

Οι φυλακισμένοι έχουν το δικαίωμα να απολαύσουν σε πλήρη βαθμό το δικαίωμά τους στη θρησκευτική ελευθερία. Τα σχετικά με αυτό το δικαίωμα διευκρινίζονται στο α.39 ΣωφρΚ, το οποίο σημειώνει ότι με την είσοδο του κρατουμένου στη φυλακή, ο ίδιος ερωτάται και δηλώνει αν επιθυμεί να ασκεί με ελευθερία τα θρησκευτικά του δικαιώματα. Το ίδιο άτομο, αναλόγως τις απαντήσεις

¹⁵⁶ Δημητρόπουλος, Α. Γ. (2005). Συνταγματικά δικαιώματα: Γενικό μέρος: Σύστημα συνταγματικού δικαίου. Θεσσαλονίκη : Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε.

του, έχει το δικαίωμα να επικοινωνεί με αρμόδιο άτομο για τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις και να παρακολουθεί τις εκάστοτε θείες λειτουργίες ή συναφείς εκδηλώσεις σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο εντός της φυλακής. Βεβαίως, στο ίδιο άρθρο ξεκαθαρίζεται ότι απαγορεύεται ο κρατούμενος να εξαναγκασθεί σε πράξεις που αντιτίθενται στις θρησκευτικές του πεποιθήσεις.

Πιο συγκεκριμένα, ο κρατούμενος έχει το δικαίωμα¹⁵⁷:

- Να ασκεί τα θρησκευτικά του καθήκοντα τακτικά στον ναό ή άλλον κατάλληλο χώρο που έχει διαμορφωθεί για το σκοπό αυτό στο κατάστημα που κρατείται.
- Να επικοινωνεί και να ζητά άδεια για να δεχτεί επισκέψεις από εκπροσώπους της θρησκείας του.
- Να ζητήσει ειδικό διαιτολόγιο για θρησκευτικούς λόγους και να ληφθεί, κατά το δυνατό, πρόνοια γι' αυτό.

στ) Δικαίωμα έννομης προστασίας και προηγούμενης ακρόασης

Το α.20 παρ.1 που αναφέρεται στο δικαίωμα του κρατουμένου στη δικαστική προστασία κατοχυρώνεται συνταγματικά, ενώ για το δικαίωμα αυτό, αρμόδια είναι τα δικαστήρια και για κάθε υπόθεση οφείλεται να συμμετάσχει ξεχωριστό αρμόδιο δικαστήριο για να μη δημιουργείται και το φαινόμενο του λεγόμενου κενού αρμοδιότητας. Το δικαίωμα του κρατουμένου στην έννομη προστασία και στην προηγούμενη ακρόαση λαμβάνει πλήρη αναγνώριση και μάλιστα το α.6 του σωφρονιστικού κώδικα διευκρινίζει ότι η πρόσθετη έννομη προστασία για τους κρατουμένους, ιδίως σε περιπτώσεις όπου έχουν τεθεί παράνομες ενέργειες εις βάρος τους, είναι ένα ακόμα δικαίωμα των κρατουμένων.

Επιπλέον, οφείλεται να σημειωθεί ότι ένα ζήτημα που συζητιέται συχνά, είναι η δυνατότητα που δίνεται στους κρατουμένους σχετικά με τον ακυρωτικό έλεγχο των

157

http://www.ministryofjustice.gr/site/Portals/0/uploaded_files/uploaded_17/AlfavitariKratoumenou.pdf

αποφάσεων που περιλαμβάνουν στο σύνολό τους ποινές πειθαρχικού χαρακτήρα και τα εκάστοτε μέτρα, επίσης πειθαρχικού χαρακτήρα¹⁵⁸.

Η πειθαρχική εξουσία στα σωφρονιστικά καταστήματα συχνά ξεφεύγει από τον έλεγχο της νομιμότητας είτε επειδή τα πειθαρχικά μέτρα γενικά των κοινοτήτων αναγκαστικής ομαδικής διαβίωσης π.χ. σχολεία, στρατώνες, φυλακές, θεωρούνται κατά πάγια νομολογία και μέτρα για την εσωτερική τάξη, είτε επειδή, ειδικά για τα σωφρονιστικά ιδρύματα, κάθε απόφαση που αναφέρεται στους κρατούμενους θεωρείται ότι ανάγεται στην εκτέλεση δικαστικής απόφασης και ως τέτοια υπάγεται στη διαδικασία της άσκησης των δικαιοδοτικών λειτουργιών, με αποτέλεσμα να ξεφεύγει των ακυρωτικών ελέγχων¹⁵⁹.

ζ) Δικαίωμα στην επικοινωνία

Σύμφωνα με το άρθρο 51 έως 53 του Σωφρονιστικού κώδικα, *οι κρατούμενοι απολαμβάνουν το δικαίωμα επικοινωνίας θεσμικώς προσαρμοσμένο, δεδομένου ότι η φυλάκιση δεν συνεπάγεται αποδέσμευση της επικοινωνίας, γεγονός που συνεπάγεται πρακτικά εμπόδια στην άσκησή του. Στα ίδια άρθρα του σωφρονιστικού κώδικα, ρυθμίζονται τα σχετικά με τον τρόπο, τον μέσο και την συχνότητα επικοινωνίας των κρατουμένων*¹⁶⁰.

Μάλιστα, στα άρθρα 53 έως 54 του σωφρονιστικού κώδικα, διευκρινίζεται το γεγονός ότι η επικοινωνία γίνεται με επισκέψεις, επιστολές (στην ταχυδρομική θυρίδα των ταχυδρομικών θυρίδων), τηλεφωνήματα (σημειώνεται ότι δεν επιτρέπεται η τήρηση της εμπιστευτικότητας των επικοινωνιών των κρατουμένων, η οποία υποχωρεί για λόγους εθνικής ασφάλειας ή επαλήθευσης σε εθνικό επίπεδο βαρών εγκλημάτων).

Ως προς τις επισκέψεις σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι πραγματοποιούνται σε ειδικούς χώρους του καταστήματος που έχουν κατασκευαστεί για τον σκοπό αυτό ή ορίζονται κατά περίπτωση από το Συμβούλιο καταστήματος κράτησης, χωρίς ακουστικό έλεγχο. Οι επισκέψεις διακρίνονται σε¹⁶¹:

¹⁵⁸ Δημητρόπουλος, Α. Γ. (2005). Συνταγματικά δικαιώματα: Γενικό μέρος: Σύστημα συνταγματικού δικαίου. Θεσσαλονίκη : Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε.

¹⁵⁹ Μανιτάκης, Α. Τα συνταγματικά δικαιώματα των κρατουμένων και η δικαστική προστασία τους. ΠοινΧρον, ΛΘ',161

¹⁶⁰ Δημητρόπουλος, Α. Γ. (2005). Συνταγματικά δικαιώματα: Γενικό μέρος: Σύστημα συνταγματικού δικαίου. Θεσσαλονίκη : Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε.

¹⁶¹ <http://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=8577>

- κλειστές, με οπτικό έλεγχο και χωρίς σωματική επαφή μεταξύ κρατουμένου και επισκέπτη,
- ειδικές, με οπτικό έλεγχο και με σωματική επαφή μεταξύ κρατουμένου και επισκέπτη στην αρχή και στο τέλος τους,
- ανοικτές, με οπτικό έλεγχο και με σωματική επαφή μεταξύ κρατουμένου και επισκέπτη καθ' όλη τη διάρκειά τους και
- ελεύθερες, χωρίς οπτικό έλεγχο και με σωματική επαφή μεταξύ κρατουμένου και επισκέπτη καθ' όλη τη διάρκειά τους.

Τέλος, βάσει του αρ. 51 για τηλεφωνική επικοινωνία, επικοινωνία με τηλεδιάσκεψη, τηλεγραφήματα και επιστολές, ισχύουν τα εξής:

1. Κάθε κρατούμενος επικοινωνεί με τηλέφωνο που βρίσκεται σε κοινόχρηστο, οπτικά ελεγχόμενο χώρο του καταστήματος. Η χρήση και κατοχή κινητών τηλεφώνων και κάθε συναλλαγή με αυτά αποτελούν πειθαρχικά παραπτώματα.

2. Κάθε κρατούμενος δικαιούται να επικοινωνεί τηλεφωνικά με τον δικηγόρο του χωρίς αριθμητικό περιορισμό.

3. Δεν τίθεται περιορισμός στην αποστολή επιστολών ή τηλεγραφημάτων που πραγματώνουν τους σκοπούς του άρθρου 49 παράγραφος 1 του παρόντος κώδικα.

4. Οι κρατούμενοι επικοινωνούν με δική τους δαπάνη, αν όμως δεν έχουν τη δυνατότητα αυτή, η σχετική δαπάνη μπορεί να καλύπτεται με μέριμνα της κοινωνικής υπηρεσίας και της διαχειριστικής επιτροπής του καταστήματος, από τους λογαριασμούς που χρησιμοποιούνται για την ενίσχυση των άπορων κρατουμένων ή με διάθεση δωρεάν τηλεπικοινωνιακών καρτών προπληρωμένου χρόνου ομιλίας.

5. Σε χώρο του καταστήματος προσιτό στους κρατουμένους τοποθετείται ταχυδρομικό κιβώτιο των Ελληνικών Ταχυδρομείων. Η διεύθυνση του καταστήματος φροντίζει αμέσως για την έγκαιρη αποστολή και παραλαβή τηλεγραφημάτων ή συστημένων επιστολών από και προς κρατουμένους.

6. Σε περίπτωση μη τήρησης των διατάξεων που ρυθμίζουν την επικοινωνία των κρατουμένων κατά τις προηγούμενες διατάξεις, κάθε κρατούμενος μπορεί να προσφύγει στον αρμόδιο δικαστικό λειτουργό.

7. Οι κρατούμενοι μπορούν να επικοινωνούν με τηλεδιάσκεψη με τα πρόσωπα που δικαιούνται.

η) Ελευθερία γνώμης και πληροφόρησης

Στο α.14 παρ. 1 Σ ορίζεται ότι ο καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτώς και διατυπώνοντας τις απόψεις του σύμφωνα με τις νόμοι του κράτους. Κεκτώνεται έτσι η ελευθερία των ιδεών ή αλλιώς η ελευθερία της γνώμης και ως αντικειμενική συνταγματική αρχή και ως γενικότερη ελευθερία της γνώμης αναλύεται σε τρεις μεγαλύτερες ελευθερίες, την ελευθερία της σκέψης, την ελευθερία της συνείδησης και την ελευθερία της συνείδησης (γραπτή και προφορική). Προστατεύεται και η αρνητική ελευθερία της έκφρασης, υπό την έννοια ότι ο φορέας του δικαιώματος έχει δικαίωμα να απέχει εφόσον το επιθυμεί από οποιαδήποτε έκφραση της γνώμης του, δηλαδή να το αποσιώσουν.

Το δικαίωμα αυτό έχει μια ενεργητική και παθητική διάσταση. Το πρώτο εκδηλώνεται ως δικαίωμα του ατόμου να ενημερώνει τους άλλους, ενώ το δεύτερο ως δικαίωμα του ατόμου να ενημερωθεί το ίδιο. Για τους φορείς του δικαιώματος ισχύει ό, τι και για την ελευθερία της γνώμης.¹⁶²

Επιπρόσθετα, διευκρινίζεται ότι οι κρατούμενοι έχουν την ελευθερία έκφρασης και διατύπωσης απόψεων προφορικά, γραπτώς ή μέσω του Τύπου, όπως και να ενημερώνονται από εφημερίδες, περιοδικά, ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές, καθώς το δικαίωμα στην γνώμη και ενημέρωση τους αναγνωρίζεται πλήρως. Η κύρια επιφύλαξη που προβλέπεται από τον νόμο είναι ο προσδιορισμός των λεπτομερειών άσκησης του δικαιώματος πληροφόρησης από το Συμβούλιο Φυλακής, όπως τόπος, χρόνος, διαδικασία (α.37 παρ. 1 εδ.β 'ΣωφρΚ).

ζ) Δικαίωμα προστασίας της υγείας και σωματικής – ψυχικής ακεραιότητας

Οι κρατούμενοι δικαιούνται φροντίδας για τη σωματική και ψυχική υγεία τους, ενώ σημαντικό είναι να τονιστεί ότι λόγω της ιδιαίτερης θέσης και συνθηκών έχουν αυξημένη ανάγκη προστασίας των συγκεκριμένων δικαιωμάτων. Ως εκ τούτου, η διεύθυνση εξασφαλίζει στους κρατούμενους ιατρική, οδοντιατρική και φαρμακευτική περίθαλψη επιπέδου ανάλογου με αυτό που παρέχεται στον λοιπό πληθυσμό. Η περίθαλψη των κρατουμένων περιλαμβάνει, τουλάχιστον, την πρόληψη,

¹⁶² Surette, R. (2015). *Media, crime, and criminal justice: Images, realities, and policies*. Belmont, CA: Thomson Wadsworth.

τη διάγνωση, τη θεραπεία κάθε ασθένειας, την αποτροπή επιδείνωσης ή την αποκατάσταση της υγείας του κρατουμένου και την ανακούφισή του από τον πόνο.

Επιπροσθέτως, απαγορεύονται οι απάνθρωπες και εξευτελιστικές πειθαρχικές ποινές και τα βασανιστήρια, τα οποία στο πλαίσιο της φυλάκισης θεωρούνται η ακατάλληλη ή ανεπαρκής διατροφή, η παρατεταμένη απομόνωση του κρατουμένου, ο εγκλεισμός του σε σκοτεινό και μικρής χωρητικότητας κελί ως πειθαρχική ποινή κ.ά.¹⁶³

Στο πλαίσιο της εξασφάλισης υγιούς διαβίωσης των κρατουμένων, τα κτίρια και η διαμόρφωση των χώρων κράτησης πρέπει να ανταποκρίνονται στους όρους υγιεινής, να εξασφαλίζουν τις κατάλληλες συνθήκες ομαλής διαβίωσης των κρατουμένων και να πληρούν τις αναγκαίες προϋποθέσεις ασφαλούς και εύρυθμης λειτουργίας των καταστημάτων. Ιδιαίτερα, η κατασκευή και η διαρρύθμισή τους εξασφαλίζουν σε ικανοποιητικό βαθμό ηλιακό φως και ατμοσφαιρικό αέρα, με χρήση παραθύρων, εξαερισμό, θέρμανση, άνετη κυκλοφορία και χώρους κίνησης, σύμφωνα με τις κλιματολογικές συνθήκες του τόπου κράτησης. Απαγορεύεται η διαβίωση των κρατουμένων σε υπόγειους χώρους χωρίς φυσικό φως.

¹⁶³

Δαγτόγλου, Π.Δ. (2005). Ατομικά Δικαιώματα. Αθήνα – Κομοτηνή: εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

ΣΤ. Πολιτικά δικαιώματα

α) Δικαίωμα εκλέγειν

Το να επιτρέπεται στους κρατούμενους να ψηφίζουν είναι μια αξιοσημείωτη προσπάθεια για να συμμετάσχουν όσοι αισθάνονται ότι έχουν απομακρυνθεί από την κοινωνία με πιο νόμιμο τρόπο. Η ανάληψη ευθύνης, με πολλούς διαφορετικούς τρόπους, αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της αποκατάστασης, αναφέρει η πλειοψηφία των ακαδημαϊκών.¹⁶⁴

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, το δικαίωμα της ψήφου έχουν όσοι έχουν τα προσόντα του εκλογέα, όμως χωρίς τούτο να σημαίνει ότι συγκεκριμένοι περιορισμοί της καθολικότητας του δικαιώματος δε θα γίνουν υπό ορισμένες προϋποθέσεις αποδεκτοί. Οι περιορισμοί αυτοί έχουν να κάνουν με εφαρμογή των πολιτικών δικαιωμάτων σε θεσμούς κατά τρόπο που η αναστολή της προστασίας τους να συνδέεται αιτιωδώς με το συγκεκριμένο δικαίωμα που περιορίζεται. Αυτό καθιστά τον περιορισμό τους δικαιολογημένο και κατά συνέπεια επιτρεπτό. Όσον αφορά την ειδική κυριαρχική σχέση της φυλακής ο περιορισμός του δικαιώματος του εκλέγειν στους φυλακισμένους, όταν αυτός προκύπτει από τη θεσμική εφαρμογή του δικαιώματος και υπό την προϋπόθεση ότι δεν θίγει την ουσία του, με την μη παροχή άδειας εξόδου στους κρατούμενους για να μπορέσουν να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα.¹⁶⁵

Σε περιπτώσεις που οι κρατούμενοι έχουν στερηθεί των πολιτικών τους δικαιωμάτων για το οποίο απαιτείται αμετάκλητη δικαστική απόφαση από ποινικό δικαστήριο, δεν επιτρέπεται να ψηφίσουν. Εφόσον όμως, οι κρατούμενοι δεν έχουν στερηθεί το δικαίωμα του εκλέγειν ως παρεπόμενη ποινή βάσει αμετάκλητης ποινικής καταδίκης, έχουν το δικαίωμα να το ασκούν στις βουλευτικές εκλογές, όπως και στις ευρωεκλογές, σύμφωνα με το α.5 ΣωφρΚ, που ρυθμίζει την άσκηση του δικαιώματος του εκλέγειν των κρατουμένων¹⁶⁶.

Οι πρακτικές δυσκολίες στην άσκηση του συγκεκριμένου δικαιώματος έχουν πλέον αντιμετωπιστεί με τη δημιουργία εκλογικών τμημάτων μέσα στις φυλακές, γεγονός που εναρμονίζεται και με τη συνταγματική προστασία του δικαιώματος της ψήφου.

¹⁶⁴ Μηναΐδης, Σ. (2009). *Τα εκλογικά δικαιώματα των κρατουμένων*. Αθήνα: Σάκκουλα.

¹⁶⁵ Μηναΐδης, Σ. (2009), ό.π.

¹⁶⁶ Μαυριάς, Κ.Γ. (2005). *Συνταγματικό δίκαιο*. Αθήνα: Σάκκουλας Αντ. Ν.

β) Δικαίωμα εκλέγεσθαι

Όπως αναφέρεται στο άρθρο 613 του Π.Κ., οι κρατούμενοι που στερούνται πολιτικών δικαιωμάτων δεν έχουν το δικαίωμα να θέσουν υποψηφιότητα και να εκλεγούν σε δημοτικές, κοινοτικές ή πολιτικές εκλογές. Παράλληλα, τους αφαιρείται το δικαίωμα κατάληψης δημόσιων θέσεων και αιρετών, δημόσιων ή κοινοτικών αξιωμάτων για όσο χρονικό διάστημα διαρκεί η στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων, καθώς και η δημιουργία ή η συμμετοχή σε πολιτικό κόμμα¹⁶⁷.

Δεν υπάρχει συγκεκριμένη πρόβλεψη για την άσκηση του δικαιώματος του εκλέγεσθαι για τους κρατούμενους που δεν έχουν στερηθεί τα πολιτικά τους δικαιώματα και συνεπώς έχουν όλα τα προσόντα εκλογιμότητας. Σύμφωνα με το α.55 παρ.1 Σ., το δικαίωμα του εκλέγεσθαι απαιτεί την πλήρωση τριών βασικών προϋποθέσεων, που είναι: η ελληνική ιθαγένεια, το δικαίωμα του εκλέγειν και η ηλικία των 25 ετών την ημέρα της εκλογής.

¹⁶⁷

Μαυριάς, Κ.Γ. (2005). Συνταγματικό δίκαιο. Αθήνα: Σάκκουλας Αντ. Ν.

Z. Κοινωνικά δικαιώματα

α) Δικαίωμα στην παιδεία

Το Σύνταγμα ορίζει ότι η εκπαίδευση αποτελεί βασική αποστολή του κράτους (α.16 παρ.2 Σ) και πως όλοι οι Έλληνες έχουν δικαίωμα δωρεάν εκπαίδευσης, σε όλες τις βαθμίδες στα κρατικά εκπαιδευτήρια (α.16 παρ.4 εδ.α 'Σ). Η ελευθερία της παιδείας κατοχυρώνεται και ως αντικειμενικός ή συνταγματική αρχή και ως συνταγματικό δικαίωμα, ενώ περιλαμβάνει εκτός από την θετική διάσταση και την αρνητική, δηλαδή η ελευθερία του οργανισμού να αποφασίσει να μην εκπαιδεύσει (δεσμευόμενος βεβαίως από την υποχρεωτική εκπαίδευση 9 ετών)¹⁶⁸.

Στο α.35 ΣωφρΚ προβλέπονται τα σχετικά με την εκπαίδευση των κρατουμένων. Στα καταστήματα κράτησης λειτουργούν σχολεία για την απόκτηση ή συμπλήρωση της εκπαίδευσης των κρατουμένων, ενώ όσοι κρατούμενοι έχουν συμπληρώσει την πρωτοβάθμια εκπαίδευση μπορούν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στη δευτεροβάθμια ή την τριτοβάθμια εκπαίδευση με εκπαιδευτικές άδειες.

Πιο συγκεκριμένα, η εκπαιδευτική άδεια χορηγείται για τη φοίτηση κρατουμένων σε δομές όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης, όταν τέτοιες δομές δεν υπάρχουν εντός του καταστήματος κράτησης ή δεν επαρκούν για να καλύψουν τις εκπαιδευτικές ανάγκες όλων των εκπαιδευόμενων, και εφόσον στην περιοχή φοίτησης λειτουργεί κατάστημα κράτησης αντίστοιχο προς την κατηγορία στην οποία ανήκουν οι ενδιαφερόμενοι. Η άδεια χορηγείται εντός εύλογου χρόνου, προκειμένου ο κρατούμενος να μπορεί να ανταποκριθεί στις εκπαιδευτικές του υποχρεώσεις. Η φοίτηση καταδίκων και υποδίκων φοιτητών και σπουδαστών σε ιδρύματα δημόσιας τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίοι δεν έχουν λάβει την ως άνω άδεια, μπορεί να γίνεται και με παρακολούθηση μαθημάτων εξ αποστάσεως.

Παρέχονται επίσης, προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης, κατάρτισης ή εξειδίκευσης, ενώ οι κρατούμενοι έχουν δικαίωμα στην τέχνη και τον αθλητισμό, καθώς έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε καλλιτεχνικές εκδηλώσεις (α.38 παρ.2 ΣωφρΚ) και να αθλούνται σε κατάλληλες εγκαταστάσεις (α.36 ΣωφρΚ).

¹⁶⁸ Δημητρόπουλος, Α. Γ. (2005). Συνταγματικά δικαιώματα: Γενικό μέρος: Σύστημα συνταγματικού δικαίου. Θεσσαλονίκη : Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε.

β) Δικαίωμα στην εργασία

Σε γενικές γραμμές, αναγνωρίζεται το δικαίωμα του κρατουμένου στην εργασία και τα οικονομικά του δικαιώματα, αλλά και το γεγονός ότι ένας κρατούμενος –ανάλογα το έγκλημα που έχει διαπράξει και τη διακριτική ευχέρεια του δικαστή ή του είδους του σωφρονιστικού καταστήματος, μπορεί να εκτελέσει ορισμένες επαγγελματικές δραστηριότητες εντός του σωφρονιστικού ιδρύματος.

Στο εκάστοτε κατάστημα κράτησης υπάρχει η δυνατότητα απασχόλησής ή εργασίας για όσους κρατούμενους το επιθυμούν, ενώ προβλέπεται η απασχόλησή τους σε βοηθητικές εργασίες που εξυπηρετούν λειτουργικές ανάγκες του ιδρύματος. Ωστόσο είναι σημαντικό να τονιστεί ότι εργασία ή απασχόληση του κρατουμένου δεν έχει τιμωρητικό ή καταπιεστικό χαρακτήρα¹⁶⁹.

Αναφορικά με την οργάνωση εργασίας και απασχόλησης μέσα στο κατάστημα, βάσει του ΣωφρΚ ισχύουν τα εξής:

1. Στα καταστήματα κράτησης κάθε κατηγορίας οργανώνονται συνεργεία, εργαστήρια και αγροτικές ή βιοτεχνικές μονάδες εργασίας, κατά το δυνατόν με αντικείμενα ανάλογα με εκείνα που υπάρχουν έξω από αυτά και προσαρμοσμένα στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας.

2. Η ανάθεση ή συνέχιση της εκτέλεσης των εργασιών ή υπηρεσιών γίνεται κατά προτίμηση σε κρατούμενους στους οποίους προσιδιάζουν οι εργασίες αυτές, από άποψη ηλικίας, ενδιαφερόντων, ικανοτήτων, προγενέστερης επαγγελματικής πείρας και εκπαίδευσης ή κατάρτισης.

3. Σε κάθε κατάστημα λειτουργεί Συμβούλιο εργασίας κρατουμένων, το οποίο συγκροτείται σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στην παράγραφο 1 του άρθρου 10 του παρόντος.

4. Για τις υπηρεσίες για τις οποίες απαιτούνται ειδικές γνώσεις, ικανότητες και εμπειρία, η ανάθεση γίνεται στους κρατούμενους που τις διαθέτουν, κατά χρονολογική σειρά υποβολής αίτησής τους και αφού ελεγχθεί η καταλληλότητά τους, επιτρέπεται δε η ανανέωση της ανάθεσης για ένα ακόμη τρίμηνο.

¹⁶⁹ Μανιτάκης, Α. Τα συνταγματικά δικαιώματα των κρατουμένων και η δικαστική προστασία τους. ΠοινΧρον, ΛΘ', 161

Τέλος, κρατούμενοι που εργάζονται σε θέσεις εργασίας, όπως αυτές κάθε φορά ορίζονται με κοινή απόφαση των Υπουργών Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ή παρακολουθούν προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης μέσα ή έξω από το κατάστημα κράτησης υπάγονται στην ασφάλιση του ΕΦΚΑ ή του ασφαλιστικού τους φορέα κατά του κινδύνου του ατυχήματος, σύμφωνα με την περί ασφάλισης ισχύουσα νομοθεσία.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Όπως έγινε κατανοητό, βάσει όσων μελετήθηκαν στην εργασία, είναι απαραίτητο να τονίσουμε τη σημασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων ακόμα και στο πλαίσιο των ειδικών κυριαρχικών σχέσεων, όπως στην περίπτωση των φυλακισμένων. Οι κρατούμενοι μπορούν να απολαμβάνουν τα θεμελιώδη συνταγματικά δικαιώματα, κάποια στην πλήρη έκτασή τους και κάποια άλλα περιορισμένα και προσαρμοσμένα βάσει της σχέσης αιτιώδους συνάφειας μεταξύ δικαιώματος και θεσμού, με κυρίως θιγόμενο δικαίωμα αυτό της φυσικής ελευθερίας.

Εν αντιθέσει με την παραδοσιακή έννομη τάξη, η οποία συνοδευόταν από μια διάκριση του κράτους και της κοινωνίας στην πιο αυστηρή μορφή της, καθώς και στην υιοθέτηση διαφόρων αντιλήψεων ατομικιστικού και υποκειμενικού χαρακτήρα, η έννομη τάξη της σημερινής εποχής αποτελεί ένα θεσμικό πλαίσιο με ενιαίο και ανθρωπιστικό χαρακτήρα. Η σύγχρονη έννομη τάξη δεν εξετάζει τα συνταγματικά δικαιώματα των κρατουμένων με τρόπο υποκειμενικό, αλλά μέσω της αντιπαράθεσης αυτών με το θεσμό στο πλαίσιο του οποίου αυτά ασκούνται.

Ταυτόχρονα, οι σύγχρονες θεωρίες στην έννομη τάξη δεν αντιμετωπίζουν τα δικαιώματα ως ένα στατικό μέγεθος με αμετάβλητο χαρακτήρα, αλλά ως ένα μέγεθος που έχει τη δυνατότητα της συστολής και της διαστολής, προσαρμοζόμενο με θεσμικό τρόπο κατά την εφαρμογή του στο σύνολο των θεσμών και τις σχετικές σχέσεις έννομου περιεχομένου. Τα συνταγματικά δικαιώματα των κρατουμένων με βάση τα προλεγόμενα, καλούνται να λάβουν πλήρη εφαρμογή με βάση την αρχή της ισχύος των συνταγματικών δικαιωμάτων και στις ειδικές σχέσεις κυριαρχικού χαρακτήρα.¹⁷⁰

Η ανθρώπινη ζωή δε δύναται να εξαντληθεί στα πλαίσια των γενικών κυριαρχικών σχέσεων μεταξύ του κράτους και των πολιτών. Ο άνθρωπος ζει μέσα σε μια οργανωμένη κοινωνία και αφιερώνει συχνά ένα αρκετά μεγάλο μέρος της ζωής της μέσα σε διάφορους θεσμούς είτε δημόσιου, είτε ιδιωτικού χαρακτήρα. Η είσοδος του ανθρώπου σε ακόμα περισσότερους θεσμούς οδηγεί αρκετές φορές στο να περιοριστούν οι ελευθερίες του. Τα συνταγματικά δικαιώματα όταν ασκούνται μέσα στους διάφορους θεσμούς, λαμβάνουν τη λεγόμενη θεσμική προσαρμογή, δηλαδή συστέλλονται. Με άλλα λόγια, ο άνθρωπος όταν εντάσσεται είτε με τη θέλησή του,

¹⁷⁰ Δημητρόπουλος, Α.Γ. (2008). Συνταγματικά δικαιώματα. Τόμος Γ', Τεύχος I-III, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

είτε δίχως αυτή, σε θεσμούς, δεν έχει την πλήρη δυνατότητα να ασκεί τα δικαιώματά του μέσα στους χώρους όπου εφαρμόζονται οι θεσμοί, *κατά τον τρόπο και το μέτρο που τα ασκεί έξω από αυτούς, στη γενική σχέση.*¹⁷¹

Η αναγκαιότητα της εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων προκύπτει από το γεγονός ότι οι ειδικές κυριαρχικές σχέσεις δημιουργούνται γύρω από τον άξονα της αυξημένης από το Σύνταγμα προστασίας κάποιου συνταγματικού αγαθού. Η εξυπηρέτηση της αυξημένης αυτής προστασίας επιβάλλει αποκλίσεις από τη συνήθη ρύθμιση ορισμένων συνταγματικών δικαιωμάτων. Άλλωστε, και η ίδια η φύση και υπόσταση των ειδικών κυριαρχικών σχέσεων επιβάλλουν αυξημένες υποχρεώσεις και ανάλογες υποχωρήσεις των εμπλεκόμενων σε αυτές.¹⁷²

Όμως, η δικαιολογητική βάση της προσαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων μέσω θεσμικών διαδικασιών, δε σταματάει στο παρόν σημείο, καθώς επεκτείνεται παράλληλα και στο γεγονός ότι το να αντικειμενικοποιούνται τα συνταγματικά δικαιώματα στην έννομη τάξη του σήμερα, οδηγεί στο να αναγνωριστούν αυτά τα δικαιώματα ως αντικειμενικές αρχές και ως υποκειμενικά δίκαια, με την ταυτόχρονη προστασία της διπλής νομικής φύσης τους.

¹⁷¹ Δημητρόπουλος, Α.Γ. (2008). Συνταγματικά δικαιώματα. Τόμος Γ', Τεύχος I-III, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

¹⁷² Δημητρόπουλος, Α.Γ. (2008), ό.π.,σελ. 62

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΗ

Ακριβοπούλου, Χ., Ανθόπουλος, Χ. (2015). *Εισαγωγή στο διοικητικό δίκαιο*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών

Αλεξιάδης, Σ. (1990). Η μεταχείριση των κρατουμένων και ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, σε: του ίδιου, *Ανθρώπινα Δικαιώματα Ποινική Καταστολή* (δώδεκα μελέτες). Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.

Αλεξιάδης, Σ. (2001). *Σωφρονιστική*. Αθήνα – Κομοτηνή: Σάκκουλας

Αλεξιάδης, Στ. (2005). *Ανθρώπινα Δικαιώματα - Ποινική Κατάσταση*. Αθήνα – Κομοτηνή: εκδόσεις Αντ.Σάκκουλα, σελ. 7

Βενιζέλος, Ε. (1991). *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής

Βλαχόπουλος, Σ. (2017). *Θεμελιώδη Δικαιώματα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Γαλανού, Μ.Α. (2011). *Σωφρονιστική μεταχείριση και δικαιώματα των τελούντων υπό κράτηση προσώπων*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Δαγτόγλου, Π. (1991). *Ατομικά δικαιώματα*. Αθήνα - Κομοτηνή: Αντ. Σάκκουλας

Δημητρόπουλος Α. (2002). *Το Σύνταγμα ως βάση της έννομης τάξης*. Αθήνα: Αντ. Σάκκουλας

Δημητρόπουλος, Α. (2005). *Συνταγματικά Δικαιώματα*, τόμος Γ'. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Αντ. Σάκκουλας

Δημόπουλος, Χ. (1991). Η επανακοινωνικοποίηση των κρατουμένων. Συμβολή στην ερμηνεία του άρθρ.1 του ν.1851/1989, *Χρον*, 1, σελ. 75-101

Ηλιοπούλου-Στράγγα Τ. (1998). *Η εκτέλεση των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Αντ. Ν. Σάκκουλα

Καρύδης, Β., Φυτράκης Ε. (2011). *ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ. Η οπτική του Συνηγόρου του Πολίτη*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Κασιμάτης, Γ. (1980). *Συνταγματικό δίκαιο II: οι λειτουργίες του κράτους*, Τεύχος Α', Αθήνα- Κομοτηνή: Σάκκουλας

Κατρούγκαλος, Γ. (2006). *Τα κοινωνικά δικαιώματα*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Αντ. Σάκκουλας

Κουλούρης, Ν. (2004). *Η σύγχρονη ελληνική σωφρονιστική νομοθεσία και η εφαρμογή της. Περιορισμοί και παροχές στο πλαίσιο του ποινικού καταναγκασμού*. Στο: Νομικό Καθεστώς των κρατουμένων. Οργάνωση και λειτουργία του σωφρονιστικού συστήματος στην Ελλάδα, σε συνεργασία με το Υπουργείο Δικαιοσύνης του Αξερμπαϊτζάν στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης, Αθήνα: Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου-Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου.

Κουλούρης, Ν. (2009). *Η κοινωνική επανένταξη της φυλακής*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Κουλούρης, Ν. (2009). Εισαγωγή-Ανώδυνη φύλαξη αδρανών ανθρώπων: Ένας προορισμός για τις ελληνικές φυλακές;, σε: του ίδιου (επιμ.), Επί-φυλακή. Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού: Λειτουργία, κατάσταση και μεταχείριση κρατουμένων, σειρά Media+Έγκλημα Νο.17, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα

Κοντιάδης, Ξ. (2002). *Ο νέος συνταγματισμός και τα θεμελιώδη δικαιώματα μετά την αναθεώρηση του 2001*. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα

Κουράκης, Ν. (1991). Η εργασία των κρατουμένων σε αναζήτηση μιας ταυτότητας. Σκέψεις με αφορμή το νέο Σχέδιο Σωφρονιστικού Κώδικα 1991. *Χρον.*, 3 (52): 49-62

Λαμπροπούλου, Ε. (1988). Συμβολή στις ιστορικές και ιδεολογικές συνιστώσες του όρου «μεταχείριση» του Σχεδίου του Κώδικα Βασικών Κανόνων για την μεταχείριση των κρατουμένων. *ΠοινΧρ* ΛΗ', σελ. 161-172

Landreville, P. (2005). Από την κοινωνική ένταξη στη διαχείριση των κινδύνων; Οι πολιτικές και οι πρακτικές στο κεφάλαιο των ποινών. *ΠοινΔικ.*, 8 (12): 1461-1468

Μάνεσης Α. (1981). *Συνταγματικά δικαιώματα. Α', ατομικές ελευθερίες*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Σάκκουλα.

Μανιτάκης, Α. Τα συνταγματικά δικαιώματα των κρατουμένων και η δικαστική προστασία τους. *ΠοινΧρον*, ΛΘ', 161

Μαυριάς, Κ.Γ. (2005). *Συνταγματικό δίκαιο*. Αθήνα: Σάκκουλας

- Μητναΐδης, Σ. (2009). *Τα εκλογικά δικαιώματα των κρατουμένων*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Μπιτζιλέκης, Ν. (2001). Το τιμωρητικό και το φιλελεύθερο στοιχείο στο ποινικό δίκαιο, σε: Τιμητικό Τόμο για τον Καθηγητή Διονύσιο Σπινέλλη. Οι ποινικές επιστήμες στον 21ο αιώνα, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Πανούσης, Α. (2004). *Κρατούμενοι-Άνθρωποι και δικαιώματα κρατουμένων ανθρώπων*. Στο: Νομικό Καθεστώς των κρατουμένων. Οργάνωση και λειτουργία του σωφρονιστικού συστήματος στην Ελλάδα, σε συνεργασία με το Υπουργείο Δικαιοσύνης του Αζερμπαϊτζάν στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης, Αθήνα: Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου-Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου
- Παπαδαμάκης, Α. (2009). Οι διακριτοί ρόλοι του Εισαγγελέα και του Συνηγόρου του Πολίτη στη σωφρονιστική διαδικασία. *ΠοινΔικ.*, 12 (3): 317-321.
- Παπαθεοδώρου, Θ. (2004). «Οργάνωση και λειτουργία του Σωφρονιστικού Συστήματος στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση», σε: *Νομικό Καθεστώς των κρατουμένων. Οργάνωση και λειτουργία του σωφρονιστικού συστήματος στην Ελλάδα*, σε συνεργασία με το Υπουργείο Δικαιοσύνης του Αζερμπαϊτζάν στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης, Αθήνα: Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου-Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου
- Παπαϊωάννου, Ζ. (2006). *Αστυνομικό Δίκαιο*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Αντ. Ν. Σάκκουλα
- Παραράς, Ι.Π. (1985). Το Σύνταγμα 1975. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Πιτσελά, Αγγ. (2003). Διεθνής κείμενα της σωφρονιστικής πολιτικής. Αθήνα – Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Σάκκουλα.
- Ράικος, Α. (2002). Συνταγματικό δίκαιο, Τόμος Β', Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Σπηλιωτόπουλος, Ε. (2006). *Εγχειρίδιο διοικητικού δικαίου*, δέκατη τρίτη έκδοση. Αθήνα- Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα
- Σπινέλλη, Κ. (2003). Καταστάματα κράτησης στην Ελλάδα του 2002, σε: Τιμητικός Τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου: Δικαιώματα του Ανθρώπου και Αντεγκληματική Πολιτική, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Τσάτσος, Δ. (1988). *ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, Θεμελιώδη Δικαιώματα*, τόμος Γ΄. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδόσεις Σάκκουλα.

Χαίδου, Α. (2002). *Το σωφρονιστικό σύστημα. Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Χατζή, Χ. (1995). Η φυλάκιση ως ειδική σχέση εξουσίασης. *Δικαιώματα υπό σκιά*, 21 (2): 287-299

Χρυσόγονος, Κ. (2006). *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Χρυσόγονος, Κ., Βλαχόπουλος, Σ. (2017). *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

ΒΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Anno B.J., Dubler N. (2001). *Correctional Health Care: Guidelines for the Management of an Adequate Delivery System*. Chicago: National Commission on Correctional Health Care

Archimandritou, M. (2000). *Alternatives to imprisonment*. Athens: Ellinika Grammata

Bennett, J. (2014). Repression and revolution: Representations of criminal justice and prisons in recent documentaries. *Prison Service Journal*, 214: 33–38.

Brown, M. (2009). *The culture of punishment: Prison, society, and spectacle*. New York: New York University Press.

Cecil, D. K. & Leitner, J. L. (2009). Unlocking the gates: An examination of MSNBC Investigates Lockup. *Howard Journal of Criminal Justice*, 48 (2): 184–199

Cheliotis, L. (2006). “Demystifying risk management: A process evaluation of the prisoners’ home leave scheme in Greece”. *Criminology and Criminal Justice*, 6 (2): 163–95.

Christie, N. (1993). *Crime Control as Industry: Towards Gulags, Western Style?* London: Routledge.

EPRS (2013). Revising the European Arrest Warrant. European Added Value Unit, European Parliamentary Research Service

European Parliament (2017). Prison conditions in the Member States: selected European standards and best practices. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/583113/IPOL_BRI\(2017\)583113_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/583113/IPOL_BRI(2017)583113_EN.pdf)

Feldman, D. (2005). *The limits of the law: Can laws regulate public administration?* in: Guy Peters & John Pierre (eds.), *Handbook of Public Administration*, London-Thousand Oaks-New Delhi: Sage Publications

GAO (2010). *State and Federal Prisoners: Profiles of Inmate Characteristics in 1991- 2010*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office

Jacobson M. (2014). *Downsizing Prisons: How to Reduce Crime and End Mass Incarceration*. New York: New York University Press

Jewkes, Y., Crewe, B., Bennett, J. (2016). *Handbook on Prisons*. London: Routledge

JPI (2015). *The Punishing Decade: Prison and Jail Estimates at the Millennium*. USA

Pollack, J. M. (2006). *Prisons: Today and Tomorrow*. Ontario: Jones & Bartlett Publishers Inc.

Ross, J. I. (2015). Varieties of prison voyeurism: An analytic/interpretive framework. *Prison Journal*, 95 (3): 397–417.

Surette, R. (2015). *Media, crime, and criminal justice: Images, realities, and policies*. Belmont, CA: Thomson Wadsworth.

Tewksbury R, Mustaine EE. (2001). Where to find corrections research: An assessment of research published in corrections specialty journals, 1990–1999. *The Prison Journal*, 81:419–435

Thompson, A. C. (2008). *Releasing Prisoners, Redeeming Communities: Reentry, Race, and Politics*. NYU Press

Wortley, R. (2002). *Situational Prison Control: Crime Prevention in Correctional Institutions*. Cambridge University Press.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Becatoros, E. (2013). “Greek prison system collapsing- labeled ‘inhuman’”. ekathimerini.com, Ανακτήθηκε στις 14/09/2018. Διαθέσιμο στο: <http://www.ekathimerini.com/156600/article/ekathimerini/community/greek-prison-system-collapsing--labeled-inhuman>

Miles, T. (2017). “Torture still being carried out at Guantanamo Bay despite US denials, says UN investigator”. Independent, Ανακτήθηκε στις 14/09/2018. Διαθέσιμο στο: <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/torture-guantanamo-bay-detention-centre-9-11-conspirator-un-human-rights-investigation-pentagon-a8109231.html>

http://www.nis.gr/npimages/docs/FundamentalRights_GR.pdf

<https://docslide.net/education/-55c0210abb61ebb7248b4613.html>

<http://www.greeklaws.com/pubs/uploads/1249.pdf>

<http://www.prisonobservatory.org/upload/PrisoninEuropeOverviewandtrends.pdf>

http://www.ministryofjustice.gr/site/Portals/0/uploaded_files/uploaded_17/AlfavitariKratoumenou.pdf

<http://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=8577>